

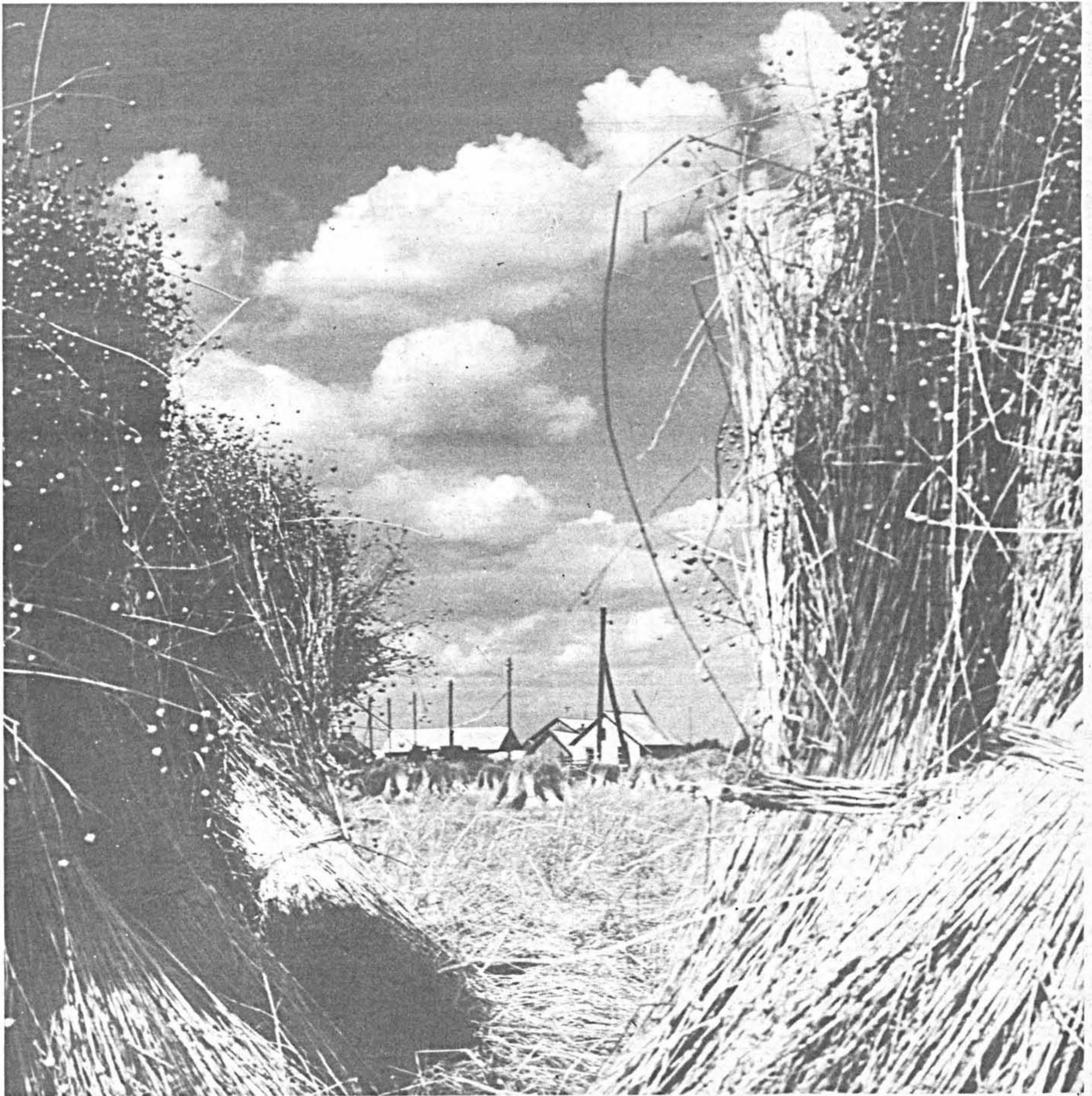
Пралетарыі ўсіх краін, аднайцеся!

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 10 верасня 1982 г. ● № 36 (3134) ● Выходзіць з 1932 г. ● Цана 10 кап.

ОЙ, ЛЯНОК, ЛЯНОК МОЙ ЧЫСТЫ,
ВАЛАКНІСТЫ, ЗАЛАЦІСТЫ!

Янка КУПАЛА.

Фотаацюд А. РУДЧАНКІ.

СВЯТА БРАЦКАЙ БАЛГАРЫ

У Мінску 7 верасня адбыўся ўрачысты сход прадстаўнікоў працоўных горада, прысвечаны 38-й гадавіне сацыялістычнай рэвалюцыі ў Балгарыі.

У прэзідыуме знаходзіліся намеснік Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР Г. З. Лапанік, намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР Д. А. Данілаў, кіраўнікі міністэрстваў і ведамстваў, партыйныя і саветскія работнікі, военачальнікі, прадстаўнікі грамадскіх арганізацый, перадавікі вытворчасці, ветэраны Вялікай Айчыннай вайны, актывісты Беларускага аддзялення Таварыства саветаў-балгарскай дружбы.

Разам з імі былі саветнік пасольства Народнай Рэспублікі Балгарыі ў Савецкім Саюзе Л. Бажылаў, а таксама генеральны консул ПНР у Мінску А. Вольняк і генеральны консул ГДР у Мінску П. Якабс.

Адкрываючы сход, сакратар Мінскага гаркома партыі А. М. Брылёў сардэчна павіншаваў балгарскіх сяброў з нацыянальнымі святамі. Пажадаў ім новых поспехаў у сацыялістычным будаўніцтве.

З дакладам выступіў старшыня прэзідыума Беларускага

Таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі Л. С. Сарвіра. Перамога сацыялістычнай рэвалюцыі прынесла балгарскаму народу нацыянальнае і сацыяльнае вызваленне, адкрыла шырокую

дарогу свабоднага развіцця і грамадскага прагрэсу, сказаў ён. За час, прайшоўшы пасля 9 верасня 1944 года, балгарскі народ ператварыў сваю краіну ў перадавую прамыслова-аграрную дзяржаву, у якой паспяхова вырашаюцца задачы пабудовы развітога сацыялістычнага грамадства. Прамысловасць НРБ выпускае цяпер за тры дні столькі прадукцыі, колькі яе выраблялася за ўвесь 1939 год. Значныя поспехі дасягнуты ў сельскагаспадарчай вытворчасці. Няўхільна павышаецца дабрабыт народа.

Дакладчык расказаў аб тым укладзе, які ўносіць Беларусь ва ўмацаванне брацкай дружбы саветаў і балгарскага народаў.

На сходзе выступіў цёпла сустрэты прысутнымі саветнік пасольства НРБ у СССР Л. Бажылаў. Ён падкрэсліў важнае значэнне для будаўніцтва развітога сацыялістычнага грамадства ў Балгарыі вечнай і непарушнай балгара-савецкай дружбы.

Удзельнікі сходу аднадушна прынялі тэкст прывітальнай тэлеграмы Усенароднаму камітэту балгара-савецкай дружбы.

ФІЛЬМЫ БАЛГАРСКІХ СЯБРОЎ

Знамянальнай даце — 38-й гадавіне сацыялістычнай рэвалюцыі ў Балгарыі прысвечаны шырокі паказ балгарскіх кінафільмаў, які пачаўся ў гарадах і вёсках рэспублікі. У гэтыя дні глядачы убачаць новую балгарскую мастацкую кінааповесць «Міласць да жывых». Карціну паставіў рэжысёр Тодар Стянаў па сцэнарыі Нікалая Нікіфарова. Галоўны герой стужкі — наш сучасны. Выпускаецца на экраны кінастудыя і новая калорная балгарская мастацкая кінастужка «Тырнаўская царыца». Гэта экранізацыя аднайменнай аповесці класіка балгарскай літаратуры Эміліяна Станева. Фільм аднаўляе атмасферу жыцця балгарскай правінцы ў пачатку нашага стагоддзя.

Аб першых днях вызвалення

Балгарыі ад фашысцкіх захопнікаў, аб пачуцці даўняй дружбы саветаў і балгарскага народаў расказвае каларная мастацкая карціна «Братушка». Кінастужка, якая зноў выйшла на экраны, створана беларускімі і балгарскімі кінематаграфістамі.

Старонкі жыцця балгарына Івана Загубанскага, які быў адным з першых кур'ераў, што дастаўлялі ў Расію ленінскую «Іскру», ажываюць у карціне «Першы кур'ер».

У праграму кінапаказу, які працянецца да 12 верасня, уключаны таксама балгарскія мастацкія кінастужкі «Помню заўсёды», «Незабыўны дзень», «Салоднае і горкае», «Дрэва без карэнняў», «Сонечны удар», «Любоў і абавязан», «Басейн» і іншыя.

ПАДРЫХТОўКА ДА ЮБІЛЕЮ ПАЭТА

Адбылося чарговае пасяджэнне Рэспубліканскага юбілейнага аргкамітэта па падрыхтоўцы да 100-годдзя з дня нараджэння народных паэтаў БССР Я. Купалы і Я. Коласа.

Разгледжаны пытанні правядзення ўрачыстых мерапрыемстваў, прысвечаных 100-годдзю з дня нараджэння Я. Коласа, свята пазіі на яго радзіме — вёсцы Мікалаеўшчына Стаўбцоўскага раёна, а таксама адкрыцця ў Мінску рэспубліканскай выстаўкі ў сувязі з гэтым юбілеем.

Абмеркаван ход падрыхтоўкі да выпуску спецыяльных выданняў і іншых відаў друкаванай прадукцыі, прымеркаванай да ўрачыстага адбору юбілейных матэрыялаў гэтай тэматыкі для распаўсюджвання за рубяжом.

Аргкамітэт, пасяджэнне якога вядла намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР Н. Л. Сняжкова, прыняў адпаведны рашэнні.

БЕЛТА.

КНИГА ПРА БРАТЭРСТВА

«Саюз непарушны» — так называецца новая, выпушчаная да 60-годдзя ўтварэння СССР зборнік пазіі (выдавецтва «Художественная литература», Масква). У гэтай кнізе 334 пазты на 58 мовах народаў і народнасцей краіны вядуць усхваляваны расказ пра нашу цудоўную Айчыну, пра дружбу паміж народамі.

Вялікую цікавасць чытачоў выклікаюць уключаныя ў

зборнік вершы Рыгора Бардуліна «Запрашэнне», Пятруся Броўкі «Ленінград», Генадзя Бураўкіна «Дзякую табе, лёс», Ніла Гілевіча «Памыці невядомых герояў» і іншых беларускіх паэтаў, якія гавораць аб баявым і працоўным братэрстве народаў нашай краіны, аб непадзяльнасці лёсу саветаў і пісьменніка з лёсам яго Радзімы.

Л. АЛЕНКІН.

У «КЛУБЕ ЦІКАВЫХ СУСТРЭЧ»

Пры Цэнтральнай бібліятэцы Пухавіцкага раёна некалькі гадоў працуе «Клуб цікавых сустрэч».

У клубе адбываюцца сустрэчы з ветэранамі партыі, камсамола, вайны, працы, з перадавікамі вытворчасці, дзеячамі літаратуры і мастацтва.

На днях у «Клубе цікавых сустрэч» прайшла сустрэча з

журналістам — міжнароднікам зямляком Анатоле Фёдаравічам Рэпіным. З 1978 г. ён працуе ўласным карэспандэнтам газеты «Труд» у ЗША. Госьць падзяліўся сваімі ўражаннямі аб знаходжанні ў шэрагу замежных краін, адказаў на пытанні аб рабоце савецкіх журналістаў за мяжой.

В. АРЛОУ.

ВІНШУЕМ!

Указам Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР за заслугі ў развіцці манументальнага мастацтва, актыўны ўдзел у ваенна-шафэрскай рабоце і ў сувязі з

70-годдзем з дня нараджэння скульптар А. Р. КУРАЧКІН узнагароджаны ганаровай граматай Вярхоўнага Савета БССР.

ЖЫВЕ Ў НАРОДЗЕ ПЕСНЯ

Беражлівыя адносіны да эмацыянальнага і вобразнага ладу народнай песні вылучаюць хор народнай песні Брэсцкага электралампавага завода. Першае выступленне самадзейных артыстаў перад таварышамі па рабоце адбылося шэсць гадоў назад. З таго часу калектыў, у якім удзельнічаюць каля 60 рабочых і служачых, пастаянны і жаданы ўдзельнік усіх святаў і ўрачыстасцей на прадпрыемстве. У рэпертуары энтузіястаў рускія, беларускія, украінскія народныя мелодыі і танцы. Кіруе хорам Р. Басалай. Рашэннем сакратарыята Белсаўпрофа за высокі мастацкі ўзровень і актыўную канцэртную дзейнасць хору прысвоена званне «народны самадзейны калектыў».

Вакальна-харавы жанр — самы масавы на Брэсцчыне. У ім прымаюць удзел звыш 50 тысяч аматараў песні. Толькі за апошні час экзамен на права насіць званне народнага вытрымалі харавыя калектывы саўгаса «Брэсцкі» Брэсцкага, калгаса імя Калініна Лунінец-

нага раёнаў, Іванаўскага РДК, вакальна-інструментальны ансамбль «Таварыш» Палаца культуры і тэхнікі баранавіцкіх тэкстыльшчыкаў.

М. НІКОЛЬСКИ.

НА ЗЯМЛІ ЎКРАЇНСКАЙ

Супрацоўнікі Калужскага філіяла УНДІГа Івана-Франкоўскай вобласці УССР правялі тэматычны вечар, прысвечаны Янку Купалу і Якубу Коласу. Удзельнікі вечара пазнаёміліся з жыццём і творчасцю вялікіх песняроў беларускага народа, пачулі падрабязны расказ пра іх творчае супрацоўніцтва з пісьменнікамі і паэтамі Украіны. На беларускай мове і ў перакладзе на украінскую мову прагучалі вершы, поўныя любові да роднай Айчыны, да свайго народа. Удзельнікі вечара праслухалі дыскі з запісамі музычных твораў на словы вядомых паэтаў. Асабліва ўсхвалявалі прысутных паэма-легенда «Гусяр», песні «Спадчына», «Кашанне», «Явар і каліна» ў выкананні беларускага вакальна-інструментальнага ансамбля «Песняры».

Н. КУНЕВА.

МАРШРУТЫ «ЛЯВОНІХІ»

Народны ансамбль танца «Лявоніха» Мінскага транктарнага завода папулярны не толькі ў нашай рэспубліцы. Яркая майстэрства заводскіх артыстаў знаёма аматарам танцавальнага мастацтва ў Маскве, Валгаградзе, Петравадскі і іншых гарадах краіны. Цёпла прымалі «Лявоніху» ў Польшчы, Балгарыі, Партугаліі.

Калектыў пачаў падрыхтоўку новай праграмы «Танцы маёй Радзімы», прысвечанай 60-годдзю ўтварэння СССР. Прэм'ера яе адбудзецца ў лістападзе ў ГДР, куды ансамбль запрашаны на гастролі.

З ДАЛЁКІХ ВАНДРАВАННЯЎ

Вакальна-інструментальны ансамбль «Блакiтныя рытмы» Барысаўскага завода аўтарктарнага электраабсталявання вярнуўся з паездкі па Карэліі. Ён быў удзельнікам рэйсу агітцэпхода «Спадарожнік» і разам з іншымі калектывамі мастацкай самадзейнасці краіны выступіў у канцэртах, прысвечаных 60-годдзю ўтварэння СССР, у Петравадскі, Бела-морскі, Кандапозе, Аланцу і іншых гарадах і сёлах Карэліі АССР.

У праграмах барысаўчан гучалі беларускія народныя песні, сучасныя творы савецкіх і замежных кампазітараў.

І. ГАЛУБОВІЧ.

ВЫСТАЎКІ

Вялікая выставачная зала ЛАСПА запрасіла ленінградцаў на сустрэчу з творчасцю мастакоў Гродна і Панявежыса. Больш як дзвесце работ майстроў Беларусі і Літвы склалі экспазіцыю, прысвечаную 60-годдзю СССР.

Абмен такімі выстаўкамі садзейнічае ўзаемабагацэнню культур народаў нашай краіны, дае ўяўленне аб творчых дасягненнях калег з іншых рэспублік, — сказаў карэспандэнт ТАСС лаўрэат Ленінскай прэміі, народны мастак СССР Я. Маісеенка. — У Ленінградзе добра вядомы тэатральныя традыцыі Панявежыса, а вось цяпер мы знаёмімся з работамі мастакоў гэтага горада. Іх вылучаюць вострае пачуццё часу, дынамізм, самабытнасць.

Упершыню мы атрымалі магчымасць убачыць творы вялікай групы беларускіх майстроў. Яны паказваюць цікавыя пейзажы, палотны і графічныя цыклы, прысвечаныя сённяшняму дню рэспублікі. Але асабліва моцнае ўражанне робяць работы, у якіх знайшла адлюстраванне тэма Вялікай Айчыннай вайны. «Чэрвень 1941 года» — так лаканічна назваў А. Сельверстаў палатно, поўнае трагічнай сілы. Атмасферу суровай ваеннай пары ўваскрэшаюць невядлікія палотны А. Кліманкова «Трывожная ноч» і «Апаленая зямля». З імі нібыта пераклікаецца гучаннем

скульптурнай кампазіцыя В. Церабуна: выпусціўшы з рук серп, павалілася на зямлю маладая жанчына, забітая гітлераўцамі... На п'едэстале невядліка таблічка: «Апошняя ахвяра» вёскі Аляхейчы, якія загінулі ў жніўні 1943 года».

Дасканалае майстэрства, нястомную фантазію, тонкі густ дэманструюць беларускія мастакі шіла. Далаўваюць панарамы вышыняў, габелены, вырабы з саломы, калажы, творы майстроў тэатральна-дэкаратыўнага мастацтва абедзвюх рэспублік.

В. ГАНШЫН.

Ленінград.

Расказам пра подзвіг народнага твораў заслужанага дзеяча мастацтваў Беларусі Л. Шчамялёва. Яна адкрылася 3 верасня ў Цэнтральным ДOME мастака ў Маскве.

Майстар належыць да пакалення жывапісцаў, якія прайшлі вайну, і яго карціны — жывая памяць пра яе. Больш выпрабаванняў і страт, шчасце пераможы ўвасобіліся ў карцінах «Першы дзень міру», «Спаленныя вёскі» і многіх іншых ваенных палотнах.

Дэманструюцца таксама партрэты нашых сучаснікаў, карціны на гістарычныя сюжэты, пейзажы беларускай зямлі.

Кар. ТАСС.

Многа цікавых і карысных мерапрыемстваў праводзіцца на Маладзечанскай швейнай фабрыцы вытворчага аб'яднання «Камсамолка».

Нядаўна тут у адным з інтэр-

натаў прадпрыемства адкрылася вялікая кніжная выстаўка «Літаратура братніх народаў», якая прысвечана 60-годдзю ўтварэння СССР. На выстаўцы можна пазнаёміцца з кнігамі вядомых пісьменнікаў і паэтаў нашай шматнацыянальнай краіны. На стэндах — творы І. Мележа, П. Броўкі, І. Шамякіна, Я. Брылі, Мусы Джаліля, Чынгіза Айтматова, П. Панчанкі, І. Навуменкі і іншых вядомых пісьменнікаў.

Выстаўка работ мастакоў Гродзенскай вобласці адкрылася ў Ленінградзе. Прадстаўлена каля ста твораў жывапісу, графікі, скульптуры, сцэнаграфіі і дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва. Яны расказваюць аб суровых днях Вялікай Айчыннай вайны, знаёмяць наведвальнікаў з людзьмі Прынёманскага краю, вядуць па вуліцах старога Гродна, па малаўнічых і запаведных мясцінах рэспублікі.

Дваццаць пляч гадоў займаецца разьбой па дрэве сельскі бібліятэкар Іван Піліпавіч Супрунчук з вёскі Цярэблічы Столінскага раёна. Яго работы экспанаваліся на многіх выстаўках.

Нядаўна ўмелец падарыў мясцоваму краязнаўчаму музею кампазіцыю «А хто там ідзе?», створаную ім да 100-годдзя з дня нараджэння Я. Купалы і Я. Коласа. У яе ўвайшлі «Мужык», «Званар», «Басаногое дзяцінства», «А хто там ідзе?» і іншыя работы.

Мастак-аматар пачаў працаваць над серыяй скульптур на тэму «Мы — за мір!».

калькі аддалена ад яго, то лес, за якім адкрываецца маляўнічая пойма ракі, прымыкае да жылых пабудов ушчыльнаю, і гэта стварае спрыяльны мікроклімат.

Чысціня паветра таксама закладзена ў праект. Не будзе традыцыйнай сеткі вуліц з праздыкачымі аўтамашынамі, загазаваных скрыжаванняў. Дарогі атамграда аддадзены пешаходам. А транспарт вынесены на перафарыю.

Жылы масіў праектаваўся з улікам дэмаграфічнага саставу насельніцтва, спецыфікі працы. Многія работнікі атамнай цэлаэлектрацэнтралі атрымаюць кватэры з двух-чатырох ізаляваных пакояў, размешчаных у розных узроўнях у малапавярховых дамах побач з лесам. Такія ўмовы, на думку спецыялістаў, робяць дабратворны ўплыў на стан людзей, занятых складанай і адказнай працай. Для моладзі будучы пабудаваны буйныя комплексы інтэрнатаў, для дзяцты — аднадзён-

НА МАРШРУТАХ ПЯЦІГОДКІ

АТАМГРАД ПРАПІСАН У БЕЛАРУСІ

Гэты горад пакуль што не мае назвы. Архітэктары і будаўнікі называюць яго атамград, а ў афіцыйных дакументах ён значыцца як пасёлак мінскай атамнай цэлаэлектрацэнтралі, якая будзе забяспечваць сталіцу Беларусі цяплом і электраэнергіяй.

Маладыя гарады — быццам вехі, што адзначаюць узнікненне і развіццё ў рэспубліцы перспектывіўных галін народнай гаспадаркі. Атамград, будаўніцтва якога пачалося за некалькі дзесяткаў кіламетраў ад Мінска, сведчыць пра ўзнікненне ў нас атамнай энергетыкі.

Новы горад — як новая галіна. Архітэктары Беларускага дзяржаўнага навукова-даследчага і праектнага інстытута горадабудаўніцтва спраектавалі яго з улікам сучасных патрабаванняў.

Мы стараліся стварыць тут умовы для гарманічнага развіцця усіх элементаў сістэмы «чалавек — прырода — вытворчасць», — сказаў кіраўнік аўтарскага калектыву заслужаны архітэктар БССР, дырэктар інстытута Юрый Васільевіч Шпіт. — Пасёлак знаходзіцца як бы на стыку дзвюх зон: вытворчай і месца адпачынку. І калі атамная ЦЭЦ не-

УЗРУШАЮЧЫ—ВЫХОЎВАЦЬ, ВЫХОЎВАЮЧЫ—УЗРУШАЦЬ...

Расказвае дырэктар Рэспубліканскага тэатра юнага гледача імя 50-годдзя камсамола Беларусі М. С. КАРПЕНКА:

— Сёлета налетку меў магасць прывесці творчыя быткі і плён сваіх творчых шукаў, выступаючы перад патрабавальным гледачом. У Тбілісі на Усесаюзным аглядзе дасягненню тэатральнага мастацтва, адрасаванага юным гледачам, пад час гастролі ў Калінінградзе асабліва цёпла сустракалася п'еса «Як гартавалася сталь», напісаная А. Дударавым паводле рамана М. Астроўскага, у пастаноўцы галоўнага рэжысёра В. Рыжана. Ансамбль «Рух» атрымаў запрашэнне на аднасныя паказы сваіх патрыятычных кампазіцый у горадзе-героі Валгаградзе і для дэлегатаў з'езда Ленінскага камсамола. Як і кожнае лета, артысты Рэспубліканскага тэатра юнага гледача выпраўляліся ў падарожжа па раённых цэнтрах, па калгасках і саўгасках рэспублікі. На гэты раз са спектаклямі «Барабаншчыца» і «Чаму ж мне не пець...» артыстычныя групы ездзілі па Гродзенскай, Гомельскай і Мінскай абласцях.

У гэтыя дні нашы акцёры паказваюць два спектаклі юным прыхільнікам тэатральнага мастацтва горада Брэста. З нагоды пачатку навучальнага года ім прапанаваны новыя спектаклі «Гуманойд у небе імаца» і «Казачны домик».

Уражанняў набралася шмат, і розных. Па-творчы асэнсаваны іх, больш акрэслена вызначыць нашы задачы на новы сезон, параўнаць узровень рэжысуры і акцёрскага майстэрства з узроўнем такіх жа калектываў з братніх рэспублік, якія сустракаліся ў Тбілісі, — вось наша імкненне перад адкрыццём сезона 1982—83 гг. Мабыць, першыя прэм'еры ўжо дазваляць грамадскасці адзначаць нейкія прыкметы творчага развіцця і ўзбагачэння традыцый савецкага дзіцячага тэатра, тэатра, які адраасвае свае спектаклі падлеткам,

юнакам, студэнцтва... На чарзе прэм'ера драмы «Калыска чатырох чараўніц» па п'есе Уладзіміра Караткевіча. Твор гэты прысвячаецца 100-гадоваму юбілею народнага песняра Беларусі Янкі Купалы. Зразумела, такі спектакль мабілізуе кожнага ўдзельніка і ўскладае на тэатр вялікую творчую адназначнасць. Дарэчы, ён з'яўляецца як бы працягам своеасаблівай біяграфічнай лініі ў нашым рэпертуары, якая пазначана творами аб жыцці і дзейнасці Ф. Дзяржынскага, С. Берсана, М. Багдановіча, Марата Казея... Цікава было рэжысуры і акцёрскай трупі сустрэцца ў сумеснай рабоце над сцэнічным увасабленнем п'есы з такім пісьменнікам, як Уладзімір Караткевіч.

Ансамбль панітамімы «Рух» звярнуў на сябе ўвагу знаўцаў гэтага віду мастацтва і шырокага гледача. Неўзабаве яго чакае творчая справаздача ў горадзе Каўнасе і выступленні на ўсесаюзным аглядзе, які на з'яўляецца міжпарадам, у Ленінградзе. Яго прэм'ера — спектакль па матывах творчасці выдатнага палітычнага сатырыка — карыкатурыста, вядомага сваёй ваяўнічасцю і адмысловым умельствам мастака Х. Бідструпа. Арыгінальны сюжэтны ход аб'яднае яго сарнастычнае выкрыццё сучасных падпальшчыкаў вайны і капіталістычнага ладу жыцця ў адзіны панітамімічны спектакль з музыкай і светлавымі эфэктамі.

Гэтыя назвы і будучы на першыя афішы цяперашняга тэатральнага сезона нашага калектыву.

У трупі прыняты маладыя актрысы, выхаванкі Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута — Валерыя Ліхадзей і Таццяна Мяшкова.

Есць новыя назвы на афішы (нядаўна, напрыклад, узышоў на беларускія падмосткі вядомы носьбіт «Нязнайка»). Есць і новыя акцёрскія імяны. Застаецца запрасіць на нашы спектаклі юных мінчан. І не толькі юных.

Сардэчна запрашаем!

Галоўная бібліятэка

У агульнай чытальнай зале.

Супрацоўніцы аддзела беларускай літаратуры і бібліяграфіі Т. Непарожная, В. Ляонава і Л. Навіцкая.

Аператары цэха мікрафільмавання І. Фурс і Г. Дзімітрачэнка. Фота Ул. КРУКА.

У. Пузыня ля каталога аддзела мастацтва.

У Міністэрстве культуры БССР

Нядаўна пад старшынствам першага намесніка міністра культуры У. А. Глепа адбылося чарговае пасяджэнне калегіі Міністэрства культуры БССР. Разгледжаны пытанні: «Аб стане работы па цэнаўтварэнні і захаванні дзяржаўнай дысцыпліны цэн», «Аб арганізацыйна-метадычнай рабоце раённых дамоў культуры Мінскай вобласці па ўдасканаленні дзейнасці клубных сістэм, культурных і сацыяльна-культурных комплексў». Паведамленне па першым пытанні зрабіў начальнік планова-фінансавага ўпраўлення міністэрства К. А. Патоцкі. З растлумачэннем аб парадку цэнаўтварэння да прысутных звярнуўся начальнік інспекцыі Дзяржкамтэта цэн В. П. Староў.

Аб арганізацыйна-метадыч-

ным кіраванні РДК цэнтралізаванымі клубнымі фарміраваннямі Мінскай вобласці паведамілі начальнік упраўлення культуры Мінскага аблвыканкома В. Н. Еўсёвіч і дырэктар Рэспубліканскага навукова-метадычнага цэнтра народнай творчасці і культуры Т. І. Стружэцкі. У абмеркаванні прынялі ўдзел рэфэрэнт Савета Міністраў БССР Л. П. Гуляна, начальнік упраўлення культурысвапрацы міністэрства П. П. Саковіч, рэдактар газеты «Літаратура і мастацтва» А. А. Жука, члены калегіі, запрошаныя на пасяджэнне работнікі тэатральна-вядомасці ўстаноў рэспублікі.

Па разгледжаных пытаннях калегія прыняла адпаведныя пастановы.

ТЭМАТЫЧНЫ КІНАЛЕКТОРЫЙ

У краснапольскім раённым доме культуры праходзіць тэматычны кіналекторый «Мы моцныя дружбаю, братэрствам, адзінствам», прысвечаны 60-годдзю ўтварэння ССРР. Жыхары гарадскога пасёлка праслухалі ўжо такія лекцыі, як «ССРР — сацыялістычная айчына ўсіх народаў нашай Радзімы», «60-годдзе ССРР — свята сацыялістычнага інтэрнацыяналізму», «Савецкі Саюз — надзейны аплот народаў у ба-

рацьбе за мір, незалежнасць, сацыяльны прагрэс», «Перамога савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне — дэманстрацыя магутнасці сацыялістычнага ладу, патрыятызму і інтэрнацыяналізму ўсіх народаў ССРР». З лекцыямі выступаюць адказныя работнікі райкома партыі і райвыканкома, работнікі культуры, журналісты. Пасля лекцыі дэманструюцца кінафільмы.

С. СЯМЕНАУ.

ныя і пяцісутачныя сады-яслі. Усе яны новага тыпу: з асобнымі блокамі для кожнай групы, плавальнымі басейнамі. Колькасць месцаў у дзіцячых установах Атамграда ў два разы перавысіць звычайную норму — у маладых жа гарадах колькасць насельніцтва хутка расце. Члены аўтарскага калектыву архітэктары В. І. Сахно, Л. Т. Зайцава, А. В. Мысаў пацаліліся і аб магчымасцях для разумнага выкарыстання вольнага часу, — працягвае Юрый Васільевіч, паказваючы макет. — Дзякуючы кампактнаму плану ўсё гэтае жыццё затраціць на дарогу да патрэбнага магазіна, дома быту, аўтобусага прыпынку ўсяго пяць — шэсць хвілін, хоць пасялак дастаткова вялікі: буйнейшы за некаторыя райцэнтры. Многа часу дапаможа эканоміцы максімальнае прыбліжэнне культурна-бытавых устаноў да жылля. У ніжніх паверхнях інтэрнатаў і дамоў, якія будуць знаходзіцца на шляху да прыпынкаў грамадскага транспарту,

размесцяцца блокі штотдзённага абслугоўвання, сэрвіс-бюро са сталамі заказаў. Тут можна будзе даць заяўку на прадукты па дарозе на работу, а вяртаючыся, атрымаць іх.

Для карыснага правядзення вольнага часу, развіцця і прымянення творчых здольнасцей кожнага чалавека ў грамадскім цэнтры Атамграда праектаваны Палац культуры, Дом піянераў і школьнікаў, дзіцячая музычная школа, кінатэатр, спартыўны комплекс з гімнастычнай залай і залай для гульніў, плавальным басейнам...

Разгледваючы макет, заўважаю, наколькі своеасаблівае архітэктурнае аблічча пасёлка атамшчыкаў: адсутнічаюць замкнёныя кварталы, дамы — рознай вышыні, ад аднаго да дзевяці паверхаў, фарміруюць выразны сілуэт.

Будаўніцтва першай чаргі пасёлка завершыцца ў будучай пяцігодцы.

Н. ІЛЬЮШЭНКА,
кар. БЕЛТА.

Самую вялікую кнігу і самую маленькую.

Апокрыф шаснаццатага стагоддзя і навіні сучаснай літаратуры.

Альбом жывапісу і навуковую працу па матэматыцы... Дзе ўсё гэта можна ўбачыць разам? Канечне ж, тут, у царстве кнігі — у Дзяржаўнай бібліятэцы БССР імя У. І. Леніна.

...У 1922 годзе Савет Народных Камісараў рэспублікі прыняў пастанову, у якой гаварылася:

«Пераварыць існуючую ў горадзе Мінску бібліятэку БДУ, у сувязі з пашырэннем функцый і праваў яе, у бібліятэку пад назвай Беларускай Дзяржаўнай і Універсітэцкай бібліятэка».

Так было створана галоўнае беларускае кнігасховішча. А сёння, праз 60 гадоў, строга белы будынак і шматлікія чытальныя залы Леніні ведае кожны. Штогод яе фондам, у якім больш за шэсць мільянаў

кніг, карыстаюцца амаль 38 тысяч чалавек. Папулярнасць, якой карыстаецца бібліятэка, тлумачыцца проста. «Тут есць усё неабходнае», — скажа студэнт. «Створаны ўсе ўмовы для працы», — дадаць навуковец.

— Наша бібліятэка — буйнейшы ў рэспубліцы метадычны цэнтр, — гаворыць намеснік дырэктара па навуковай рабоце Т. Папова. — Мы праводзім семінары, канферэнцыі, рытуем матэрыялы ў дапамогу бібліятэкарам. Напрыклад, стагоддзе з дня нараджэння беларускіх песняроў мы адзначылі выданнем паказальнікаў літаратуры.

Вялікую работу вядзе галоўная бібліятэка па прапагандзе творчасці беларускіх пісьменнікаў. У гэтым годзе адбыліся сустрэчы чытачоў з Л. Пракшам, У. Някляевым, С. Грачаникавым, П. Васілеўскім, М. Гамолкам.

ВЫПАДАК НА ВІЛЬГЕЛЬМШТРАСЭ, 14

Васіль Апанасавіч Лаўрыновіч, настаўнік Глускай санаторна-ляснай школы, добра памятае той сонечны красавік. Ішла бітва за Берлін. Ад артылерыйскай кананяды стагнала зямля. Суха шчоўналі аўтаматы, злосна гыркнаты кулямёты. У зочы лез пыл ад пакрышанай кулямі тынкоўкі. Мінамётчыкі 21 цяжкай танкавай брыгады 7 гвардыйскага Чырванасцяжнага артылерыйскага корпуса з боем уварваліся ў змрочны дом на Вільгельмштрэсэ, 14. Асцярожна сыхлі па крутых прыступках уніз і апынуліся ў даўжэзным пакоі, які ўвесь, ад падлогі да столі, быў застаўлены кнігамі ў рознакаляровых пераплэтах.

Збоку, наля закратаванага айна, стаў стол, а на ім ляжала кніга, сустрэць якую тут, у варожым логаве, нашы байцы няк не чакалі. На чырвонай вокладцы залатымі літарамі было выціснута па-беларуску

«У. І. Ленін». Захацелася ўзяць у рукі гэты чырвоны том, але пільнае вока франтавіка раптам заўважыла зялёныя правадкі, што цягнуліся ад кнігі да шуфляды стала... Задума ворага была вельмі наварная. Варта толькі дакрануцца да кнігі — і выбух...

Вось які «сюрпрыз» чакаў нашых байцоў у імперскай бібліятэцы Германіі. Давалася выклікаць мінераў.

Доўга яшчэ хадзілі нашы салдаты ў цішыні пакояў, застаўленых кніжнымі паліцамі, разгледзілі прыгожыя выданні. І раптам срод іх убачылі рускія кнігі: «Лей Талстой» са штэмпелем «Яснае Палына», выбраннае Тургнева, што належала бібліятэцы клуба чыгуначнікаў станцыі Асіповічы. У адным з пакояў Васіль Лаўрыновіч знайшоў вялізныя жоўтыя мякі з чорнымі арламі. У мяках былі кнігі беларускіх пісьменнікаў:

паэзія Янкі Купалы і Якуба Коласа, творы Петруся Броўкі, Кандрата Крапівы, Янкі Маўра...

В. Лаўрыновіч разам з баявымі таварышамі выпала пачасная місія выратавання кніжнага скарбу сваёй бацькаўшчыны. Усю літаратуру накіроўвалі на чыгуначную станцыю Берлін. Агтуль цягнікі бралі кірунак на Варшаву, а далей на Брэст, Баранавічы, Мінск, Маскву...

Восемдзсят мяхоў розных выданняў адрправілі нашы байцы тым бібліятэкам, штэмпелі якіх стаялі на кнігах. З 15 мая па 27 чэрвеня сам Васіль Лаўрыновіч накіраваў у Мінск чатыры пасылкі з рэдкай класічнай і навуковай літаратуры. Пасылкі гэтыя былі адрасаваны бібліятэцы Дома ўрада і Дзяржаўнай бібліятэцы БССР імя У. І. Леніна. Так вярталіся кнігі з «палону».

А. ШЛЕГ.

ХАРЧОВАЯ ПРАГРАМА: ЗДАБЫТКІ, ПРАБЛЕМЫ...

Колькі чалавеку патрэбна бульбы? На дзень, на год? Гледзячы для чаго. Напрыклад, для таго, каб забяспечыць дзённую норму ў вітаміне С, трэба з'есці 750 грамаў бульбы. А 400 грамаў халае, каб наталіць арганізм каліем. Калі ж патрэбна нам для рэгуляцыі солевага і водаабмену. Гэтым самым бульба, як сцвярджаюць медыкі, дапамагае лячыць сардэчна-сасудзістыя захворванні. Бульбяны сок вылучае язву страўніка. Бульба — выдатны сродак супраць цынгі (гісторыя ведае перыяды, калі нават у галодныя гады насельніцтва Беларусі цынгой не хварэла, дзякуючы бульбе). Сёння некаторыя медыцынскія лічаць, што бульба садзейнічае імунітэту супраць самай страшнай хваробы нашага часу...

Ну, а звычайнаму, здравому чалавеку — колькі патрэбна бульбы? Вучоныя Акадэміі медыцынскіх навук СССР прыйшлі да высноў, што чалавеку на год патрэбна каля 100 кілаграмаў бульбы, фантычна ж у нашай краіне даводзіцца яе каля 120 кілаграмаў на аднаго чалавека. Праўда, лічба гэтая значна мяняецца ў асобных раёнах. Снажан, мы, беларусы, спажываем за год да 200 кілаграмаў кожны. (У 1949 годзе гэтая лічба складала 250 кілаграмаў, што тлумачыцца пасляваеннай нястачай). У Закаўказзі ж на душу насельніцтва прыпадае па 60 кілаграмаў «другага хлеба», — такая параўнаўча нізкая лічба тлумачыцца тым, што Закаўказзе належыць да той зоны краіны, куды бульбу завозіць.

Знамісты склалі карту-схему, на якой уся тэрыторыя СССР падзелена на тры зоны: зону вывазу бульбы, зону самазабеспячэння і зону, куды бульбу завозіць. Беларусь, зразумела, знаходзіцца на гэтай карце ў першай зоне. 4 працэнты сусветнага і 15 працэнтаў саюзнага валавога збору бульбяных клубняў прыпадае на нашу рэспубліку. Лічба велізарная, калі ўлічыць, што ў СССР збіраюць 100 мільянаў тон бульбы ў год, альбо адну трэцю частку сусветнай вытворчасці.

Не будзем паўтараць агульнавядомае: даводзіць, што бульба карысная, каштоўная культура; тлумачыць, чым карысная — пра бульбяны крухмал і бялок ведаюць усе. Аднак прыгадаць высокую прадукцыйнасць бульбы варта, бо гэта падводзіць да неспрэчнай тэмы нашай размовы. Дык вось, прадукцыйнасць бульбы характарызуецца, у прыватнасці, яе высокімі ўраджаймі, якія дасягаюць у нас 300 і больш цэнтнераў з гектара. У перспектыве ўраджай бульбы могуць дасягнуць і 1000 цэнтнераў!

Ураджайнасці бульбы спрыяе ўвядзенне новых гатункаў, вельмі каштоўных па сваіх карысных якасцях, якія выведзены беларускімі бульбававодамі. Гэта «беларуская ранняя», «тэмп», «лошыцкая», «агеньчык», «снараспелка» і іншыя. Дванаццаць беларускіх селекцыйнераў бульбы ўдасцелены Дзяржаўных прэміяў СССР. Адным словам, мае рэцэпты вядомы рускі журналіст Ю. Чарнічэнка, які ў сваім нарысе «Пра бульбу» далучае яе да трыяды культур, якія кіруюць жыццём планеты, дзве першыя — пшаніца і рыс.

Зразумела, што адзін з «нітоў» трыяды, «другі хлеб», адыграе вялікую ролю ў рэалізацыі Харчовай праграмы СССР.

Але адна справа павысіць карысныя якасці бульбы, павялічыць яе ўраджайнасць, прадукцыйнасць, і зусім іншая — захаваць яе.

Як захаваць клубень?

У дакладзе «Аб Харчовай праграме» ёсць такія радкі: «Мы ўсё яшчэ сустракаемся з такім становішчам, калі вуз-

кім месцам з'яўляецца не вытворчасць, а захаванне і перапрацоўка прадукцыі, давядзенне яе да спажывання. Менавіта гэтай праблемай займаецца Усесаюзна навукова-даследчы інстытут па вытворчасці прадуктаў харчавання з бульбы Міністэрства плодывагародніннай гаспадаркі СССР. Знаходзіцца ён у Мінску.

Пры ўсіх сваіх станоўчых якасцях бульба мае адзін вельмі істотны недахоп: у ёй да 80 працэнтаў вады. Таму праблема захавання бульбы і асабліва яе транспарціроўка — адна з важнейшых. У інстытуце падлічылі, што пры

рапрацоўцы бульбы ў высакародныя бульбапрадукты ліквідуюцца страты пры захоўванні, патрабуюцца значна меншыя ёмістасці пры захоўванні і транспарціроўцы, ствараюцца на выпадак неўраджаю запасы, якія не псуецца, рацыянальна выкарыстоўваюцца адыходы. (Напрыклад, пры вытворчасці 1 тony сухога бульбянага пюрэ з адыходаў можна атрымаць 150 кг. сухога корму, які не баіцца маразоў), павышаецца вытворчасць працы пры гатаванні ежы. (Напрыклад, для прыгатавання аднаго кілаграма бульбянога пюрэ — са свежай бульбы —

Яшчэ больш складана атрымаць з негатунавай бульбы прыгожае пюрэ — колер і смак тут катэгорыі тэхналагічныя.

Тэхналагічныя пошукі ідуць у такім кірунку: заўважана, напрыклад, што крухмальнае зерне лепш захоўваецца не ў бульбяных камяках, а ў крупках. Яшчэ лепшыя вынікі дае крупка, прыгатаваная на малацэ. Малочна-бульбяная крупка дае пры варцы толькі 8 працэнтаў разбураных клетак, таму пюрэ з яе атрымліваецца сопкае, пульхнае. Да таго ж крупка займае значна меншы

загадчык аддзела вырабу прадуктаў з бульбы, пачала свой расказ з паказу. У невялічкіх пакеціках — бульбяныя крэкеры (паўфабрыкат, падобны на саломку), хрушчы, бульбянае пюрэ ў гранулах, яблычны, слівовы, вішнёвы кісялі ў гранулах. І ўсё гэта цудоўных натуральных колераў.

— Гэта не экстракт, — падкрэсліла Р. Каўганка, — а натуральны сухі прадукт, які можна захоўваць на працягу года. А каб атрымаць з яго страву, трэба толькі ўкінуць яго ў гарачую ваду.

Цікава, што ў гранулах лепш, чым у свежым прадукце, захоўваецца вітамін С і іншыя карысныя рэчывы бульбы і садавіны. Навінка аддзела — замарожаныя бульбяныя клецкі, дарэчы, смачнейшыя за імпортныя, польскія. Бульбяныя біткі і аладкі. Гэтыя стравы прайшлі дэгустацыю і рэкамендаваны да выпуску.

Раіса Лук'янаўна расказвае пра аўтарскія пасведчанні на новыя віды прадуктаў, атрыманыя ў інстытуце, на новыя спосабы вытворчасці гэтых прадуктаў. Толькі на восем відаў вырабаў атрыманы Знак якасці.

Я слухаю і думаю: а дзе можна пакаштаваць усе гэтыя стравы? Няўжо трэба ехаць на Каўказ ці, можа, на Поўнач? Чаму тую лінію па вытворчасці хутказамарожаных варэннікаў паставілі ў Геленджыку? Хіба ў нас на Беларусі няма ахвотнікаў да гэтай стравы?

Аказваецца, не знайшлося вытворчых плошчаў. А шкада! Калі б вытворчыя лініі, падобныя да Геленджыкскай, былі створаны на Беларусі, гэта прынесла б вялікія выгоды ў штодзённым нашым побыце. Хачу прывесці эпізод, сведкай якога даўляюцца быць аднойчы на вакзале. У Карэлію ад'язджаў студэнцкі будаўнічы атрад, а паколькі Карэлія — край не бульбяны, студэнты везлі з сабой бульбу. Мяхамі з бульбай былі застаўлены ў вагонах усе праходы, загрузачаны ўсе тамбуры, паліцы. А цяпер уявіце сабе, што ў нас працуюць лініі па вытворчасці сухіх бульбяных прадуктаў. Ці патрэбны былі б тым студэнтам усе гэтыя велізарныя мяхі?

Праўда, прыпамінаю, што некалі ў нашых магазінах прадавалася «бульбяная сумесь» вытворчасці Лідскага харчовага камбіната, але яе ніхто не купляў...

— Гэты прадукт не куплялі не толькі таму, што ён быў не зусім якасны, але і таму, што ён нетрадыцыйны, — гаворыць Раіса Лук'янаўна. — Традыцыя — вялікая сіла...

— Так, — згаджаюся я, — з традыцыяй трэба лічыцца. Але давайце ўспомнім, што некалі і свежая бульба была экзатычнай навінкай. Спатрэбіўся сеняцкі ўказ 1765 года «Аб развядзенні земляных яблыкаў», каб укараніць бульбу на нашых палетках, прывучыць сялян да яе развядзення. Яшчэ Леў Талстой пісаў, што «бульба і тая ўводзіцца ў нас сілай».

Цяпер, вядома, час іншы, зусім іншая культура народа, але прывучаць людзей да новых прадуктаў, у прыватнасці, да новых бульбяных прадуктаў, трэба. Не сілай, зразумела, а разумнай рэкламай. Відаць,

(Заканчэнне на стар. 13).

перавозцы з Мінска ў Ташкент каля 15 працэнтаў бульбы псуецца. Над тым, як захаваць бульбу, ламаюць галовы вучоныя ўсяго свету. «Самы новы спосаб захавання клубня ў свеце — перапрацоўка яго на сухое пюрэ, чыпсы, крэкеры, саломку, у замарожаны, гатовы да смажання прадукт», — чытаем у таго ж Ю. Чарнічэнка. Тое самае гавораць і вучоныя інстытута.

Інстытут гэты створаны на базе Беларускага навукова-даследчага інстытута харчовай прамысловасці БССР, які яшчэ ў 1932 годзе займаўся вывучэннем сыравіннай базы рэспублікі, пошукам яе новых відаў, рацыяналізацыяй вытворчасці, удасканаленнем тэхнікі, эканамічнымі праблемамі і г. д. У 1963 годзе ён быў рэарганізаваны ў інстытут па вытворчасці прадуктаў харчавання з бульбы, у 1972 годзе — увайшоў у склад навукова-вытворчага аб'яднання па прадуктах харчавання з бульбы як вядучая ўстанова. З таго часу ён і носіць сённяшняю сваю назву. Акрамя інстытута, у аб'яднанне ўваходзяць СКТБ з ВП, Ганцавіцкі эксперыментальны кансервава-гароднінасушыльны камбінат і іншыя прадпрыемствы. У нашым рэпартажы гаворка пойдзе пра навуковыя праблемы інстытута, пра галоўныя напрамкі яго работы.

Знаёмства з дзейнасцю інстытута пачалася з размовы з намеснікам дырэктара па навуковай частцы Іванам Іванавічам Борнікавым, які прапанаваў паглядзець і пагартань друкаваныя выданні інстытута. Сярод іх — «Кароткі агляд работ НВА». А ў ім наглядная «Схема развіцця вытворчасці бульбы і бульбапрадуктаў», «Структура размеркавання ўраджаю бульбы ў СССР і ЗША», схемы некаторых тэхналагічных ліній па вытворчасці бульбапрадуктаў, розныя дыяграмы.

Мяне зацікавіла адна з іх, тая, у цэнтры якой намалеваны вялікі пыталнік, побач з якім напісана: «У чым мэтазгоднасць прамысловай перапрацоўкі бульбы?» Сапраўды, у чым? Усе ж ведаюць, што свежая бульба ого якая смачная! І вараная — толькі падавай! Дык навошта ж ператвараць свежую бульбу ў нейкі сухі прадукт? Менавіта з гэтым пытаннем я і прыйшла ў інстытут. І вось бачу яго, гэтае пытанне, на дыяграме. А дыяграма тлумачыць, што пры пе-

у хатніх умовах патрабуецца 24 мініуты, у грамадскім харчаванні — 4,8 мініуты, у прамысловасці — 3,4 мініуты. І яшчэ адна калонка лічбаў. Каштуе гэты прадукт адпаведна: 41 капейка ў хатніх умовах, 27 — у грамадскім харчаванні, 24 — у прамысловасці).

Лічбы, нічога не скажаш, пераканаўчыя. Застаецца даведацца пра якасць гэтага новага, нязвыклага для нас прадукта — сухога бульбы.

Мы ўжо гаварылі, што ад свежай, прыгатаванай у хатніх умовах, бульбы, у прыватнасці, ад пульхнага, згатаванага на малацэ, прыгожага, пахучага бульбянога пюрэ ніхто не адмовіцца. Еш яго хоць кожны дзень — не надакучыць. А вось гатаваць — надакучае. Гэта вам кожная гаспадыня скажа. У сталоўцы ж пюрэ нярэдка сіняватае, клейкае, адным словам, неапетывае. Ці не з сухога прадукта яго гатуюць?

— Не, — адказвае загадчык сектара аддзела сухога пюрэ Р. Ларковіч, — не з сухога. А неапетывае яно таму, што бульба была кепская, не гатунковая. Аднак і для прыгатавання сухога бульбянага прадукта патрабуецца добрая бульба.

Праўда, справа не толькі ў якасці бульбы, а яшчэ і ў тэхналогіі яе варкі. Калі нават добрую бульбу варыць няправільна, дык пюрэ атрымаецца клейкім, не рассыпчатым. Адываецца гэта таму, што пры занадта доўгай варцы разбураюцца клеткі бульбянага рэчыва, з іх выпадае крухмал і пюрэ клейстэрызуецца. Пазбегнуць гэтага цяжка, асабліва ў тых выпадках, калі ў адным катле варыцца бульба розных гатункаў: адны з іх варацца пятнаццаць мінут, другія — дваццаць пяць. Трэба дадаць да гэтага, што наогул не ўсе гатункі бульбы падыходзяць для прыгатавання пюрэ, у прыватнасці, сухога. Таму інстытутам дадзены рэкамендацыі, якія менавіта гатункі трэба выкарыстоўваць для атрымання сухога бульбянага прадукта.

аб'ём, чым камякі, а насыпная маса прадукта павінна быць высокай, «каб не перавозіць паветра».

У супрацоўніцтве з сумежнымі навуковымі ўстановамі краін СЭУ інстытут распрацоўвае новыя віды сухога пюрэ з рознымі бялковымі дабаўкамі.

— Адным словам, — кажа Раіса Данилаўна, — працуем, каб атрымаць прадукт і смачны, і вонкава прывабны, з высокімі харчовымі якасцямі; дамагаемся высокай насыпной масы, стараемся, каб наш прадукт лёгка аднаўляўся — кінь яго ў гарачую ваду, і сопкае пюрэ гатова.

Нямала клопатаў у тэхналогіі і з ачысткай бульбы. Асабліва з той, у якой глыбокія «вочкі», шмат механічных пашкодванняў. Толькі для таго, каб даабіраць ачышчаную бульбу, надаўна каля адной машыны сядзела... пяцьдзесят восем чалавек! Цяпер жа вынайзлены новыя метады абірання бульбы, пры якіх яна знаходзіцца пад уздзеяннем перападу высокіх тэмператур і ціску. «Імгненне — і бульба східае свой мундзір», — так характарызуе гэты метады Ю. Чарнічэнка.

«Энікі-бэнікі елі варэнкі...»

Бульбу вараную, смажаную, печаную, цёртую, фаршыраваную, — з мясам, рыбай, гароднінай, крупамі прапануюць нам укладальнікі кніжкі «500 страў з бульбы», якая выйшла сёння ў выдавецтве «Ураджай». А я нядаўна пакашталава блюда, якога няма ў названай кнізе. І паспытала далёка ад Беларусі, у Піцундзе. Блюда гэтае — варэнкі з бульбай, запраўленыя смажанай цыбуляй. Яго заказвалі больш ахвотна, чым шашлык з ялавічыны...

Як я даведалася ў інстытуце, рэцэптура, тэхналогія і вытворчая лінія для тых варэннікаў, якія ў грамадскае харчаванне пастаўляе Геленджыкскі камбінат, створаны ў нас, у Мінску. Адказны выканаўца комплекснай тэмы па вытворчасці варэннікаў — кандыдат тэхнічных навук Р. Каўганка,

КНИГАПІС

Я. КУПАЛА. Выбранае. Вершы і паэмы. Серыя «Родныя галасы». На казахскай мове. Алма-Ата, «Жазушы», 1982. «Тандамалы» — гэтак гучыць назва зборніка вершаў і паэм народнага паэта Беларусі Яні Купалы «Выбранае», выдадзенага казахскім выдавецтвам «Жазушы» ў серыі «Родныя галасы». У кнізе — творы паэта як дакастрычніцкага, так і савецкага часу. Над перакладамі твораў працавалі С. Асанаў, Р. Кашынаў, С. Машанаў, Р. Нурпеісаў, С. Сеітаў, Ж. Эбдзірашаў, Ш. Элдзібекаў, Б. Ысмакаў. Паэт і перакладчык Сагінгалі Сеітаў — удзельнік вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Ён таксама і аўтар прадмовы да кнігі.
Г. ЛЕСІК.

Я. БРЬЛІБ. Стежки, дарогі, прастор. На рускай мове. М., «Известия», 1981. Гэты аднатомнік выбранных твораў народнага пісьменніка Беларусі Яні Брыля пабачыў свет у бібліятэцы часопіса «Дружба народов», якая штогод папаяняецца пятнаццаці кнігамі лепшых твораў пісьменнікаў народаў СССР. У зборнік «Стежки, дарогі, прастор» увайшлі апавесці «Ніжнія Байдуны», «Золан, убачаны далёк», а таксама творы «малаго жанру», якія добра вядомы шырокаму чытачу. Пераклады зрабілі А. Астроўскі, Д. Кавалёў, Н. Кіслік, Г. Папоў. У пасляслоўі «Каму ёсць што сказаць» крытык Ю. Канэ, даючы высокую ацэнку творчасці пісьменніка, вызначае месца Я. Брыля ва ўсёй шматнацыянальнай савецкай літаратуры.
А. ВІШНЕУСКІ.

В. КАЗЬКО. Судны дзень. Апавесці. На рускай мове. Пераклад з беларускай аўтарскай бібліятэка «Дружба народов». М., «Известия», 1982. «Высаносны год», «Аповесць пра беспрытульнае каханне» і «Судны дзень», твор, які ў арыгінале называецца «Суд у Слабазе», — такі змест кнігі Віктара Казько, якая выйшла ў бібліятэцы часопіса «Дружба народов» у аўтарскім перакладзе на рускую мову. Пасляслоўе да кнігі — «Слязінка плачу» — напісаў крытык Л. Анінскі. Аформлена яна мастаком Ю. Аляксеевай.
Д. МІХАЛЕВІЧ.

Пераклад на беларускую мову і выданне зборніка «Спатканне і ростань» з'яўляецца добрым сведчаннем пераходнага значэння спадчыны вялікага Гётэ. Звернем увагу на тое, якое ўвасабленне знайшла паэзія Гётэ на беларускай мове.

Мы адносім да значных здабыткаў зборніка тое, што А. Лойка, як спрактыкаваны літаратуразнавец, удумліва падышоў да адбору твораў паэта: вырашыў паказаць чытачу ўсяго Гётэ на лепшых яго ўзорах — ад ранніх вучнёўскіх спроб і наследаванняў да самых эпошніх твораў — вяршынь філасофскай мудрасці паэта.

гінала, і выдатна ўзноўленая дынаміка падзей, што адпавядае імкліваму тэмпу язды на кані ў лад стуку закаханага сэрца паэта. Перакладчыку ўдалося знайсці адпаведныя вобразы, мастацкія сродкі, якія выявілі арыгінал ва ўсю яго сілу і моц. Выключна перададзены напал найвялікшай страці: імкненне да каханай і радасць сустрэчы — і нават расстанне з любімай не засмучае паэта перад усведамленнем шчасця кахання.

Аднак ужо ўзыходзіць сонца, — чым вышай, сэрцу не лягчэй: П'ю падалункаў хмель бясконцы, П'ю боль зарошаных вачэй!

спашлёмся на выказванне выдатнага знаўцы творчасці Гётэ Н. Вільманта, які піша: «У іх (гімнах.—У. С.), мабыць, асабліва ярка праяўляецца здольнасць Гётэ мысліць і паэтычна ўзнаўляць бачны і духоўны свет у іх непарыўным адзінстве і бясконцым руху. Адсюль надвычайнае рытмічнае і лексічнае багацце. Тут кожны радок свайго роду ўздых». У гэтым дачыненні пераклад Лойкі найбольш адпавядае арыгіналу, бо ён найбольш дакладна ўзнаўляе яго рытміку, найбольш адпаведна перадае яго змест, найлепш захоўвае форму, а таму найбольш поўна выяўляе яго дух і ідэю. У перакладзе

ворыць», «Зулейка гаворыць» і інш. Шмат цікавых і удалых перакладаў маецца ў раздзеле «Выслоўі». Яны даюць нам падставу лічыць, што мудрасць паэта ўвойдзе ў нашу сьвядомасць, стане нашым набыткам:

А ні ў адкрытую, ні ўпотаі Не дай спакусе верхаводаіца, Мудрэц становіцца

блазотай, спрэчкі водзіць. Па часе мудрыя мы ўсе! А мудрымі былі б мы ў часе, Была б і праўда—у красе І дабрата б даўно вялася.

Не ўсё, аднак, удалося падаць перакладчыку на аднолькавым высокім узроўні. Тут маюцца і страты. Для гэтага існуюць аб'ектыўныя і суб'ектыўныя прычыны. Высокай дакладнасці перакладу, асабліва выяўленню стылю паэта не спрыялі аддаленасць моўных структур, адсутнасць у беларускай літаратуры значных культурна-літаратурных паралелей, абавіраючыся на якія можна было б больш блізка трансфармаваць дух эпохі і тым самым зменшыць аддаленасць эстэтычных ідэалаў. Пэўную ролю ў гэтым працэсе адыграла і своеасабліваць паэтычнага мыслення і светаўспрымання перакладчыка. Нам здаецца, што страты, абумоўленыя аб'ектыўнымі і суб'ектыўнымі прычынамі, можна было б аб'яднаць у некалькі груп. Першае. Падчас твор Гётэ прыцягвае да сябе перакладчыка так, што ён не можа ўзняцца над тэкстам і ідзе за паэтам. Так здарылася пры перакладзе складанага па эмісцы праграмага верша «Льменаў». Да такіх перакладаў адносяцца «Гірджа», «Пагрозлівая», «Сын музаў», часткова «Бог і баядэра».

Да другой катэгорыі адносяцца вершы, перакладзеныя на добрым мастацкім узроўні, з удалымі знаходкамі, але пасабныя чатырохрадкоўі якіх перакладзены не бездакорна, а таму трацяць эстэтычную прывабнасць пры агульным успрыманні. Да такой катэгорыі перакладчык можна аднесці «Крышталь», «Новае каханне, новае жыццё», «Бяседную», «Да Шарлоты фон Штайн».

Трэцяе. Часам вельмі добрыя пераклады трацяць у нечым ад таго, што перакладчык перагружае тэкст радкамі, падчас дыялектнымі або не адэкватнымі стылю словамі. У добра перакладзеным вершы «Спатканне і ростань» не гучыць слова «косю». Яно не адпавядае ні высокаму стылю верша, ні напалу ўзвышанага пачуцця. У вершы «Новае каханне, новае жыццё» стыльва не падыходзіць слова «працяло»: «Сэрца, сэрца, а што ж гэта?.. Што цябе так працяло!...» (Таксама вельмі не па-гётэўску «ўпрыхкі», параўнанне «бы на повадзе» і інш.) Неабходна адзначыць яшчэ адну агульную тэндэнцыю: перакладчык злоўжывае незакончанымі формамі, якія не характэрны для беларускай літаратурнай мовы: бегма, ахвоч, жадзён і г. д.

Аналіз перакладаў вершаў Гётэ, якія ўключаны ў зборнік «Спатканне і ростань», і параўнанне іх з іншымі перакладамі пераканаўча сведчыць пра тое, што перакладчык не толькі сам у значнай ступені наблізіўся да вялікага нямецкага паэта, але шмат у чым наблізіў да Гётэ беларускага чытача.

Мы верым, што новы зборнік перакладаў з Гётэ з'явіцца не толькі новай прыступкай у нашым набліжэнні да лепшага разумення і больш глыбокага пранікнення ў духоўны свет геніяльнага мастака, але і значным імпульсам для далейшага засваення яго багатай і шматграннай спадчыны.
Уладзімір САКАЛОЎСКІ.

Набліжэнне

Да добрых перакладаў, на наш погляд, адносіцца верш «Зменлівасць», які адкрывае зборнік. Ён гучыць натуральна, чытаецца лёгка. Перакладчыку добра ўдалося ўлавіць і выявіць стан зменлівых парыванняў, якімі ахоплены душа паэта, поўная смутку і адчаю ад здрады каханай:

Навошта ж марнуеш ты ў жалі і смутку Цудоўныя хвілі, што чэзнуць так хутка, — Сышла дарагая, пайшла за другім? Не вернеш, як хвалі, якая збягае! А ведаеш ты, як цалуе другая?.. Бы першая не цапавала зусім.

Непаўторнай падаецца «Маяская песня». Уся яна дыхае непадрабным пачуццём радасці і захаплення навакольным светам:

Які ўрачысты Прастор наўкруг! Зіхоча сонца! Смяецца луг! Пяшчота, радасць З усіх грудзей. О свет, о сонца! О ўзлёт надзеі! Як ты кахаеш! Як я люблю! Вачмі, баюся, Цябе спалю!

Да высокамастацкіх перакладаў адносіцца таксама «Ружа край дубровы». У ім добра перададзена лёгкасць, напеўнасць, мілагучнасць цудоўнай гётэўскай балады:

Хлопца з розуму звяла Ружа край дубровы: Як ні колкаю была, Як ні млела, ні кляла, — Цапавала бровы. Ружа, ружа, чырваней, Ружа край дубровы.

З вялікай увагай да выяўлення формы і зместу перакладзены верш «На возеры», дзе на працягу дванаццаці радкоў тройчы мяняецца вершаваны памер.

Да ўдач перакладчыка неабходна аднесці верш «Знойдзена». Ён перададзены з вялікай любоўю, якая пераходзіць падчас у сентыментальнае замілаванне. Аднак гэта не шкодзіць перакладу, бо ўзмацняецца толькі пачуццё, выказанае паэтам:

Сарваць памкнуўся, Пачуў тады: «А я ж завяну, Ды назаўжды». Я ні пяшчынкі З яе не страс, Як да палада У зацішак нёс. Возьмем сусветнаведомы верш Гётэ «Спатканне і ростань». Тут і блізкасць да ары-

Пайду, каб зноўку быць чаканым, Каб зноў вачам вільготным ззяць: Якое шчасце — быць каханым! Якое шчасце — пакахаць!

Добрае ўвасабленне знайшла на беларускай мове «Першая начная песня вандроўніка». Але яшчэ больш значнай удачай перакладчыка з'яўляецца, на нашу думку, «Другая начная песня вандроўніка». Узнаўленне верша Гётэ на беларускай мове зроблена вядомымі перакладчыкамі Ю. Гаўруком, С. Ліхадзіўскім і А. Лойкам. Пра няўдачны пераклад верша «Другая начная песня вандроўніка» Ю. Гаўруком гаварыў вядомы даследчык беларускай літаратуры на Захадзе А. Макмілін, выступаючы з дакладам на першай міжнароднай канферэнцыі «Славянскага камітэта» ў Дзюсельдорфе на тэму «Гётэ ў беларускім перакладзе». Другі пераклад значна бліжэйшы да арыгінала па змесце і яшчэ больш — па форме, але ўвядзенне С. Ліхадзіўскім унутранай рыфмы ў значнай ступені мяняе рытміку верша, робіць яго маршавым, што не адпавядае ні стану прыроды, ні пачуццям лірычнага героя гётэўскага верша, а значыць, не адпавядае і духу арыгінала.

У гэтым другім перакладзе, хоць яшчэ і прысутнічае моцны нейтральна-апсальны элемент пры выяўленні ідэі і духу твора, але з'яўляецца і новая форма — актывізацыя сама прырода («чуцен подых крон, галін») і недае далёка, на заднім плане адчуваецца прысутнасць лірычнага героя, якая перадаецца словам «чуцен», што ў нейкай ступені адпавядае гётэўскаму «пачуеш ты». Такім чынам, С. Ліхадзіўскі падымаецца на новую прыступку ў раскрыцці гётэўскага арыгінала.

У перакладзе А. Лойкі ёсць таксама адыход ад формы арыгінала, дапаўненне («між дрэў нерухавых»), але гэты пераклад мае і шэраг значных пераваг. Ён больш блізкі па змесце і лепш адпавядае духу арыгінала.

Для большай пераканальнасці, у якім напрамку ідзе развіццё беларускага перакладу, возьмем для параўнання яшчэ адзін часта перакладаемы на беларускую мову верш Гётэ «Праметэй».

Найменш удалы, на наш погляд, атрымаўся пераклад А. Зарыцкага, дзе пераважае апсальнасць і шматслоўнасць, якія не характэрны для гэтага верша Гётэ. Для пераканаўчага пацвярджэння сваіх думак

Зарыцкага маецца шмат асабіста-творчага, што не адпавядае арыгіналу. У Гётэ няма ні «варыні», ні «бі перунамі ў кручы», ні «пацешся». (Гэты момант лепш за ўсё перадаецца таўбінскім «карай»). Няма ў Гётэ іншых слоў і словазлучэнняў. Лішнім з'яўляецца «хоць», недакладным — «цеплыней», больш адпавядае зместу і сэнсу лойкаўскае і таўбінскае — «агонь», хаця ў Гётэ — «жар» («Glut»), бо маецца на ўвазе ачаг, які дагарае. Не зусім дакладна «ты мне зайздросціш»; лепш у Лойкі: «Агну якога ты зайздросціш», бо Зеўс, згодна Гётэ, зайздросціць не Праметэю, а яго агню, які ён украў у багоў, каб падараваць людзям.

Параўноваючы пераклады з Гётэ, зробленыя ў розныя перыяды і рознымі перакладчыкамі, заўважаеш некаторыя заканамернасці, пэўныя тэндэнцыі: набліжэнне да зместу і формы арыгінала, больш поўнае выяўленне яго ідэі, імкненне да раскрыцця стылю пісьменніка, усебаковага вызначэння лірычнага героя, якому належыць у вершаваных творах Гётэ вядучая роля.

Да добра перакладзеных вершаў трэба аднесці «Штыль на моры», «Песню дружбы» — своеасаблівы гімн моцнаму і непераходнаму пачуццю сяброўства. Выдатна перададзены ў вершы «Крышталь» прывабны вобраз каханай: «Ды вусны—брывянт мілей, Круглей—шчок мільх глады, А нешта ёсць яшчэ круглей, — Вачэй не адарваць». У вершы «Бяседная» глыбока адчуты і тонка выяўлены падтэкст: з гумарам, зухавата перадаецца настрой вясёлых, бестурботных людзей:

Не здзіўляйся, браты, Выпіў, дык скрываўся. Свет, ён поўны любаты, А тым больш—пры місе, І—кладу вась крыж святы,— Што б ні паражала, Я не дам адсюль, браты, Па-зладзейску драла!..

Добра гучаць на беларускай мове вершы «Веселуны з Ваймара», «Швейцарская песня», «Цыганская песня», «Сіцылійская песня». На высокім узроўні перакладзены балады «Фульскі кароль», «Цар эльфаў», «Пясняр», пра якія ўжо ішла гаворка ў беларускай крытыцы, вершы «Часцінка і агул», «Запавет», «Нецярпенне», «Апоўначы», «Рымскія элегіі», «Венецыянскія эпіграмы». З «Заходне-ўсходняга дывана» найбольш адэкватнымі з'яўляюцца «Чатыры падарункі», «Не пытай, якою брамай», «Джалам-Эдзін Румі га-

КРЫТКА, БІБЛІАГРАФІЯ

больш пытаецца ў самога сябе... Гэтае пытанне хвалюе яго, не дае спакою. А разам з Сямёнам Шпакам хвалюемца і

дзеда Восіпа, які едзе да раённага начальства, каб даказаць аднавяскоўцам, што пляце ён лапці зусім не з благіх

НА АТРЫМАННЕ ПРЭМІІ
ЛЕНІНСКАГА КАМСАМОЛА БЕЛАРУСІ

З пазіцыі Чалавечнасці

Аляксея Дударэў — з тых пісьменнікаў, што ўвайшлі ў літаратуру надзвычай натуральнай і ўпэўненай хадой, адразу прыцягнуўшы ўвагу чытача.

Талент чалавечнасці, талант дабрыні... У А. Дударэва ёсць гэтая важная рыса — чуйнасць да ўсяго, што адбываецца навокал, пільная ўвага да чалавека як да асобы і да таго асяроддзя, у якім чалавек гэты жыве. Менавіта такія якасці робяць творы пісьменніка «жывымі». Нават, на першы погляд, у многім дзіўныя, так сказаць, «не запраграмаваныя» паводзіны і ўчынкі яго персанажаў мы, чытачы, сустракаем з упэўненасцю ў правільнасці гэтых нечаканых «рухаў чалавечай душы».

Напрыклад, нельга не паверыць, што трактарыст Сямён Шпак («Цацкі») спаліў сынавы цацкі не са злосці і не таму, што ён «ашалеў» ці «з глузду з'ехаў». Наадварот, яму ў гэтую хвіліну было вельмі неспакойна на душы за будучае сына. І менавіта ў гэтую хвіліну Сямёну хацелася, каб яго сын вырас харошым, чутым чалавекам і «не прывучыўся глядзець на ўсё, як глядзець на цацкі». А перад гэтым у сельскім клубе быў фільм пра вайну. І Сямён, глядзячы на экран, «сам не прыкмеціў нават, як заплакаў». Заплакаў дарослы чалавек. Дзівак, ці не так? Толькі ці не хаваецца за гэтым «дзівацтвам» нешта вялікае і значнае, чаго многія з нас абываюцца сваёй немогучы і не хочуць заўважыць? Чаму душы ў людзей сталі такія засушаныя, нібы леташнія грыбы? — з болем пытаецца ў жонкі Сямён. А

мы, чытачы.

Чалавечая памяць, як пэўная катэгорыя, прысутнічае ў многіх апавяданнях А. Дударэва. Свежая рана яшчэ ў Пракопа Яцука («Дэмагог») — памерла дачка, пяцігадовая Настаска. Ціхі і маўклівы чалавек, Пракоп пратэстуе супраць дэмагогі суседа Міціка Калівы, які лічыць людзей нікчэмнасцю. Пасля смерці чалавека абавязкова нешта застаецца: «Памяць застаецца... Любоў».

Шчыmlіва — светлая памяць засталася пасля недарэчнай смерці крыху дзіўнага, цельпукаватага Жураўчыка, які адчайна ваяваў за той векавы дуб-прыгажун, пад якім ён некалі першы раз пацалаваў сваю каханую... Гэтым чыстым, праніклівым пачуццём сапраўднага кахання, здаецца, так і бруццавіруе вада ў Макаровым віры («Макароў вір»), ля якога юны Алесь Лукашэвіч таксама сустраў сваё першае каханне. Аўтар з сімпатыяй паказвае сваіх герояў, што ў самых нялёгкіх абставінах жыцця здольны зберагчы чысціню чалавечых пачуццяў, умеюць прыгожа і горда сустракаць жыццёвыя нягоды.

Быць самім сабой, не зважаць ні на што — гэта нялёгка, але героі А. Дударэва не адыходзяць ад гэтага правіла. І хоць часам недарэчна смешнымі выглядаюць іх учынкi, яны выклікаюць толькі спагаду, калі-нікала лёгкую ўсмешку, бо ўжо аўтар пераканаў нас, як на проста ўсё ў жыцці, ён па-свойму прымусяў палюбіць свайго героя: у нечым дзівакатага, але, як правіла, душэўна багатага і чыстага. Як тут не ўспомніць

намерэў — дзеля прыгажосці («Лапці»). Запамінаюцца паштарка Алена Сакавец з апавядання «Святая тэлеграма», Сашка Лявонаў («Кола»), Генка Круглы («Хвароба»), Сцяпан Пузырэвіч («Святая птушка»). Людзей гэтых ні ў якім разе нельга паблытаць з персанажамі твораў іншых пісьменнікаў. А ўсё таму, што характары іх А. Дударэў «не выдумляе». Адчуваеш, што ва ўсіх гэтых ягоных «дзівакоў» ёсць недзе на зямлі хутэй за ўсё ў роднай пісьменніку вёсцы Кляны, што ў Дубровенскім раёне, прататыпы — веселыя, аптымісты, мудрыя і добрыя вяскоўцы.

...Як быць, як паступіць у тым ці іншым выпадку, каб выбраць аптымальны варыянт у сваіх паводзінах, каб потым не шкадаваць аб выбары — такія нялёгкае пытанні ставіць жыццё і перад героямі п'есы А. Дударэва «Выбар». Гэта — паспраўднаму глыбокаму, філасофскаму роздум Дударэва — драматурга над прызначэннем чалавека на зямлі, над тым, якім павінен ён быць і ў імя чаго жыць. Персанажы твора ў неймаверна цяжкіх абставінах робяць свой выбар. Падае ў безданы танк, каб засцерагчы ад смерці хлопчыка... Выбар зроблены. Тры танкісты выбіраюць смерць, каб застаўся жыць адзін, маленькі. Ці правільны гэты выбар, ці адзіна магчымы? Ёсць над чым падумаць, ёсць аб чым паразважаць.

Лічу, што кніга апавяданняў Аляксея Дударэва «Святая птушка», а таксама яго п'еса «Выбар» заслужываюць прэміі Ленінскага камсамола Беларусі.

Святлана ХОРСУН.

Зборнік нарысаў без... нарысаў

Вызначэнне нарыса, як і вызначэнне ўсякага літаратурнага жанру, нельга ўкласці ў непарушныя рамкі пэўнай фармулёўкі. Гэта добра, бо мастацтва не церпіць абмежаванасці. Аднак, з другога боку, такое становішча дае магчымасць пад шыльдай нарыса друкаваць і лірычную замалёўку, і рэпартаж, і звычайны газетны артыкул. І робіцца такое значна часцей, чым мы думаем. Няцяжка заўважыць, што ў многіх выпадках нарысы набылі нейкую трафарэтную, здзіўляючае падабенства адзін да аднаго. Як правіла, гэта інфантальнае апавяданне журналіста, які з замілаванасцю дзіцяці апавядае, як працуе токар, даярка ці будаўнік. Міжволі складваецца ўражанне, што сумленна праца ў наш час з'ява надзвычайная, а сумленныя працаўнікі — унікальная рэдкасць. Герой падобнага твора нагадваюць нейкіх робатаў. Яны ні пра што не думаюць, акрамя аднаго: як хутэй адрамантаваць тэхніку, перавыканаць план, павялічыць наоці. І такое чытаеш не толькі ў пачыначных, малавпытных журналістаў, а, як ні горка, і ў людзей, не пазбаўленых літаратурнага таленту.

Нарыс Міхася Вышынскага «Рыгораўна» з кнігі «Людзі вясны» пачынаецца апісаннем рабачай раніцы даяркі Тамары Дзенісенка. Вось даярка выйшла з дому, вась прабіраецца сцэжкай да фермы. Па дарозе, безумоўна, любяцца прыродай, калгаснымі пабудовамі... Нарэшце, яна на ферме.

— А, Рыгораўна, пташка ранняя, — вітае яе вартульнік дзедка Мікалай, веселы, аматар пагаварыць. І пачынае нямаледама для чаго несіць розную лухту пра нейкага недаварка, які жыў паўсотні гадоў назад. Аўтар адводзіць яму для гэтага аж тры старонкі тэксту. Потым пачынаецца апісанне кароў. Мы дазнаёмся, што Зорка і Міра дружныя, неразлучныя дома і ў полі. Зорка — веселуха, Міра, наадварот, грузная, дрымотна-леная. Рознасць характараў, аднак, не перашкаджае іхняй дружбе. А вась Кветка і Букетка не сябруюць між сабой. У дадатак да ўсяго Кветка яшчэ і збродлівая.

Пасля аўтар гаворыць, як трэба абыходзіцца з каровамі, каб яны былі заўсёды здаровыя, давалі больш малака. «А што Рыгораўна? — між тым не пакідае нас думка. — Ці скажучь пра яе хоць слова?» Бо, акрамя таго, што яна «чар-

М. Вышынскі. Людзі вясны. Нарысы. Серыя «Рэспубліка, час, людзі». Мінск, «Мастацкая літаратура», 1982.

Іван КЛІМЯНКОУ.

Часопісы ў верасні

ПОЛЫМЯ

Нумар адкрываецца творами-прысвячэннямі М. Танку, з якімі выступаюць Я. Хелемскі, Т. Каламіец, А. Веян, Шукруло, У. Мэй і А. Северыні (пер. Р. Бардуліна). Пазіцыя прадстаўлена таксама вершамі С. Грахоўскага і В. Ракава, байкамі Э. Валасевіча. Змешчаны пачатак рамана Я. Радкевіча «Сутокі дзён», апавяданні Д. Слаўковіча і В. Жуковіча. «Імперская параноя» — памфлет С. Паўлава. Пра наведванне Туркменскай ССР расказвае Г. Пашкоў — «Агні ў барханах», пра мінскіх метрабудульнікоў піша А. Андруховіч — «Праходчыкі падземных трас». Пад рубрыкай «Я. Купала, Я. Колас. Стагоддзе з дня нараджэння» друкуецца артыкул М. Базарэвіча «Любімы настаўнік».

Пра творчасць М. Танка ў сувязі з яго 70-годдзем гавораць: А. Вялюгін — «Верасень, дзень семнацаты», П. Варанько — «Касцёр дружбы», А. Жунаўскас — «На пачатку маладосці», М. Бажан — «Святло сэрца», М. Ароўка — «Вогнішча іскры нязгасныя», А. Кабаковіч — «Шляхамі жыцця».

Пра дружбу і супрацоўніцтва народаў СССР разважае Я. Бабосаў — «Лёсам з'яднаны агульным».

Штрыхі да творчага партрэта Т. Халекевіча напісаў С. Кухараў — «Зачарованы красою Наддзвіння...».

Новыя кнігі рэцензуюць А. Лойка, Г. Далідовіч і В. Зуёнак.

Ёсць падборка «Наш календар».

МАЛАДОСЦЬ

З пазіцыі прапануюцца вершы Я. Янішчыц, Я. Міклашэўскага, У. Скарынікіна, Л. Пранчана. Змешчаны аповесці Т. Гарэлікавай «Перад усім

светам», апавяданні І. Жарнасек, трыпціж Я. Гучка «Сонцамузыка», заканчэнне фотарэпартажа А. Гаўрона і В. Ждановіча «Мінскі мерыдыян».

Пра братнюю Расію расказвае ў нарысе «У далях Расіі» А. Капусцёна, праблемы выхавання падлеткаў закранае ў артыкуле «Сусед наш — Колька» С. Хорсун.

Слова пра М. Танка ў сувязі з 70-годдзем паэта гаворыць А. Бачыла — «Жыццё ў пазіі». Да гэтага юбілея прымеркавана публікацыя выказванняў вядомых дзеячаў літаратуры, якую падрыхтаваў А. Гардзіцік.

Публікуюцца таксама артыкулы Г. Юшкевіча «Вехі садружнасці», У. Ягоўдзіка — «Ён навучыў мяне любіць людзей...», Л. Паўлючка — «Дарогамі памяці», В. Сінякевіч — «Родныя вобразы».

Кнігу В. Коўтун «На зломе маланкі» рэцензуе Т. Чабан.

БЕЛАРУСЬ

Часопіс працягвае публікацыю матэрыялаў, прысвечаных 60-годдзю ўтварэння ССР, «Пачуццё сям'і адзінай». На гэты раз расказваецца пра Кіргіскую, Таджыкскую і Туркменскую ССР. Спецвыпуск падрыхтаваў М. Гроднеў.

Пад рубрыкай «Харчовая праграма ў дзевяці» прапануецца фотарэпартаж Л. Калбаскі і М. Мінковіча «Узорная, шасціпаварховая».

З вершамі выступаюць М. Башлакоў, М. Шаховіч, М. Шабовіч, В. Сахарчук, А. Бібіцік, А. Мінкін, В. Шніп.

70-годдзю М. Танка прысвечаны фотарэпартаж В. Жука «Сэрца б'ецца ў такт радку» і артыкул В. Бачыка «Песня аб Радзіме».

«Мурза» — апавяданне Х. Лялько. Слова пра аўтара «Шчаслівай дарогі» гаворыць Я. Скрыган.

З дырэктарам Бабруйскага сярэдняга мастацкага прафесійна-тэхнічнага вучылішча №15 А. Ларыным гутарыць В. Гарадзецік — «Прыгожа, вынаходліва, з

любойю».

«А вайна ўсё не канчалася» — старонкі Г. Капусцёнка ў «Летапіс народнай славы».

Адзначаецца 75-годдзе Л. Рахленкі (Б. Бур'ян, «...І споведзь трапятлай душы»), 180-годдзе з дня нараджэння І. Дамейкі (М. Булай, «Вялікі асветнік»), 60-годдзе Дзяржаўнай бібліятэкі БССР імя У. І. Леніна (Т. Папова, «У гасцях у Леніні»).

Да 100-годдзя з дня нараджэння Я. Купалы і Я. Коласа змешчаны артыкулы А. Марціновіча і У. Гніламедава.

Н Е М А Н

«Залатая мая медуница» — падборка вершаў Н. Гілевіча, перакладзеных Б. Спрыччанам.

Гапоўны рэдактар часопіса «Літва літаратурная» В. Радзіціс прадстаўляе некалькі старонак гэтага выдання — вершы А. Малдоніса, А. Балтаніса, «Дзёнік без дат» Ю. Марцінвічуса (пер. Г. Яфрэмава, В. Асоўскага, М. Дзвінскага і Г. Кановіча), артыкул А. Валёніса «Сузор'е шматнацыянальнай пазіі».

Змешчаны пачатак апавесці Я. Лецік «Дарога ў два канцы» (аўтарызаваны пер. У. Машкова), заканчэнне рамана К. Ваннегута «Сірэны Тытана» (пер. з англійскай Н. Калінінай).

У раздзеле «Публіцыстыка і нарысы» выступаюць С. Грахоўскі — «Песня — Расія», В. Здольнікаў — «Філолагі на асеннім полі».

Да 100-годдзя з дня нараджэння Януба Коласа прымеркавана публікацыя ўспамінаў А. Васілевіч «На ўсё жыццё» і артыкула Я. Дэйч «Паэт смутку і шчасця...».

Пра творчасць народнага паэта Беларусі Максіма Танка, якому спяўняецца 70 гадоў, разважае У. Гніламедаў — «Я сейбіт даўні».

Артыкул Л. Брандабоўскай «Урокі Рахленкі» прапанаваны пад рубрыкай «Учора, Сёння, Заўтра».

Вучылі, выхавалі

Вонкавы выгляд гэтай кніжкі прыцягвае ўвагу прыгажосцю, арыгінальнасцю афармлення. А назва — «На арэхавай паляны» — выклікае дарагія сэрцу ўспаміны: кніжкі, лясныя паходы і смак першых жывітвенскіх арэхаў...

Аўтар гэтай кнігі — Віктар Гардзеі. Ён вядомы аматарам паэзіі па кнігах лірыкі «Касавіца» і «Верасное паласоўе», па дзіцячым зборніку «Чырвоны грабенчык» знаёмы яго творы і юным чытачам. Дзіцячыя вершы, змешчаныя ў новай кніжцы, чытаюцца лёгка, запамінаюцца яркімі вобразамі, эмацыянальнасцю, цікавымі і непасрэднымі параўнаннямі. Найбольш характэрны прыклад гэтага — верш «Чаромха»:

Над чаромхай
Кружаць пчолы.
Дзіўны пах
Плыве наўкола.
Майскім днём,
Ледзь пацяплела,
Стала ўся
Чаромха белай.
Гляньце! —
Зінка шчабятала. —
Гурба снегу
Не растала.

Кожны радок з сабраных тут вершаў пранізаны шчырай непаддзельнай любоўю да роднай палескай зямлі, да рэчыва і азёраў, на якіх «будаўнік жыць — бабёр...», да асінікі, дзе ліжа ласіха спіну сваіму малому, да зая, што адшукаў вавёрцы дупло-домік. Аўтар не проста цікава апісвае прыроду, паводзіны асобных зьяроў ці птушак, ён знаходзіць такія штрыхі, якія прымушаюць па-новаму зірнуць на звыклія рэчы, задумацца над прызначэннем таго ж мухамора, парасон якога хавае ад імжы маленькіх мурашоў.

А вось як своеасабліва вызначыў Гардзеі у вершы «Лясныя цесляры» прызначэнне дзіцяці, прычыну таго, што яны выдзёбваюць шмат дуплаў, а выводзяць патомства і жывуць толькі ў адным:

Дзіцятлы майструюць па дамку.
Хоць і з адным аконцам:
Дупло — дразду
Дупло — шпаку,
Дупло — сіваваронцы.

В. Гардзеі. На арэхавай паляны. Вершы і казкі. Для дзіцяцей дашкольнага ўзросту. Мінск, «Юнацтва», 1982.

«ЛИК» ПРАПАГАНДУЕ

Балгарскі інфармацыйны штотыднёвік «ЛИК» («Літаратура, іскусство, культура»), які папулярна выкарыстоўвае лепшыя набыткі літаратуры, мастацтва і культуры свету, у сваім 20-ым нумары за гэты год перадрукаваў з маскоўскага часопіса «Творчество» артыкул беларускага мастацтвазнаўца Э. Пугачовай «Вобраз і слова» — пра нашых мастакоў-графікаў, якія ў апошнія гады звярнулі на сябе ўвагу шэрагам цікавых, арыгінальных работ.

Аўтар характарызуе стыль, творчую манеру А. Александровіча, В. Мікіты, М. Казлова, А. Шэверава, аналізуе іх творы, расказвае пра ідэйна-тэматычныя пошукі. Тут жа змешчаны ілюстрацыі А. Шэверава да кнігі

З цямна лясныя цесляры
Дзіўбуць нястомна дрэвы,
Бо вельмі ж любяць зары
Сваіх суседзяў спевы.

Многія ведаюць, што сойкі садзейнічаюць пашырэнню дуброў, зараснікаў алейніку. Я і сам не раз назіраў, як восенню гэтыя птушкі хавваюць жалуды і арэхі пад карэнні кустоў. Бачыў і тое, як вясной з забытых пладоў прарасталі маладыя парасткі. Віктар Гардзеі у вершы «Сойка-лесавод» скажаў пра гэта вобразна, і юныя чытачы без дадатковых тлумачэнняў зразумеюць, якую карысць прыносяць гэтыя прыгожыя, хоць і вельмі ўжо крыклівыя птушкі:

Толькі вось бяда адна:
Сойка забывае
Тыя месцы, дзе яна
Свой запас хавае.
Дрэўцы вырастаюць там —
Ці дубок,
Ці хвойка.
Лес вырошчываць леснікам
Памагае сойка.

Але не толькі любаванне прыгажосцю восені, вясны, паспелымі, прыхопленымі інеем, ягадамі каліны, крыжадзюбамі, павукамі — сувязістамі і г. д. відаць у вершах пэты. Ён выступае і як актыўны прапагандыст аховы дзікіх жывёл, птушак. Вершаванымі радкамі аўтар заклікае школьнікаў быць памочнікамі дарослых у важнай справе аховы прыроды.

Сучаснае Палессе. Не пазнаюць яго тыя, хто быў тут, скажам, гадоў дваццаць назад. Меліяратары ператаварылі яго ў багаты ўрадлівы край. Віктар Гардзеі — сведка пераўтварэння Палесся і, вядома, гэта не магло не хваляваць пэты. Есць у кнізе «На арэхавай паляны» вершы, прысвечаныя гэтай тэме.

Завяршаюць кнігу дзве казкі. Першая выходзіць ў дзіцяцей любоў да чысціні, другая — высмейвае плеткароў, што здольны з простага жука-насарога «зрабіць» афрыканскага насарога.

Хачу таксама адзначыць, што поспеху кніжкі садзейнічае і выдатнае мастацтва афармлення. Удаляя малюнкi і ілюстрацыі да вершаў зрабіў мастак М. Селяшчук.

Васіль ЖУШМА,
адказны сакратар райгазеты
«Чырвоная звязда».
Іванава.

ПАДЗЕІ І ДАТЫ

— Брэсцкага педагагічнага інстытута. Вы паспяхова абаранілі дысертацыю на ступень кандыдата філалагічных навук, з'яўляецеся дацэнтам.

дыця ў беларускай паэзіі», «Максім Танк, Нарыс жыцця і творчасці». За ўдзел у стварэнні «Гісторыі беларускай літаратуры» Вам прысуджана Дзяр-

Уладзіміру КАЛЕСНІКУ — 60

17 верасня спаўняецца 60 гадоў з дня нараджэння вядомага крытыка і літаратуразнаўца Уладзіміра Калесніка. З гэтай нагоды праўленне СП БССР звяртаецца да яго з прывітальным словам, у якім гаворыцца: «Дарагі Уладзімір Андрэвіч! Сярдэчна віншваем Вас, нашага таварыша па цяжкім, вядомага крытыка і літаратуразнаўца, з 60-годдзем з дня нараджэння.

Выхадзец з сялянскай сям'і, Вы прайшлі багатую школу жыццёвай і грамадскай загартоўкі. Пасля вызвалення Заходняй Беларусі вучыліся ў Наваградскім педвучылішчы. У першыя месяцы Вялікай Айчыннай вайны Вы ўвайшлі ў адну з падпольных антыфашысцкіх арганізацый. З 1942 года партызан, а з 1943 — начальнік штаба атрада «2-і Камсамольскі» Баранавіцкага злучэння. У пасляваенныя гады Вы — студэнт, затым аспірант Мінскага педінстытута. З 1952 г. — загадчык кафедры беларускай літаратуры Бабруйскага настаўніцкага, а з 1966

Навукова-педагагічную працу Вы спалучаеце з літаратурна-крытычнай дзейнасцю. Ваша першая манаграфія «Паэзія змагання. Максім Танк і заходнебеларуская літаратура» выйшла ў 1959 годзе. У наступныя гады Вамі напісаны кнігі: «Час і песні», «Зорны спеў. Літаратурныя партрэты, нарысы, эцюды», «Ветразі Адысея. Уладзімір Жылка і рамантычная тра-

жаўная прэмія БССР імя Януба Коласа. Вашы працы вызначаюцца прычыповасцю, майстэрствам аналізу і тонкім густам, новымі адкрыццямі. Мы высока цнім і Вашы творы дакументальнай прозы: «Аповесць пра Таўлая», «Пасланец Праметэя». Асабліва вядомасць набыла кніга «Я з вогненнай вёскі...», напісаная Вамі разам з А. Адамовічам і Я. Брылём.

Актыўна ўдзельнічаеце Вы ў грамадскім жыцці нашай пісьменніцкай арганізацыі, з'яўляецеся членам прэзідыума праўлення, Працуючы сакратаром Брэсцкага абласнога аддзялення СП БССР, Вы шмат робіце ў выхаванні маладой літаратурнай дзейнасці.

Жадаем Вам, дарагі Уладзімір Андрэвіч, моцнага здароўя, шчасця, новых поспехаў у навукова-педагагічнай і літаратурнай дзейнасці.

Рэдакцыя штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» далучаецца да гэтага віншавання і жадае даўняму аўтару газеты самага найлепшага.

ТАКІМ ЯГО ВЕДАЮ

Калі ў мяне спыталі, ці не хачу я напісаць колькі слоў пра Уладзіміра Андрэвіча Калесніка з нагоды яго 60-годдзя, я быў крыху здзіўлены. Здзіўлены па дзвюх прычынах. Па-першае, нядаўна ж бачыў яго на Купалаўскім свяце ў Брэсце, слухаў вельмі змястоўны даклад «Грамадзянская і эстэтычная праграма Я. Купалы» на навуковай канферэнцыі. Докладчык выглядаў паранейшаму маладым, быў падцягнуты, парывісты, смелы і багаты на думку. Няўжо 60? Па-другое, падумалася, а ці мае ты права пісаць пра яго — знакамітага чалавека, ці не акажашся Піліпам, што нечакана выскачыў з каня? А мне казалі: ты ж вучыўся ў яго, ведаеш...

Што ж, метрыка не маіць: сапраўды, 60. Некаторыя ў гэтым узросце выглядаюць па-старачы квола, а для Уладзіміра Андрэвіча 60 — самая сталасць, росквіт, пара асабліва плённай пісьменніцкай, навукова-педагагічнай, грамадскай дзейнасці. Сёння ён адзін з самых поважных літаратараў рэспублікі, аўтар шэрагу цікавых і папулярных кніг, да думкі якога прыслухоўваюцца, думку якога цэняць.

Я думаю над сакрэтам яго маладосці. Сакрэт ёсць, але, здаецца, яго можна разгадаць: Уладзімір Андрэвіч вечны і нястомны працаўнік. Адпачываючым я яго, прызнаюцца, ніколі не бачыў. Адпачынак для яго — змена відаў працы. У выдатнага савецкага паэта Мікалая Забалоцкага (якога, дарэчы, вельмі любіць наш юбіляр) ёсць такія радкі:

Не позволяй душе лениться!
Чтоб воду в ступе не толочь,
Душа обязана трудиться
И день и ночь, и день и ночь!

Так вось і ў нашага Уладзіміра Андрэвіча.

Упершыню давялося ўбачыць і пазнаёміцца з ім недзе ў сярэдзіне 50-х гадоў, калі ён прыехаў выкладаць у Брэсцкі педінстытут імя А. С. Пушкіна. Чытаў розныя курсы — мне давялося слухаць у яго выкладанні беларускі фальклор і фалькларыстыку. Меў вялікі поспех, бо мала сказаць, што гэта было цікава — нас, студэнтаў, проста захапілі лекцыі і семінарыяныя заняткі маладога выкладчыка. Мы не толькі слухалі лекцыі, вывучалі фальклор па падручніках і хрэстаматых — самі запісвалі песні, прымаўкі, загадкі... За фальклорам ці

праз фальклор адкрывалася гісторыя народа, яго эстэтычны склад, адкрывалася аблічча роднага краю.

Зрэшты, не толькі гэта. Перад вачамі міжвольна паўставала жыццёвая і духоўная біяграфія самога настаўніка. Сялянскі сын, які «пераняў ад бацькі спрыт да сякеры, малатка, гэбліка», спрыт да працы, малым хлопцам, а потым вучнем Наваградскай гімназіі спазнаў «дары» буржуазнага ладу жыцця на «крэсах усходніх» — сацыяльны і нацыянальны ўціск. Сярод мноства добрых людзей, якія трапіліся на жыццёвым шляху, быў і стрыечны брат, камуніст Арсень Балабановіч, які нашмат паглыбіў светаразуменне свайго маладзейшага родзіча. Уладзімір Андрэвіч успамінае: «За некалькі тыдняў ён перавярнуў дагары нагамі мае ўяўленні аб гісторыі, адкрыў столькі таямніц... Я ўжо ведаю, як узніклі класы, як запыргонілі, аграбілі і прынізілі паны нашых дзядоў.

Ведаю, як далей пойдзе развіццё наша грамадства... Святам на ўсё жыццё стаў верасень 1939-га...

Вучыўся перад вайной у Наваградскім педвучылішчы, «супершыню пазнаў і палюбіў сапраўдна здарова калектыву — без сацыяльных градацый, без нацыянальнай грызні, без рэлігійных забабонаў».

У Вялікую Айчынную вайну — два гады партызанскай барацьбы, якія прынеслі вялікі вопыт душы...

Пасля вайны — літфак Мінскага педінстытута, праца.

Багаце перажытага паспрыяла таму, што творчае аблічча Уладзіміра Андрэвіча Калесніка з самага пачатку аказалася шматгранным. І якая грань больш важная, цяжка вызначыць. Ён — заслужаны работнік вышэйшай школы Беларускай ССР (аўтар вучэбных дапаможнікаў для студэнтаў) і ўжо трыццаць год як выступае ў друку з літаратурна-крытычнымі, літаратуразнаўчымі і дакументальнымі творами. Не раз доводзілася чытаць яго артыкулы пра мастацкіх выстаўкі. Ён, здаецца, і сам спрабаваў займацца жывапісам. Помню пейзаж у старой яго кватэры, напісаны ім самім, — краявід, што адкрываўся з акна бацькавай хаты.

Захапленне У. Калесніка мастацкай фатаграфіяй — на прафесійным узроўні.

Выдаў шэраг кніг, якія былі заўважаны, — кожная пакінула свой след у літаратуры і літаратуразнаўстве. Першая з іх — «Паэзія змагання. Максім Танк і заходнебеларуская літаратура» — выйшла яшчэ ў 1959 годзе, свецердзіўшы ў навуковых росшуках даследчыка заходнебеларускую тэму, якая знайшла далейшы працяг і развіццё ў такіх работах і выданнях, як «Час і песні», «Сцягі і паходні», «Ветразі Адысея. Уладзімір Жылка і рамантычная традыцыя ў беларускай паэзіі», а таксама ў дакументальных рэчах — «Аповесць пра Таўлая» і «Пасланец Праметэя».

Паглядзіце на яго кнігі: яны вельмі арганічныя для аўтара, і вырастаюць яны адна за адной, як галіны на дрэве. Гэта той выпадак, калі ў творчым акце навуковага пошуку ўдзельнічае цалкам уся асоба даследчыка з яго жыццёвым і духоўным вопытам грамадзяніна і патрыёта. Пра гэта сведчаць і раздзелы, напісаныя У. Калеснікам для акадэмічных гісторыі беларускай літаратуры. Нездарма яму ў ліку іншых прысвоена ганаровае званне лаўрэата Дзяржаўнай прэміі рэспублікі.

Каштоўная рыса яго метадалогіі як даследчыка — гістарызм, які, мне здаецца, ад кнігі да кнігі ўсё больш паглыбляецца, перадаючы чытачам тонкае і праўдзівае адчуванне гісторыі, уласцівае аўтару.

Асобна стаіць праслаўленая кніга «Я з вогненнай вёскі...», створаная сумесна з А. Адамовічам і Я. Брылём. Уклад У. Калесніка ў гэту кнігу, як вядома, разнастайны і значны.

І яшчэ адна важная грань дзейнасці — даўно і плённа кіруе Уладзімір Андрэвіч Брэсцкім літаратурным аб'яднаннем, якое дзякуючы яго клопамтам вырасла ў абласное аддзяленне Саюза пісьменнікаў Беларусі. Сёння Брэст ці не ўпершыню (калі не лічыць асобныя факты далёкага і бліжэйшага мінулага) стаў літаратурным горадам, што, безумоўна, узбагачае яго культурнае і мастацкае жыццё.

Абсяг творчай і грамадскай дзейнасці Уладзіміра Андрэвіча Калесніка — добры прыклад для ўсіх нашых літаратараў.

Віншуючы настаўніка са слаўнай гадавінай, жадаю яму здароўя, доўгіх год жыцця, усіх зямных радасцей і новых творчых дасягненняў!

Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ.

3 ПАЭТЫЧНАГА СШЫТКА

Мар'ян ДУКСА

Родны падворак

Ажно баюся завітаць сюды, даймае цішыня пытаннем: «Хто ты?»

Пануе дух свабодны лебяды і крапівы, што ўзлезла на вароты.

І не сабака лашчыцца ля ног, высока ўгору лапы выкідае — узвышана-разгалісты былнёт здарожанья ногі абдымае.

І цягнецца дзядоўнік да аблок, даўно пад лісцем пахаваўшы мяту. Адна затрымка, што стары замок яго дагэтуль не пускае ў хату.

Адна і тая ў яблыні мальба: «Перасадзіце — мне тут нецікава...» Як тут зліліся сонца і журба, як тут перапляліся боль і травы.

Выпускнікі

На галаву бацькоў сваіх перараслі, хоць прыкра выдаюць, што ім семнаццаць, плечы...

Блукае іх вясна ў чаромхавым галлі,

у незнаёмы свет ляціць пагляд хлапечы. Малюнкавы той свет. Ён кніжны свет пакуль — пасёлкі, гарады, машыны і дарогі. Знаёма нібы ўсё.

Ды вее адусюль шчымлівы халадок набліжанай трывогі. Пад парту не нырнеш, не дзенешся нідзе — нарэшце зазірнеш у вочы свайму веку... Вось-вось, праз нейкі міг, з плячэй іх ападзе, як коўдра цёплая, штодзённая апека. На скразняках, што зябка свішчуць па жыцці, ці будучь у цане апошнія парады? Каб мару адарэць, як часта ім ісці праз поле шэрых дзён да вогнішча спагады? Наканавана ім ці сонца, ці імжа?

Ці вынесе ў зеніт іх сіла маладая? Нашто гадаць аб тым. Галоўнае — душа узбуджана звініць і жаўранкам спявае.

Заціснуўшы кій у руку, напоўніўшы думаю бровы, штось чэрціць па жоўтым пяску жанчына ў чаканні каровы.

На лаўцы дубовай — адна, і шум не даймае ніякі. Старанна стварае яна адной ёй вядомыя знакі.

Бы знікла жыцця даўжыня, зматалася долі вяртоўка — на схіле вялікага дня маленства вярнулася зноўку!..

Мо пад шамаценне бяроз шчаслівы, а болей трагічны на доле разгортвае лёс, яго паказаўшы графічна.

І мо вечаровай парой пад жоўтаю градкай укрэпу

ПРОЗА

ЯШЧЭ У ПАЧАТКУ ЛЕТА ТУТ, на вузкай, цяністай вуліцы, дзе проста да школы выходзілі, нібы выбягалі, тоўстыя, каржакаватыя сосны прыгараду, паставілі пад лёгкім драўляным навесам вялікую свежавыструганую бочку з пивам.

Ці то, можа, не хапала на піўзаводзе цыстэрнаў, ці адолела каго замілаванне да былых часоў, калі піва нават у гарадскіх ларках прадавалася вась у такіх бочках, ці, урэшце, былі на гэта нейкія невядомыя прычыны, але бочка бурштынава свяцілася драўлянымі бакамі, кідаючы выклік казённай аднолькавасці іншых ёмкасцей піўзавода. І ў ёй, у адрозненне ад металічных цыстэрнаў, заўсёды было свежае піва, якое напаўняла бочку як бы само сабой, узнікаючы невядома калі і невядома як. І прадаўшыца, якая — глядзячы па чарзе, то стаяла, то сядзела побач — была нейкаю асабліваю, непадобнай да іншых.

Прынамсі, так падумаў Пінчук, калі ўпершыню ўбачыў яе — бялявую, моцную трыццацігадовую жанчыну, якая хутка, амаль непрыкметна, мяняла шклянныя кухлі і шклянкі, ажыўлена перагаворвалася з мужчынамі, пабліскаючы зеленаватымі вачамі і нібы знарок выстаўляючы круглыя калені, шчыльна абцягнутыя капронавымі панчохамі.

Вось гэтае дзівацтва — тое, што, нягледзячы на гарачыню, на расшпілены белы халат, ногі яе былі ў капроне і модных скураных, з раменьчыкамі і ліштывамі пантофліках, і зацікавіла перш-наперш Пінчука. У ёй, гэтай жанчыне, адчувалася парода — і ў тым, як ускідвала яна коратка абстрыжаныя, акуратна завітыя валасы, у тым, як гаварыла — весела, але з ледзь улоўнай насмешлівай іроніяй, і нават у тым, што завушніцы ў яе былі не тыя — бліскучыя, з вялізнымі каменнямі, як у іншых, а нейкія асаблівыя, старажытныя — біруза, акуратна ўпраўленая ў ажурнае ўлонне.

Пінчуку здавалася, што ён адчувае гэтую «пароду» — таямнічую якасць, аб якой усе вушы пратрубіла нябожчыца-жонка, пастаянна звяртаючы некалі ягоную ўвагу на складаную, хітрую механіку жаночай прыгажосці.

Жонка была полькай і, відаць, валодала гэтай механікай дасканала, бо ўсё жыццё была нейкім эталомам для знаёмых жанчын, хаця не была ні надта прыгожай, ні надта яркай. Таму Пінчук, непрыкметна і насуперак уласнаму жаданню, стаў звяртаць увагу на тыя дробязі, якія раней былі проста недаступныя і нецікавыя яму, сялянскаму хлопцу, што доўга не хацеў ні ў чым мяняць свае простыя, немудронныя патрабаванні да жыцця.

Затое цяпер, ідучы да школы і вяртаючыся дадому, ён заўсёды запавольваў крокі, калі бачыў прадаўшыцу, каля якой заўсёды тоўпіліся мужчыны. Адны таропка апаражнялі кухаль за кухлем, другія лянiва смакталі піва, седзячы ў цяньку на бяравеннях, якія немаведама як з'явіліся каля бочкі.

Пінчук не любіў піва, ніколі не піў яго, але апошнім часам надта заваблівым стала здавацца яму гэтае лянiвае мужчынскае сядзенне ў гарачы дзень з вільготным гранёным кухлем, на які скрозь шапку кроны час ад часу падалі сонечныя водбліскі, прымушаючы свяціцца цёмна-карычневаю вадкасць, надаючы ёй глыбокую аksamітавую празрыстасць. І аднойчы ён рашыўся: падышоў да бочкі, выстаяў невялікую чаргу і, працягнуўшы дробязь, атрымаў свой кухаль. Ён глытнуў тут жа, каля бочкі, нібы саромеючыся навакольных, але нехта прымусіў яго пацясніцца: «Месца тэбе не хапае, ці што?», і ён таропка папрасіў прабачэння, адышоў да агароджы, дзе ўладкаваліся мужчыны. Ніхто з іх не звярнуў асаблівай увагі на Пінчука — яны гаманілі пра міжнародную палітыку, пра Рэйгана, пра тое, што можа атрымацца з ягонай п'ездкі ў Кітай. Пасля размова пайшла пра апошні

футбольны матч, пра нечаканы пройгрыш сталічнага «Спартак» заспрачаліся нечакана гарача... Ён, прыслухоўваючыся да спрэчак, адзінока стаў убаку, кухаль сіратліва тырчаў у руцэ, адстаўленай — ён сам не заўважаў гэтага — далёка ад тулава... Прадаўшыца, як заўсёды лоўка мяняючы кухлі і адказваючы мужчынам, глядзела на Пінчука з лёгкай усмешкай, і ён разгубіўся канчаткова — стаў таропка, глыток за глытком, піць прахалоднае піва, не адчуваючы смаку, а калі задыхнуўся і перавёў дыханне, убачыў — піва пралілося на светлыя калашыны, вільготная палоска сцякала ўніз, па калене.

— Давайце я вытру, — сказала прадаўшыца і, дастаўшы з кішэнні насоўку, пацягнулася да Пінчука.

— Ды ўжо ж адчуваю, — коратка адказала Галіна. Дадала, ледзь усміхнуўшыся: — Па вачах відно!

І, сціснуўшы ружовыя, ледзь падфарбаваныя вусны, адварнулася, твар яе стаў халодны і непрыступны.

Патаптаўшыся, нібы чакаючы, што яна зноў паглядзіць на яго, Пінчук нялоўка павярнуўся, пайшоў, пасля азірнуўся, каб хаця кіўнуць ёй галавой, развітацца, ці што... Але жанчына стаяла да яго спіной, на белым халаце збоку быў след жыціцы, і ён паскорыў крокі, пабрыў па пяску, пасля, выбраўшыся на асфальт, зноў азірнуўся... На сэрцы зрабілася моташна ад думкі, што зараз прыйдзе ў прахалодную, няўтульную кватэру, якая некалі так радавала іх з

Вольга ІПАТАВА

А П А В Я Д А Н Н Е

— Не, дзякуй, я сам! — паспрабаваў ён адмовіцца, але яна лоўка, як усё, што рабіла, нахілілася да яго і, змачыўшы насоўку ў вадзе, стала хутка церці пляму.

— Высахне, не заўважыце! — сказала яна, выпрамяляючыся, і Пінчук убачыў на крышку выцягнутым угору носе кропелькі поту, адчуў, як пахне ад яе свежым хлебам і чамусьці травой, цёплай, ледзь прывялай пад сонцам.

Мужчыны сачылі за імі, перастаўшы гаварыць пра палітыку, і Пінчуку здалася, што яны крэху зайздросцяць яму.

— Ля мяне, Галечка, нябось, не стала б так завіхацца? — крыкнуў ёй знізу кучаравы хлопец у каляровай кашулі.

— Хай каля цябе жонка завіхаецца! — адказала яна весела, бліскаючы вачамі, і лёгка сядваючы на сваё пашарпанае ўжо крэсла.

Але Пінчук убачыў, што яна амаль непрыкметна правяла рукой па твары, як бы сціраючы з яго заклапочаную маршчынку паміж брывамі, і падумаў, што ёй, відаць, цяжка васьм гэтак, дзень за днём, стаяць тут, на сонцы, адказваючы на жарцікі мужчын, магчыма і на іх заляцанні... Ён з непрыязнасцю паглядзеў на хлопца ў каляровай кашулі, адзначыў для сябе, што ў яго непрыемны, нейкі сыты, увесць у прышчах твар. І на траве разваліўся так, як дома на канапе, і вочы нібыта зацягнуты тлустай плёнкай самазадаваленасці.

— А пра ягоную жонку чамусь не ўспамінаеш? — азваўся збоку.

— А ў яго жонкі няма, — Галіна адказала гэта, не паварочваючы галавы, па-ранейшаму лоўка падстаўляючы пад карычневы струмень бліскучыя бакалы.

— Адкуль вы ведаеце, што ў мяне няма жонкі? — запытаўся Пінчук, адчуўшы нечаканае раздражненне і разгубленасць.

Цяпер усе глядзелі на яго, ён адчуваў на сабе цікаўныя позіркы, як дотыкі, таму закарцела пайсці хутчэй адсюль, але пакінуць размову ён не мог.

Вандай і была нібыта напоўнена цяплом і згодай, а цяпер была нейкай прымоўклай, нібыта пакінуў яе невядомы жыхар-дамавік...

Не, ніколі не думалася раней Пінчуку, што ён можа застацца на белым свеце адзін, без Ванды, без яе раўнівай увагі, без кахання, што саврала ў самыя цяжкія гады, калі яны, маладыя настаўнікі, жылі на прыватнай, і ўласная жыллёвая плошча ўяўлялася, як мара, амаль нязбыўная. Тады яны з вялікімі цяжкасцямі «абарахляліся», як казаў Пінчук: збіралі грошы на мэблевы гарнітур, на футру Вандзе і імпартны касцюм яму, і кожная новая рэч прыносіла радасць, нібы пацвярджаючы, што яны пераадоляюць прыступку за прыступкай нейкай нябачанай, але адчувальнай лесвіцы.

Ванда любіла прыгожа апранацца, амаль усё жыла сабе сама. Праўда, нечаканя яе жаданні часам істотна вырывалі іх з наладжанага да драбніц бюджэта. Але калі рос Уладзік, яму куплялі рэчы ўжо без напружання, у апошнія гады Ванда нават пачала крэху транжырыць грошы, у яе шыфаныеры мільгалі каўняры, шалікі, запахла ад адзення французскімі духамі. Але ён не сварыўся: помніў тыя цяжкія гады, калі Ванда майстравала сабе кофтакі з ягоных старых кашуль, перакройвала, перашывала паліто з апошніх сіл цягнуцы Пінчука, прымушаючы яго вучыцца, спярша ў інстытуце, пасля на курсах удасканалення настаўнікаў. Калі ён стаў дырэктарам школы, яна настаяла, каб яны пачалі збіраць на машыну, а налета яны паехалі ў сталіцу і патрацілі процьму грошай, то шыкуючы ў рэстаране, то наведваючы старых знаёмых. Цяпер ён успамінаў, што справа была не ў рэстаранах, а ў адчуванні маладосці і забяспечанасці, такім новым для іх, а яшчэ — у нечаканым адчуванні свабоды, таму што Уладзік паступіў у інстытут, з'ехаў у сталіцу, і яны ўпершыню зразумелі, што жыццё — гэта не спрадвечная гонка, што ёсць магчымасць спыніцца і як бы агледзецца. Тое, што раней рабілася па нейкай неаб-

на міг увялілася ёй
нязнаная карта Еўропы,

дзе можна, на нейкай мяжы,
журботныя месцы пабачыць,
расставіць кіёчкам крыжы—
сыноў тры магільны пазначыць...

Схіліўшыся ціха набок,
нячутныя шэпчучы словы,
варушыць сыпучы пясок
жанчына ў чаканні каровы.

Лясная

Вузкая калейка

Згарэлі шпалы — смаленыя дроўцы,
як маразы пад шыбай гасцявалі.
А рэйкі ўсе
прадбачліва вяскоўцы
сабе на склеп паціху расцягалі.
І толькі насып,
што забыты богам,
гарбее зараз пад снасой дзябёлай.
Хоць і накрыўся векавечным мохам,
сям-там жаўцее

лысінаю голай.
Бывае, сённа,
разгавеўшы горкай,
згрыбелы дзед,
па прозвішчы Кірыла,

раскажа,
што калісьці цыркулярка
на гэтым месцы,
як ваўчыца, выла.
І кайзераўскі дбайны паравозік,
на цэлы бор
раскідваючы пошчак,
не нейкі там
адзін маленькі возік—
гару

валок расфасаваных дошак.
На шпалы слёзы капалі жывіцы,
фантаніў дым угору звар'яцелы...
О лес,
цябе не раз ушчэнт чужынцы,
як і народ мой,
вынішчыць хацелі.
Як і народ мой,
ты спазнаўся з горам,
са смутным днём бязлітаснай навалы.
А ты шуміш,

і зноў п'явучым голлем
амаль усе запоўніўшы прагалы.

Дом са скардкам

Калісьці ўзнікшы з музыкі гілы,
кіруюцца драўляныя вуглы
у скоў цагляны—
глуха-красны...

Скрабца кельма пяты выхадны.
Пад цэглай той
у колішняй сцяне,
пад цэглай той
у звонкім бервяне
звякуюць промні

ці адной вясны,
цяпло былое і былыя сны.
Стаіць бабулька
тут непадалёк,
апёршыся на высахлы кіёк,
узняўшы вочы бяжылы сваё,

глядзіць,
як хата беліцца яе.
Такая хата модная была—
аздоба, гонар цэлага с'яла.
Ды ў ёй,
апроч ката і павукоў,
ні родных,
ні далёкіх сваякоў—
каго — хвароба,
а каго — вайна...
Жыла бабулька, нібы слуп, адна.
А хата — звон.
Хоць пад вянцэ — вянцы...
«Знайшліся во прыстойныя купцы.
Вуглы прыгледзяць,
заадно й мяне—
была ж я памяркоўная ў цане...
Хай з'явіцца пад столлю весялосць.
Галоўнае,
што мне пакойчык ёсць...»
Адразу павышаецца настрой,
і хочацца пажартаваць старой:
«Ці знае ўсё ж
будыніна мая,
што ў кватаранткі выбілася я?»

ходнасці, каб не адставаць ад іншых — тэатры, карцінныя галерэі, музеі, — цяпер прыносіла задавальненне. Ці то галава, вызвалена ад надакучлівай будзённасці, радасна ўбірае ўсе новае, ці справа была ў абуджанай нечакана, але магутна, празе маладосці і абнаўлення, але з таго часу Пінчукі рэгулярна ездзілі ці ў сталіцу, ці ў суседнюю Прыбалтыку, ці на Поўдзень, кожны раз вяртаючыся перапоўненымі ўражаннямі — так соты напаўняюцца маладым майскім мёдам, імкліва, паспешліва, нібыта пчолы, стомленыя зімой, ніяк не нарадуюцца працы і вольнасці...

Ванда памерла нечакана: яшчэ раніцай праводзіла яго, — вясёлая як заўсёды, прыгожа апранутая, а праз дзве гадзіны ў школу прыбегла суседка, і ён, схпіўшы першую свабодную машыну, убачыў жонку другой. Яна ляжала на канапе, бледная, пасінелая, нікога не пазнаючы. «Інсулт», — коратка канстатвала ўрач, і ён не зразумеў, што значыць гэтае слова — не зразумеў да самага канца.

Ванда, такая імклівая, маладая, неўтаймаваная, памірала ад хваробы, якая раней наступала толькі на старых!

Чаго не вытрымаў нейкія кволы сасудзік: нейкай былой ягонаю няўдачы, што прымысла яе перажываць не адну ноч, ці, можа, неадданне, на якім яна, дзяўчынка, трымалася ўсю вайну?

А можа, гэта адгукнулася раніца, пра якую неяк яму раскавала ўначы: прыбегла раніцай да сяброўкі, але хата была абкружаная, каля сцяны стаялі ўсе жыхары. Стаялі бацька і маці, і сяброўка, у якой рукі па локаць былі ў цесце: першы раз вучылася ставіць хлеб, і малы брат, якому нядаўна споўнілася два гады, таксама стаяў, трымаючыся за матчыну спадніцу. Стрэлы пачалі касіць іх якраз у тую хвіліну, калі Ванда выходзіла з-за пуні. Кінуўшыся ў пуню, яна бачыла ўсё скрозь вузкую шчыліну ў сцяне, і да самай цемры так і не змагла выйсці адтуль, хаця немцы паехалі. «Трусілася», — казалі пра гэта маці Ванды...

Яму заўсёды раней думалася, калі ўжо прыходзілі такія думкі, што першым пойдзе ён: занадта многае перажыў, бачыў тое, што нават не магло прысціцца Вандзе, хаця розніца паміж імі была ўсяго шэсць гадоў. Ды так выйшла, што Ванда, выходзіць, адчувала ўсё навакольнае іначай, сэрца яе сціскалася больш пакутліва, адчувала болей... «Саракагадовыя цяпер паміраюць часцей, яны ж і ў санаторыях цяпер ледзь не большасць», — гаварыла ўрачыца, нібыта спрабуючы пераканаць яго, сучэшчы тым, што смерць Ванды — не выключэнне, не здзікуства, не катастрофа!

Ён неяк адразу пастарэў, заціх, нібыта ўжо не хацеў ці не мог хаця зрэдку адчуваць і перажываць вострае пачуццё вернутай маладосці, позняе, горкае і разам з тым жаданае пачуццё сілы і ўласнай гордасці. Знешне ён амаль не змяніўся — высакаваты, худы, з прыкметнай сівізнай, з нетаропкасцю слова і справы, і толькі вопытны, уважлівы позірк мог заўважыць у яго засяроджанасці нейкую разгубленасць, як быццам ён прыслухоўваўся да нечага — нечага, што пастаянна адыходзіла, выслізгвала з рук...

І гэта сапраўды было так. Тым, што адыходзіла — з болям, з пакутай, — было іх сумеснае жыццё з Вандай. Ён жахаўся: нават воблік, голас, смех яе апошніх гадоў губляліся, выслізгвалі з ягонага жыцця, цела прывыкала да пустэчы побач; нібыта ўсё, чым была для яго жонка, знікала ўвогуле, правальвалася ў агромністую, страшную бездань, адкуль дыхала на яго холадам, і адкуль ніхто і ніколі не вяртаецца — ён разумеў гэта з новай празорлівасцю, дзівячыся, што раней проста не думаў пра гэта. І разам з тым ажывалі падзеі мінулага, як быццам Ванда хацела бачыцца яму толькі маладой, лёгкай, жаданай. Не той спадарожніцай жыцця, з якой яны, быццам запержаныя ў воз, пераадоўвалі жыццёвыя перавалы, а той, што, аднойчы ўварваўшыся ў жыццё, паклікала некуды вечнай, зваблівай жаночай прыцягальнасцю...

Вяртаючыся дадому, ён цяпер часам думаў няз-

выклае: што ёсць прыгажосць, чаму прымаюць яе так неаднолькава, чаму ўвогуле жыве яна нейкім сваім, невядомым, патаемным для простых людзей жыццём?

Неяк, не заўважыўшы яго, сказаў хтосьці з мужчын пра Ванду, што яна нагадвае лісіцу: гнуткасцю цела, зманлівасцю гаворкі і паводзін. Пінчук усмінуўся. Менавіта гэта больш за ўсё і падабалася яму ў жонцы — вінаватая, яна як бы зачароўвала яго наноў: церлася аб шчаку, мурлыкала, дагаджала ў кожнай дробязі, і ён урэшце дараваў усё. Можна, таму патаемна і не любіў ён жанчын дзелавых, рэзкіх, жорсткіх, нечым падобных да мужчын, якія і руку працягвалі гэтак, як мужчыны, і моцна паціскалі руку, гэтак жа, як мужчыны. Такіх жанчын у школе пасля вайны было шмат. Даведзены адзінотай і цяжкасцямі, яны часта сварыліся, і Пінчуку трэба было пастаянна быць напачатку. Таму ён заўсёды цягнуўся дадому, прыходзячы та школы, адпачываў сярод утульных, зручных рэчаў, сярод белых карункавых покрываў на сталі і камодзе, дзе абед ці вячэра былі з абавязковымі сурвэткамі, а ў нядзелю святкавалі з самаварам і пірагом. Тады такі быт называлі мяшчанскім, сурвэткі высмейвалі, але Пінчук цвёрда трымаўся звычлага, адно толькі рэдка запрашаў да сябе калег са школы. Тым больш, што працавалі там амаль адны жанчыны.

З гадамі яны мяняліся: праз некалькі гадоў з'явіліся настаўніцы з трывалымі ўніверсітэцкімі ведамі, у вузенькіх кароткіх спаднічках, з узбітымі валасамі, якія ліха гулялі з вучнямі ў настольны тэніс і паціху курылі ў туалетах. У настаўніцкую пастаянна званілі маладыя хлапечы галасы, настаўніцы ў размовах сыпалі незнаёмымі імёнамі Джойса, Кафкі, Сэлінджэра, а на падсаветах спрачаліся не толькі з калегамі, а нават і з інспектарамі райана, бярэжачы бы-валы чыноўніцкія спасылькі на вялікіх.

Неяк Пінчуку пазванілі нават з аддзела міліцыі — дзюжнікі затрымалі на танцавальнай пляцоўцы маладу пару, што танцавала яшчэ невядомы ў гарадку твіст. Маёр, з'едліва націскаючы на слова «педагогі», прасіў прыняць належныя меры, пагражаючы напісаць пра дрэнную работу з моладдзю. З маёрам дырэктар быў добра знаёмы, і той, канечне, нікуды не стаў бы пісаць, але Пінчук усё ж пагаварыў з маладымі калегамі, не спадзеючыся на гэтае намаўленне. Дый гэтае пакаленне настаўніц надта ж хутка абзавялося спадарожнікамі жыцця, паспакайнала. Праўда, некаторыя пары хутка і распаліся — відаць, у гарадку ўсё ж не хапала мужчын, — але ранейшыя звяргальніцы ўсё роўна былі занятыя хатнімі і сямейнымі клопатамі. Цяпер яны болей званілі ў суседнія школы, сварыліся па тэлефоне на ўласных дзяцей, а ім на змену, але ўжо не пакаленнем, а неяк цішэй, па адной, сталі прыходзіць іншыя дзяўчаты — спакойныя, ураўнаважаныя, багата, нават раскошна, апранутыя, а ў тэлефонных размовах замільгалі зноў нячутныя раней словы: «штроксы», «джынсы»... Гэтыя дзяўчаты не спыталіся замуж, яны ўпэўнена праводзілі ўрок, не спрачаліся з начальствам, і не было ў іхніх вачах неспакойнага тамлення і агню папярэдніц...

Колькі дзён пасля гэтага, праходзячы па вуліцы, Пінчук збянтэжана, быццам яго ў нечым абвінавачвалі, ківаў галавой Галіне, якая заўсёды бачыла яго набліжэнне і заўсёды знаходзіла час, каб усміхнуцца яму, сказаць нешта пра надвор'е. Пастаянныя яе кліенты, відаць, таксама заўважылі, што ёсць паміж гэтымі двума нейкая, хай і танючка, нітачка, таму што аднойчы той жа хлопец у каларовай кашулі — здавалася, ён і не здымаў яе ніколі — крыкнуў яму здаля:

— Ты б ёй спатканне прызначыў, ці што?
Хтосьці засмяўся, хтосьці зацікаўлена паглядзеў на прадаўшчыцу, а яна залілася гарачай чырванню і нават не адказала хлопцу, затое Пінчук раптоўна падумаў, што ён, той хлопец, усё ж нечым сімпатычны. І — нібы апякла думка: а што, калі папраўдзе прызначыць спатканне? Але як падысці, што сказаць? Лёгка пажартаваць, прызначыць спатканне як бы мі-

маходзь? Ён забыўся, як лёгка гэта было калісьці, і пакута, разам з сорамам і шкадаваннем нечага, на-поўніла ягонае сэрца.

І ўсё ж праз некалькі дзён, прыкінуўшы, калі яна заканчвае работу, ён падышоў да яе, калі жанчына, скінуўшы халат, складвала яго ў сумку. Яна нічога не спыталася, толькі, ускінуўшы вочы, моўчкі ўсмінулася паглядам і лёгка пайшла па вуліцы, крыху спышаючыся, каб не адставаць ад ягонай размашыстай хады.

— Стаміліся? — спытаўся ён нарэшце.
— Ды ўжо ж. Гэтая работка — не радасць, — адгукнулася яна.

Цёмная жакетка, з-пад каўняра якой выбіваўся кетлівы краёчак хусткі, рабіла яе постаць стройнай, амаль дзівочай. На ёй была вузкая шэрая спадніца; ногі, як заўсёды, абутыя ў прыгожыя пантофлікі, але сёння раптам Пінчук заўважыў, што збоку, каля вялікага пальца, на пантофліку была акуратная латка.

— Навошта ж вы пайшлі сюды? — спытаўся ён зноў, і тут жа пашкадаваў аб гэтым, бо пытанне прагучала неяк нялоўка, нязграбна. — Я ж проста... проста хацеў сказаць, што вы, мабыць, маглі знайсці і іншую работу.

— Не такую, як прадаўшыца? — засмяялася яна.
— Гэтую работу, між іншым, не кожнаму давераць.
— Чаму? — зноў пытанне прагучала наіўна і няўкладна, ён зразумеў гэта па яе твары.

— Таму, што тут кантролю амаль ніякага, а пены шмат, — крыху іранічна загаварыла Галіна. — А з пены нават замак можна пабудоваць. Што, не верыце? Ну, не замак, дык катэдж, з гаражом, з фінскай лазняй...

— Вы... вы таксама ашукваеце людзей? — чамусьці шэптам сказаў Пінчук. Кроў кінулася яму ў твар.
Галіна пазірала на яго насмешліва.

— Божа, гэтыя педагогі! — ціха засмяялася яна. — Слова якое тут жа... не пашкадавалі!

— Я проста спытаўся, — амаль прашаптаў Пінчук, ужо шкадуючы, што пайшоў за ёю. І жанчына, нібы адчуўшы ягоны настрой, прагаварыла больш мякка:

— Шкадуеце, што загаварылі пра гэта?
— Не, чаму ж! — пачаў ён апраўдвацца, але яна перабіла яго:

— Можаче праверыць, мая фотакартка на Дошцы гонару вісіць. Не першы год. І на кожнае свята — удзячнасці. Мне, Іван Пятровіч, толькі гэта і засталося, — ва ўдарніцах хадзіць.

Горыч прагучала ў яе словах, і ён прымоўк, а пасля спахапіўся:

— Адкуль вы ведаеце мяне — і па бацьку нават?

— Я вас даўно ведаю. Так даўно, што ого!

— А я... — ён спыніўся, больш пільна ўгледзеўся ў яе. — Я вас не прыпамінаю.

— Ды як было запомніць, нас шмат было... Усе ў белых фартушках.

Ён стараўся зразумець, пра што яна гаворыць. Можна, яна некалі вучылася ў іх школе? Не, гэтага не магло быць — сваіх выпускнікоў ён ведаў амаль усіх, абавязкова ўспомнілася хаця якая рыса.

— Не старайцеся, не ўспомніце, — прагаварыла жанчына крыху як бы расчаравана. — А я якраз вам свой букет уручала — белыя, вялікія такія газдзікі. Мы з мамай іх на рынку выбіралі, каб самыя лепшыя былі. Мама вельмі клапацілася, каб у мяне было прыгажэйшае, лепшае...

І дадала ўжо са смехам:

— А вы мяне затое ў галаву пацалавалі.

— Калі гэта было?

— Даўно... — сум, як ценя, набегаў на яе твар. — Часам здаецца, што зусім у другім жыцці.

— А ўсё ж? — ён дапытваўся, як быццам пільна трэба было аднавіць усе падрабязнасці іх даўняй сустрэчы, калі яна, відаць, была яшчэ школьніцай.

— Я тады ў сёмы клас хадзіла, — працягвала Галіна. — Упершыню даверылі кветкі ўручыць ветэрану.

(Працяг на стар. 10—11).

Імя Ірыны Шумілінай стала вядомым шэсць гадоў назад, калі юная піяністка перамагла на Рэспубліканскім і Міжрэспубліканскім конкурсах у Мінску і Таліне.

Пачалося імклівае творчае ўзыходжанне. Студэнткай Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі яна выступала ў зале філармоніі, на радыё і тэлебачанні. Гэта былі і сольныя праграмы з разнастайным рэпертуарам ад І.-С. Баха да П. Чайкоўскага, і складаныя фартэп'яныя канцэрты П. Чайкоўскага, Л. Бетховена, І. Брамса, М. Равеля ў суправяджэнні сімфанічнага аркестра пад кіраўніцтвам дырыжораў А. Энгельбрэхта, В. Гергіева, японскага дырыжора К. Ямады. Піяністка ўдзельнічала і ў канцэртах, прысвечаных знамянальным датам — юбілею Вялікага Кастрычніка і 60-годдзю ўтварэння Беларусі. Ужо тады яна зарэкамендала сябе сур'эзнай і ўдумлівай выканаўцай. Апошнія ж выступленні, прынамсі, нядаўні яе канцэрт у зале філармоніі, паказалі рост І. Шумілінай як музыканта самабытнай індывідуальнасці.

Вядома, што станаўленне выканаўцы — працэс вельмі ёмісты, але галоўную ролю ў ім здаўна адыгрываюць настаўнікі. Музычную «азбуку» Ірына вывучала ў класе педагога Сярэдняй спецыяльнай музычнай школы пры Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі Э. Графман, затым набыла майстэрства пад кіраўніцтвам прафесара Р. Шаршэўскага. Пад яго ўплывам фарміраваліся прыныцковыя асновы пазіцыі піяністкі, яна вучылася галоўнаму — вобразнаму

спасціжэнню музыкі, пранікненню ў сутнасць творчай задумкі, ашчадлівым адносінам да кожнага гучу. Для музыканта са сфарміраванай пазіцыяй надзвычай карысныя кантакты з майстрамі — педагогамі розных школ — гэта І. Шуміліна адчула цяпер, займаючыся ў асістэнтуры — стажыроўцы ў класе прафесара Ма-

радаць унутраны імпульс твора асабліва праяўляецца і ў бетховенскай «Апаянаце». Своеасаблівае тэмпавае вырашэнне (2-я частка крыху хутчэйшая, а фінал, наадварот, больш стрыманы, чым звычайна прынята), некаторая перарывістасць дынамікі апраўдаліся імкненнем піяністкі выказаць перш за ўсё валавы пача-

няў яно відазмяняецца ў іх. Але як бы ні відазмяняўся ў нас Моцарт, сутнасць характава яго мастацтва — дзівосная гарманічная раўнавага думкі і пачуцця — застаецца. І варта толькі на імгненне парушыць гэтую гармонію, як знікае прыцягальная абаяльнасць яго музыкі.

Уменне аднавіць архітэкто-

Л. Абеліевіча, упершыню выкананых менавіта І. Шумілінай. Дарэчы, яна і першая выканаўца Трэцяй санаты Л. Абеліевіча для фартэп'яна. Кампазітар давярае маладой піяністцы, і яна цалкам апраўдвае гэты давер. У яе інтэрпрэтацыі п'есы набываюць тэатральную «відочнасць» і выразную характарыстыку. Але, мабыць, таму, што агульны іх каларыт прыглушаны, у пастэльных тонах, недастаткова яркай падаецца сакавітая жанравасць «Скамарохаў».

Работа над каларытам, чыста гукавымі градацыямі — у цэнтры прафесійнай увагі І. Шумілінай. Таму і ўзрастае яе цікавасць да французскіх імпрэсіяністаў — К. Дэбюсі, М. Равеля, іспанскіх кампазітараў І. Альбеніса, А. Салера, М. дэ Фалья. Гукавая палітра піяністкі за апошні час значна ўзбагацілася і пашырылася. Сведчанне — тры фрагменты з балета І. Стравінскага «Жар-птушка», у якіх, дарэчы, І. Шуміліна паўстала і ў новай ролі: дапоўніла малавядомае пералажэнне фрагментаў балета італьянца Г. Агосці на аснове партытуры І. Стравінскага. Скажам шчыра: асноўная мэта яе як аранжыроўшчыка і выканаўцы дасягнута поўнаасцю. «Жар-птушка» зіхаціць і пераліваецца ўсімі фарбамі! Дзівоснае багацце тэмбраў, аркестральнасць гучання «Паганга танца Кашчэва царства», фанічныя эфекты «Калыханкі», шырокі распеў рускай песеннай тэмы, якая выліваецца ў зіхатлівы звон Фіналу, — усё гэта цудоўна!

Яе адметная рыса — высокая патрабавальнасць да сябе. Піяністка не толькі абнаўляе свой рэпертуар (у аснове яго па-ранейшаю творы І.-С. Баха, Л. Бетховена, В. Моцарта, С. Рахманінава), але ўвесь час удасканальвае ранейшы.

скоўскай дзяржаўнай кансерваторыі Л. Уласенкі.

Чым жа вызначаецца сёння яе ігра? Манументальнасцю, мужнасцю, псіхалагічнай загалубленасцю. Ей уласціва маштабнае і вобразнае мысленне, што звычайна вызначае сталых музыкантаў. Калі раней у яе ігры заўважалася пэўная празмернасць экспрэсіі, уласцівая маладосці, то цяпер — яўны паварот да праясненасці стылю, прастаты і натуральнасці паказу, што найбольш прыкметна на венскай класіцы — творчасці Моцарта, Бетховена.

Дастаткова прыгадаць пранікнёнае гучанне на адным з канцэртаў другой часткі Сёмай санаты Бетховена, адчуванне каласальнай унутранай волі ў Пятым фартэп'янным канцэрте, калі маладая піяністка літаральна павяла за сабой увесь аркестр. Яе ўменне пе-

так, які супрацьстаіць стыхійнаму націску, і ў гэтым ёсць свая логіка.

Тады ж, калі ў пошуках выразнасці піяністка адступала ад уласцівай ёй прыроды пачуццяў, трактоўка рабілася менш пераканаўчай — як у До мінорнай санаты Моцарта. Лірычнай 2-й частцы твора яўна не ставала сардэчнасці, цеплыні, моцартаўскай непасрэднасці. Быццам тут выканаўца знарок стрымлівала сябе, баючыся здацца залішне чулівай. Думаю, гэта і не выпадкова. «Перагляд» стылю Моцарта — павеў сучаснасці, асабліва прыкметны ў маладых канцэртантаў. Вядома, сёння Моцарт не можа гучаць дакладна так, як здвесець гадоў назад. Пра гэта пісаў яшчэ Б. Асаф'еў: «Мастацтва Моцарта жыве таму, што яно здольнае развівацца, і разам з жыццём і смерцю пакален-

ніку твора, падпарадкаваць усе дэталі раскрыццю мастацкай логікі дазваляюць І. Шумілінай пераадолець драматургічны цяжкасці Чацвёртай санаты С. Пракоф'ева, адной з найбольш складаных у фартэп'янай літаратуры — спецыфічнасці музычнага развіцця. Ліра-эпічны характар санаты раскрываецца ў супрацьпастаўленні рытмічнай зладжанасці і матэрнасці крайніх частак цяглава-стрыманай пракоф'еўскай лірыцы 2-й часткі, з яе крышталіна-чыстымі «ўсплёскамі» мелодыі. Кантрастнасць, цэласнасць, псіхалагічная вобразнасць — гэтыя якасці няўлоўна звязваюць гучанне пракоф'еўскай санаты з «Карцінкамі з выстаўкі» М. Мусаргскага ў выкананні І. Шумілінай. Тыя ж нябачныя сувязі быццам цягнуцца і да вобразных замалёвак цыкла праграмных фартэп'янных п'ес

ПАДАРУНАК

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 8—9).

Ён спрабаваў успомніць, пра які дзень Перамогі яна гаворыць. Ды іх было ўжо не так і мала, тых свяціц — дзесяцігоддзі насліваўся адно на адно, жыццё пайшло з паскарэннем. Праўда, у тыя дзесяцігоддзі — пяцінаццаць гадоў назад, пра якія яна гаворыць, ён дужа здзіўляў усіх сваім занадта маладым для ветэрана выглядом. Пінчук прывык да здзіўлення: не кожнаму будзеш расказаць, што на вайну пайшоў шаснаццацігадовым, быў разведчыкам, а пасля камандзірам разведкі ў партызанскім атрадзе. І хаця двойчы паранены, узнагароджаны ордэнам, не кожнаму пакажаш рубцы на целе. Дый узнагароды свае доўгія гады ўвогуле не насіў — не тое каб саромеўся, але неяк не прынята гэта было ў тыя гады. Занадта многа было тады хлопцаў, якім грудзі трэба было пашыраць, каб змясціць усе ўзнагароды. З гадамі франтавікоў заставалася ўсё меней, і апошнія гады, усё болей і болей прыкметнае, стала назірацца нейкае як бы аднаўленне мінулага, цікавасць да яго. Нібыта нешта скранулася ў самім часе, ці пачынаўся нейкі новы віток спіралі — але ўзнагароды вымаліся з запаветных шкатулак, новая плынь мемуарнай літаратуры прабівалася на старонкі выданняў, ажывала тое, што, здавалася, моцна засела ў тым, даўно мінулым, але незабытым часе маладосці...

І цяпер, гледзячы на яе ружовы, з дробненькімі маршчынкамі твар, ён адчуваў, якія немагчымыя напластаванні часу аддзяляюць іх адно ад другога.

Калі яна падбегала да яго сямікласніцай, Уладзік хадзіў у чацвёрты—пяты клас, а яны з Вандай толькі пачалі жыць у дастатку, хай сабе і невялікім. Каб была яна жывою, ён бы, канечне не пакутаваў ад адзіноты, а пачуваў бы сябе яшчэ маладым, поўным сіл, жаданым...

Яна спынілася, зазірнула яму ў вочы і зноў усміхнулася, як тады, калі насоўкай выцірала пляму. Усміхнулася так, нібы ведала сілу сваёй усмешкі, сваёй жаночай абаяльнасці. І зноў яму стала нечакана добра і лёгка на душы.

— Вы ж і зараз яшчэ малады, Іван Пятровіч, — дак-

ранулся яна цёплай рукой да яго локця. — Праўда, дальбог, малады...

Яны і не заўважылі, што сонца амаль схавалася за невялікімі шэрымі хмаркамі, і толькі калі пырснулі на цёплым пыл, на цяжкія сонныя вішні за агароджамі першыя кроплі дажджу, абодва пачалі разгублена азірацца па баках, быццам не ведаючы, што ж цяпер рабіць.

Галіна рашуча пацягнула яго за руку.

— Хадземце туды! — Яна паказала на цяжкую драўляную браму з масіўным навесам. — Хутчэй, зраз ліне!

Яны памкнуліся да брамы. Дождж таксама нібыта кіннуўся за імі, спрабуючы нагнаць адзіночых на гэтай напоўняскавай вуліцы мужчыну і жанчыну.

Пінчук, хаця і падумаў спачатку, што наўрад ці заслоніць ад дажджу іх гэтая брамка, аднак цяпер, стаячы пад навесам, пераканаўся, што кроплі амаль не дастаюць іх. За агароджай тым часам заліўся звонкім, крыху пакрыўджаным голасам невялікі чарныя сабака.

— Што ім тут ахоўваць, ды яшчэ з сабакам? — здзівілася Галіна.

Яна паспрабавала ласкава загаварыць з сабакам, але цюцка, улавіўшы, мабыць, ненатуральнасць ласкавага яе голасу, заліўся яшчэ больш адчайным віскатам, так што з суседняга дома выйшла старая, і, нягледзячы на дождж, спрабавала разгледзець, на каго брэша сабака.

— Як што ахоўваць? Вунь агарод які, а вунь і гараж! — прыжмурыўшыся, Пінчук азіраў глухую агароджу, абцягнутую зверху дротам. — У вайну, бывала, пакуль дастукаешся ў такую хату!

Яны стаялі, шчыльна прыціскаючыся да драўлянай брамы. Дождж, малады, па-летняму хуткі, нетаропка змываў з сонных дрэваў ускраіннай вуліцы мяккі аксамітавы пыл, барабаніў па дахах, мяккімі пеністымі струменьчыкамі ўжо бег па вуліцы. Пахуча запахла вільготнай зямлёй. Сабака змоўк, толькі час ад часу глуха і непрымірыма бурчэў з будкі. Першыя промні сонца пырснулі з-за шэрых аблокаў і вокны суседняй хаты заблішчалі, абмытыя кароткімі, пругкімі струменьчыкамі. Тоўстыя сакаўныя касачы стаялі, выцягнуўшы вострыя трохгранныя лісты, на якіх іскрыліся кроплі вады.

Пінчук стаяў, адчуваючы, як раптоўна рассунуліся межы акружаючага. Свет паўставаў перад ім такім маладым, яркім і напоўненым, у ім было так многа цяпла і азоранасці, што ў яго раптоўна сціснулася сэрца, як у адзінокага вандроўніка, што нечакана зазірнуў у чужую хату пад час высяллі ці ўрачыстасці.

Няўжо на самай справе прайшоў усё, што наканавана жыццём, няўжо ён толькі госць на гэтым веч-

ным балі жыцця? Тады навошта было яму, жыццю, нанова завабліваць яго, нават не абяцаючы нічога, а толькі паказваючы і малячы маладымі прывідамі шчасця?

А можа быць, можа быць... ён не дагаварыў, баючыся сагнаць, як птушку, надзею... не, толькі прывід надзеі на тое, што свет не замкнецца вакол яго нябачным колам адзіноты і бяспрыскасці? Чаму ж тады побач яна, гэтая маладая жанчына — ледзьве прыкметная ўсмішка дрыжыць на поўных вуснах, тонкія бровы здзіўлена прыўзняты, быццам і яна ўпершыню бачыць наўкол сябе такую прыгажосць і дзівіцца на яе. І гэтае здзіўленне ўпрыгожвае яе яшчэ болей, яшчэ болей маладою выглядае яна цяпер, пасля дажджу, нібыта і ён змыў з яе нешта маладымі сваімі струменьчыкамі. Удазячасць да яе за тое, што яна нібыта наоў падарыла яму даўно забытае, нібыта астылае адчуванне прыгажосці навокальнага, ахапіла Пінчука з раптоўнай сілай, і ён усё не кранаўся з месца, як бы баючыся, што яно знікне, растварыцца ў гэтым шчодрым летнім дні, як здань...

Час, які здаваўся застылым і знямелым, зрушыўся і імкліва, нібыта наганяючы адзін аднаго, паляцелі дні. Цяпер было дзіўным, няўжо ён мог раницамі не расплюшчваць вачэй, цягнуць момант прабуджэння, не жадаючы вяртаць сябе ўсяму, што акружала. Цяпер ён ускочваў хутка, яшчэ на дасвеці, і найчасцей ішоў на рынак — шукаць кветкі для Галіны — вільготныя, цяжкія півоні, высокія ганарлівыя калы, палымяныя, з пругкімі пялёсткамі цюльпаны. Між ім і Галінай усё яшчэ нічога не было акрэслена, а між тым бачыць яе штодзень становілася такой жа неабходнасцю, як кожную раніцу прабірацца між прылаўкамі, запоўненымі ўсімі фарбамі беларускага лета...

Першага верасня Галіна ўпершыню сама прынесла яму кветкі, як бы па нейкім маўклівым угаворы, па якім абодва ўстанавілі нейкі маўклівы рытуал. І, закончыўшы работу, яны паехалі за горад і доўга блукалі па бярэзніку, што пачынаў асыпацца. Абодва маўчалі. Ён думаў пра тое, што абавязкова павязе яе хутка, дзесятага верасня, на самае дарагое яму месца, і гэта павінна, нарэшце, нешта вырашыць, як быццам без той паздкі вырашыць усё, што цяпер звязвала іх, было немагчыма.

Дзесятага верасня была нядзеля, і, прагнуўшыся, Пінчук даўга ляжаў, гледзячы, як набірае сілу бледнае святанне, слухаючы, як гудуць у небе звышгукавыя самалёты. Кожны год у гэты дзень ён быў там, на месцы далёкага бою, сядзеў каля гаю доўга, так доўга, што кожны раз рабіў намаганне, каб адарвацца, каб знайсці сілы паехаць назад, бо іначай ён ураце ў зямлю, навечна стане адным з магутных дубоў, у целах якіх гудуць і ньюць даўнія асколкі.

«Іспанскую рапсодыю» Ф. Ліста яна іграе даўно, але кожнае яе выкананне заўсёды новае: раз ад разу шліфуецца, адточваюцца пэўныя дэталі, усё больш адчуваецца лакалізм выяўленчых сродкаў, узрастае тэхнічная свабода. Можна без перабольшвання сказаць, што піяністка валодае сёння ўсімі рэсурсамі фартэп'яаннай тэхнікі сучаснага піяніста - віртуоза.

Творчай індывідуальнасці піяністкі практычна даступны ўсе стылі, і яна стараецца авалодаць імі ў роўнай меры. Яе не назавеш выканаўцай пераважна рамантычнага або акадэмічнага складу, ёй адпольшкава блізкія і сфера героікі, і сфера лірыкі. І, разам з тым, ёй часам не стае патэтычнай раскаванасці пачуцця. Ці не таму яе мастацкай натуры бліжэй брамаўскі інтэлект, чым шуманаўская мяцежнасць духу?

Канцэртная дзейнасць І. Шумілінай становіцца ўсё больш інтэнсіўнай, шырэй сама геаграфія выступленняў. Тут і ўдзел у канцэртах класа прафесара Л. Уласенкі ў залах Маскоўскай кансерваторыі, вучылішча імя Гнесіных, Цэнтральнага Дома работнікаў мастацтваў, і выступленні ў іншых гарадах: Разані, Ерэване, Паўладары. Вялікае месца, як заўсёды, займае ў яе праграмах беларуская музыка: п'есы П. Падкавырава, Л. Абельвіча, Я. Глебава, І. Лучанка. Нядаўна на канцэрце з твораў беларускай музыкі ў Маскве яна паспяхова выканала «Такату» Э. Тюрманда.

Пастаянны творчы імпульс у працы музыканта — незадаволенасць дасягнутым, няспыныны пошук. І гэта — зарука будучых поспехаў маладой піяністкі.

Н. КАЛЕСНИКАВА.

З ПАЭТЫЧНАГА СШЫТКА

Алесь ПІСЬМЯНКОУ

З НІЗКІ

«КОРАНЬ РОДУ»

Кушлянская балада

Вось і мара яго расстраляна,
Ды вісельняў жах не спужаў.
Здаецца, ўчора ў Кушлянах
Яшчэ конь Каліноўскага ржаў.

Здаецца, ўчора ў Кушлянах...
Сумна мужыцкая скрыпка пяе,
Над крывавай палянай
Крывавае сонца ўстае.

Крывавіцца родная мова,
Яе дух несмяротны не знік.
І вы — не задумыце слова,
У слова не вырваць язык.
У дарогу сабраны пажыткі,
Аж заходзіцца плачам смычок.
Запяе на ўвесь свет

па-мужыцку

І Мацей Бурачок.

...Гоніць холад турэмнага
склепу,
Ды вісельняў жах не спужаў.
Яшчэ доўга ва ўкраінскім
стэпе
Яму конь Каліноўскага ржаў...

Трызненне паўстанца

На дзіва ціха.
Схавай, аер...
Ты хто? Ласіха?
Ці, можа, смерць?

О, птах на веці,
І ты не плач,
Скажы, дзе Вецер,
Як там Карпач?

О, край мой мілы,
Крывёю сцёк...
Як там Вашчыла?
Хаця б уцёк...

Мы на паганых
Пайшлі б з касой.
О, ранак, рану
Прамый расой.

На дзіва ціха.
Дзе я цяпер?
Ты хто? Ласіха?
Ці, можа, смерць?

Каля карціны

П. Сергіевіча

«Званар»

А зван на «вы»,
ісці на «вы»,

Нібыта
голос чалавечы,
Ён Беларусь
заве на вечы,
Каб адстаяць
свае правы.

...Былым павеялі вякі,
І прыгадалася нанова:
Каб у народа вырваць мову,
—
У званоў ірвалі языкі.

Маці

На галінах
весні грукат
да акна прыпала зноў.
Ёй здалося:
гэта — рукі
непабачаных сыноў,
ненароджаных унукаў.

Сябру

Хай душа баліць,
Прагані прэч страх.

Вецер-цымбаліст
Іграе на лістах.
Будзе ноч без зор,
Будзе ноч без сна.

Раскладзём касцёр
І нальём віна.
І памянем тых,
Што любілі нас.
І даруем тым,
Што забылі нас.
Як і мы калісь,
Ды не ў гэтым соль...

Хай душа баліць,
Хай ачысціць боль.

Жаданне

Прылегчы ў пахкую траву.
Глядзець спакойна у нябёсы.
Глядзець, як воблакі над
плёсам

Плывуць...
Адчуць сябе травінкай
сярод траў

Ці ліўнем вымытай лістотай,
Ці жаўруком перад палётам,
Што неба крыллем не кранаў.

Прызнанне

Не трызніць душа
гаражамі.

Дзіўна,
што ў горадзе вёскай жыву.
Страшна,
што сын-гараджанін
Босы баіцца
ступіць на траву.

Як гэта хораша — юнацтва!
У юнацтве сонечныя дні,
У юнацтве толькі брацтва,
Святло надзей і чысціні.
Усплёскі хваль. Ружовы

ветразь.
Ружовы свет. Ружовы сад.
Яшчэ ні кропелькі нявер'я,
Яшчэ ні ў чым не вінават.
Разлік пачуццяў не халодзіць,
Усходзіць ранак залаты...
Юнацтва — мёд, і ў гэтым
мёдзе
Яшчэ не чутна гаркаты.

Сёння Галіна паедзе разам. Ён адчуваў — яна павінна ехаць. Чаму — не пытаўся ў сябе, толькі ведаў — усё сапраўды можа рашыцца толькі там.

...Яны ехалі палову дня. Цёмна-шэрая стужка шашы размотвала і размотвала перад імі сваю вузкую прастору, блакітная смуга вісела над пералескамі, прыцілімі і задуменымі, якія нібыта рыхтаваліся да чагосьці таямнічага, важнага. На палях пачалася ўборка бульбы, і пах цёплай разварочанай зямлі ўрываўся ў кабінку, перамяшчаючыся з гаркавым дымам, што паволі плыў з далёкіх палёў, дзе палілі бульбоўнік. Зямля святкавала вызваленне ад цяжкай працы, і залацістымі шапкамі стаялі на апусцелай поўні стагі.

Пінчуку ўспаміналася, як хлапчуком бегаў ён па калючай поўні, прымінаючы тоўстыя калючыя сцябіліны закружэлымі за лета нагамі, адчуваючы прахладу зямлі і яе ціхую ласкаваць. І тут жа ўбачылася, як пасля, праз некалькі гадоў, ён поўз па ёй жа — толькі цвёрда, здзічэлай, незааранай, заклінаючы яе расступіцца, абараніць ад кулі і асколка, да смяротнага жаху не хочучы навік застацца тут, на полі, сярод дубоў, пад вечным небам, такім няласкавым і халодным.

Тады яму было шаснаццаць гадоў, ён быў самым маладым у атрадзе і паспеў наглядзецца на смерці, але ніколі яна, Смерць, не падпаўзала да яго так блізка, не прымушала сціскацца кожнай жылкай і нервам, як там, на той зямлі, каля дубоў. Ён нікому не змог бы раскажаць, перадаць той шалёнай прагі жыцця, што ахапіла яго, калі той ці іншы вучань не выконваў свайго назначэння, рабіўся бескарысным для жыцця і яго хады матэрыялам — ці то трапляючы ў турму, ці то запіваючы, губляючы волю і ўпраўленне сабой. І, як ніколі, з пранізлівай яснасцю ён бачыў зараз, што Галіна як быццам таксама выпала з гэтай плыні і цяпер бездапаможная, разгубленая і як бы аглушаная. Ён ведаў: муж пакінуў яе, жыве яна з сынам адна — цяжка і неўладкавана. Але ён адчуваў таксама, што паміж імі, нягледзячы на сустрэчы, жы-

ве нейкая насцярожанасць, што Галіна нібыта таксама і чакае, і баіцца размовы.

Вельмі хацелася ўбачыць яе такой, якой яна была ў той дзень: лёгкая, наіўная, з белымі гваздзікамі, што прыціскала да грудзей. Але, і разглядаючы фотакарткі дзяцінства, не мог выклікаць у памяці той вобраз — уставалі другія, зусім іншыя хлапчукі і дзяўчынкі, і чамусьці гэта злавала яго, як быццам пільна трэба было ўзнавіць і неяк сутыкнуць тыя пласты часу, што звялі іх так даўно, так неадчувальна, так неспадзявана...

Яна сядзела побач, напружана глядзячы ўдалё, думаючы пра нешта сваё. Так і ехалі ў маўчанні. Каля пясчанага насыпу, дзе пачыналіся каржакаватыя, з мядзянымі стваламі сосны, ён павярнуў направа, на лясную, у выбоінах, дарогу. Машына пайшла больш павольна, павеяла з бакоў водарам зацененай, засыпанай хвойяй зямлі. Але дарогу няркае асенняе сонца паспела высушыць, і дробны белы пясочак закрурыўся пад коламі, калі яны, буксуючы, адольвалі апошнія кіламетры.

Тут быў пералесак, і, нібыта адцяняючы яго, каля кустоў летам, відаць, раслі буйныя сцябіліны Іван-чая. Але зараз, восенню, пышныя чырванаватыя суквецці высыхлі, на сцябілінах тырчалі белыя, як застылая пена, султаны, і ад таго пералесак здаўся Пінчуку стомленым і як бы пасівелым. Але лістота на дубах, нягледзячы на жаўцізну, была яшчэ моцнай, вяршаліны пераможна залацелі ў яркім святле, і дзе-нідзе чырванелі кусты глогу. Дарогу перагарадзіла сасна, вярваная з каранем — відаць, пасля нядаўняй навалыніцы, і Пінчук, выходзячы з машыны, уздыхнуў глыбока, з натугай.

— Тут, відаць, бываюць нячаста? — спыталася Галіна, разам з ім згінаючыся, каб адцягнуць убок доўгі тонкі ствол. Яны ўзяліся за яго разам і гэтак жа разам, не згаворваючыся, паднялі цяжкаватую, набраклую вільгаццю вяршаліну, як быццам аб'ядноўваў іх нейкі агульны рытм.

Пасля яны зноў ехалі і спыніліся нарэшце на ўскраіне лесу, каля самага старога, прысадзістага дуба. З паўночнага боку ён быў калісці цяжка паранены, пакрывіўся, і рос цяпер крыху схіляючыся на поўдзень, горбячыся, як чалавек, стомлены пастаяннымі болямі. Нехта летам расклаў пад ім вогнішча, і, па целе яго папаўзлі ўверх чорныя падпаліны. І ўсё роўна ён быў прыгожы — крона яго парыла ўверсе прасторна і незалежна, магутныя галіны раскінуліся над зямлёй, як абдымаючы ўсё навокал.

— Крыху правей — і гэты снарад мяне б тут паклаў, — ціха сказаў Пінчук, паказваючы на яміну, што скрывіла магутнае цела дуба. — А ён, бачыш, на сябе яго прыняў.

Ён быў сёння асабліва нешматслоўны, і Галіна, ссунаўшы бровы, усё глядзела на яго, як бы вывучаючы ці чакаючы нечага. Штосьці нават жорсткае было ў яе вялікіх бліскучых вачах. Ён пражыў жыццё, у якім былі гады вайны, у яго гады ўмясцілася ўсё яе існаванне і яшчэ нешта — вялікае, невядомае для яе: цэлых дваццаць гадоў, на якія ён старэйшы!

Амаль што два яе жыцці... І не скажаш, каб стаміўся, каб мог так, як яна, часам праклінаць усё новае, адчуваць гады як шэрую, прапыленую наскрозь палаявую дарогу, якая будзе вольна ад адзінока і аднастайна віцца, знікаючы некуды ўдалечыні... Бездань раздзяляла іх, і не толькі гады. Што рабіла яна? Кахала, звяргала куміраў, хадзіла на танцавальныя вечары і ўсё хацела ад жыцця нечага незвычайнага: ні то прынца, які павязе яе, нібыта Асоль, у далёкія райскія мясціны, ні то дзекабрыста, за якім паедзе куды заўгодна! А было ўсяго толькі — нараджэнне дзіцяці, рэўнасць, бязгледзячы скандалы і — паступова — адчуванне нейкай беспрасветнасці.

Але ж усё магло быць іначэй, магло быць асветлена нейкім святлом, напоўнена глыбокім сэнсам — такое азарэнне было, калі бегла з букетам белых кветак да трыбуны! Сярод усіх твараў выдзеліла аднаго яго — сівыя валасы, мяккія, добрыя маладыя вочы — і доўга пасля адчувала пацалунак на галаве, на праборах, якім мама ў той дзень раздзяліла яе валасы, каб залплесці ў косы святочныя белы бант. Дарога жыцця ляжала перад ёй такой вялікай, светлай, душа была так напоўнена цяплом і дабрывай! Чаму ж пасля ўсё гэта некуды падзелася, чаму на змену прыйшло ачарсценне?..

І раптам нешта як нахлынула на яе — убачыла шаснаццацігадовага падлетка, што паўзе, бяжыць па полі, ратуючыся ад смерці, што слепа і прагна шукае яго! Слёзы пакаціліся па твары, яна хутка торкнулася ў кішэню, шукаючы насоўку, і адварнула яе. — Ну што ты... — ён падышоў, абняў за плечы.

— Знаеш... — яна гаварыла парывіста, з усхліпамі. — Майму сыну таксама... праз тры гады будзе шаснаццаць.

Пінчук здзівіўся, не адразу разуменчы. Яна плакала, а ён адкрываў, што светлыя вочы Галіны не рабіліся цямянымі ад слёз — наадварот, нібы нейкая заслона сыходзіла з твару, які рабіўся мяккім, даверлівым.

І тады ён раптам ясна і выразна ўбачыў і ўспомніў тую дзяўчынку, што бегла да яго праз плошчу, і яшчэ ярчэй успыхнула ў памяці — тады нядаўна прайшла навалыніца і над небакам толькі што паказалася буйная, рознакаляровая, абмытая дажджом вяселька...

Рыгор ІГНАЦЕНКА

ПЕСНЯ РАДАСЦІ

Грыміць, гуляе веснавая паводка. Вада, якая вызвалілася з-пад лёду, свавольна плешчацца ў затопленых хмызняках, адчайна б'ецца ў крутыя берагі, вясённяй галубнай бур'нуе ў падмытых каранях дрэў і кустоў.

Паўнаводдзе. Не пазнаць наш летні раўчук. Быццам гэта зусім і не ён, а нейкая ладная рачулка тут гаспадарыць.

Пасярод разліву невялікі шматок незатопленай вадю зямелькі. А на гэтым астраўку плісна, спінка ў яе блакітна-шэрая, брушка — белая, на горле — круглая чорная пляма, даўгаваты хвост.

Бегае птушачка, дробненька перабіраючы ножкамі, па астраўку ды весела спявае. Зловіць якую казіольку ці камярыка — і тут жа зноў за спеў.

Вось паспрабуй даведацца, што азначае яе гэта песенька. Расказвае веснавому раўчунку, колькі ёй і якіх далёкіх краін давалося пабачыць за доўгую зіму? Дзе і як за сінімі морамі, якія людзі жывуць? Як ёй там жылося за гэтымі далёкімі морамі і акіянамі, што бачыла і чула?

Я заглябіўся ў свае думкі і не пачуў, як да мяне дзядзька Ціхан падышоў, наш вясковы пастух. Заўважыў ён пліску на астраўку і кажа:

— Колькі той птушачкі, а радасці на ўвесь раўчук. Так і сыпле, бы тым срэбрам, песнямі, так і скача.

Дзядзька Ціхан памаўчаў з хвіліну, жмурачыся ад яркага веснавага сонца, і растлумачыў:

— Дзіва што! Як жа тут радавацца не буддзе, калі ты зноў вярнуўся дамоў. Хутка гняздечка трэба будзе будаваць, дзетак гадаваць. Вунь там на апорным слупку яна штогод вядзецца, — паказваў ён на драўляны масток побач. — А тут яшчэ гэтка паводка наўкола гуляе, сонейка на ўсё неба, кучаравы вярбоўнік жоўтымі каткамі ўпрыгожыўся, алешнік скрозь цвіце. Цыжнія завушніцы вунь аж да самай вяды карункамі паспускаў. Прыгажосць няя!

Дзядзька Ціхан усміхнуўся сваім думкам і як бы рахунак падвёў усю сказанаму:

— Вось і спявае ў скоках. Жыццю радуецца, сонцу, вясне.

ПТУШЫНЫЯ КЛОПАТЫ

Яркае сонейка задаволена купаецца ў празрыстай лужыне талай вяды на ўзлесці. Пліскаецца сабе спавала, рассыпаючы ва ўсе бакі залатыя пырыскі промяняў.

Нечакана ў лужыну ўпала сухая сасновая шышка, разбіла ў ёй на дробныя кавалкі жоўты адбітак сонца.

«Хто гэта дурэе?» — агледзеўся я па баках. Але нідзе нікога паблізу не было бачна. Апельсінавыя кавалачкі пасіралі па вадзе, пагайдзіліся і паволі зноў у кучу сталі збірацца. Але не паспелі яны зліцца ў дыск, як другая шышка плюхнулася ў лужыну, потым трэцяя.

Я ўважліва стаў аглядаць зялёную крону векавой хвоі, пад якой сеў адпачыць, і неўзабаве выявіў вароніна гняздо з птушкай у ім.

Вось, бачу, з аднаго яго боку вытырнулася галава вароны з шышкай у дзюбцы. Птушка па-трымала яе нейкі час, быццам вагаючыся: кінуць ёй яе альбо не. Потым рашуча матлянула галавой, і шышка, стукнуўшы па сучках, паллцела ўніз. Плюх! Тут жа патрапіла яна ў вадку пад хвойю. Варона пакрыціла чорнай галавой, цікаўна пазіраючы то адным вокам на лужыну, то другім, і зараз жа чарговую ўзяла.

Такім чынам яна дванаццаць шышак з гнязда выкінула, якія былі нанашаны туды зімою, відаць, вавёркай. Калі ж апошняя дванаццацятая мерна зайдзлася на вадзе, варона моцна каркнула, знялася з гнязда і таропка падалася да хмызняку справа. А неўзабаве яна вярталася на хвою з сухой галінкай у дзюбе.

Усё зразумела: вясні! Трэба гняздо рамантаваць ды яшчэ і класці. Час не чакае. Веснавы дзень, як кажуць, год корміць.

КРЫТЫКА, БІБЛІАГРАФІЯ

«Беларускі народны касцюм валодае такімі высокімі мастацка-эстэтычнымі якасцямі, што нават павярхоўнае з ім знаёмства літаральна здзіўляе», — гэта сказаў вядомы савецкі вучоны, прафесар Цімерын у 1975 годзе на абароне Міхасём Раманюком кандыдацкай дысертацыі на тэму «Народны касцюм беларускага Па-

да, — піша аўтар. — Стагоддзямі ўзбагачаючы і ўдасканальваючы, нягледзячы на цяжкія гістарычныя ўмовы, на ліхалецці войнаў, выраблялі беларусы ўзоры народнага мастацтва, у якім сцвярджалі свой эстэтычны ідэал, у якое ўкладвалі тонкі густ і высокае майстэрства. Беларуская народная творчасць — паэма жыцця беларускага народа на ўсім этапе гісторыі, трапяткое люстра яго душы, невычэрпная крыніца творчага натхнення і мастацкіх вобразаў».

него; напрыклад, гудь прывідае паловіну росту, і т. наз. «жизненный индекс» прывідае 50%, свідельствуе аб іх вольне удальстворительном здравье и физической крепости».

Асобныя меркаванні дарэвалюцыйных аўтараў адносна адзення беларусаў часта проста недарэчныя. Так, яшчэ Ю. Крашэўскі ў сваіх «Успамінах аб Палессі» (Вільня, 1840) высмейваў аднаго замежнага падарожніка, на думку якога беларускія сяляне надзявалі толькі адзін рукаў сярмягі, у выніку чаго адмарожвалі сабе рукі.

Прадстаўлены ў альбоме

значаных рэгіянаў можна выдзіць аналагічны альбомы. Але, на нашу думку, у загалоўку выдання аўтару варта было б пазначыць храналагічныя межы паказанага матэрыялу — другая палова XIX — XX стст. Бо народны касцюм, як вядома, існаваў на Беларусі і ў перыяд Кіеўскай Русі, сярэднявечча, на яго строях адбіліся готыка, рэнесанс і, магчыма, барока. Беларускія касцюмы мы бачым на ініцыялах Мсціжскага евангелія (XIV ст.), у мініяцюах Радзівілаўскага летапісу (XV ст.), у дрэварытах Ф. Скарыны (XVI ст.), А. і Л. Тарасевічаў, М. і В. Вашчанак (XVII — XVIII стст.). Малаўніца апісвае беларускія народныя касцюмы М. Гусоўскі ў «Песні пра зубра» («Толькі ў жніво ды ў касьбу і на ніве, і ў лузе бела ад хустак, намітак, кашуль і бравэран»). Зусім нечакана мы сустракаем народныя касцюмы на асобных беларускіх абразках («Нараджэнне Маці Боскай» П. Яўсеевіча з Галында, 1649 — ДММ БССР), у драўляных скульптурах (апосталы Пятро і Павел з музея старажытнай беларускай культуры АН БССР) і інш.

Магчыма, аўтару альбома «Беларускае народнае адзенне» трэба было б згадаць хоць асобныя з гэтых фактаў. Пажадана было б таксама больш раўнамерна прадставіць у альбоме асобныя рэгіёны. Хацелася б, каб у сваіх наступных працах (а яны, спадзяёмся, будуць) Раманюк яшчэ стражэй прыводзіў адбор матэрыялаў, акцэнтуючы традыцыйныя, найбольш характэрныя строі.

лесся». Запомніліся тады і ягоныя словы аб тым, што працу, праробленую М. Раманюком па зборы і сістэматызацыі беларускага касцюма, можна параўнаць з работай цэлага навукова-даследчага інстытута.

І вось мы, нарэшце, атрымалі магчымасць пазнаёміцца з часткай сабраных Раманюком матэрыялаў: у кнігарнях з'явіўся падрыхтаваны ім вялікі (43 друк. арк.) альбом «Беларускае народнае адзенне». Выдадзена на даволі высокім паліграфічным узроўні, праца Раманюка была надрукавана ў ГДР, але рыхтавалася да друку выдавецтвам «Беларусь» (мастацкае афармленне і макет выдання зрабіў малады, таленавіты беларускі графік У. Савіч).

Трэба сказаць, што вывучаны беларускі народны касцюм даволі слаба, куды менш, чым рускі, украінскі, літоўскі і інш. У працах дарэвалюцыйных аўтараў (Е. Раманава, І. Сербана, А. Сержбутоўскага, П. Шэйна) звесткі пра гэтыя важныя віды нашага дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва даволі сціплыя. Невялікая кніга-брасурна А. Бульбы «Колькі слоў аб дзясвовай апаратыцы на Беларусі», выдадзена ў 1911 г. у Вільні, — фактычна адзінае дарэвалюцыйнае выданне пра беларускі народны касцюм.

У 1975 г. супрацоўнікі Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР выдалі змястоўную манאграфію «Беларускае народнае адзенне», аднак яна, на жаль, не была праілюстравана. У параўнанні з ранейшымі даследаваннямі згаданая праца Раманюка прыкметна вылучаецца сістэматызацыяй і навуковай класіфікацыяй матэрыялаў, аб'ёмам і якасцю паліграфічнага выдання, багаццем матэрыялаў, сабраных аўтарам. Яна складаецца з тэкставай і ілюстрацыйнай частак. У выданні — 473 фотаздымкі (частка іх дадзена ў колеры), якія адлюстроўваюць народны касцюм амаль усіх раёнаў Беларусі. Здымкі былі зроблены Раманюком — гэта варта падкрэсліць — у часе індывідуальных экспедыцый па родным краі ў 1967 — 1980 гадах. Невялікая частка фотаздымкаў узята з фондаў Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору, Дзяржаўнага музея Беларускай ССР, Дзяржаўнай публічнай бібліятэкі імя М. Я. Салтыкова-Шчадрына і інш.

У тэкставай частцы Раманюк спыняецца на эвалюцыі беларускага народнага касцюма, разглядаючы яго ў кантэксце вопраткі суседніх народаў. Гаворыць пра адметнасць і высокія мастацкія якасці адзення беларусаў. «Свая цудоўная спадчына ў беларускага наро-

дазначыўшы эстэтычныя асаблівасці касцюма, асноўныя комплексы, даследчык спыняецца на ягоных лакальных асаблівасцях. На думку Раманюка, гэтыя асаблівасці найбольш ярка выяўляюцца ў наступных графічна-этнаграфічных рэгіёнах: Заходняя і Усходняя Палессе, Прыдняпроўе, Цэнтральная Беларусь, Панямонне, Наддзвінне.

Увесь шырокі комплекс навуковых праблем і пытанняў, якія ставіць праца даследчыка, заслугуе асобнай увагі спецыялістаў. Я ж хачу спыніцца найперш на ілюстрацыйнай частцы альбома, якая, думаецца, уяўляе асаблівую каштоўнасць. Раманюк паказваў сябе не толькі руплівым даследчыкам, але і таленавітым мастаком-фатографам.

Фотаздымкі ў альбоме Раманюка пададзены ў адпаведнасці з вызначанымі рэгіёнамі. Амаль кожны здымак, апроч навукова-этнаграфічнай інфармацыі, вылучаецца мастацкімі якасцямі: прадуманай, вынаходлівай кампазіцыяй, нечаканым «паваротам», пачуццём пластыкі, выразным нацыянальным тыпажом. Добрае ўражанне робяць шматлікія фотаздымкі, зробленыя на фоне беларускіх краёваў (№№ 131, 132, 8, 128, 129, 130 і інш.).

Як заўважана вышэй, асобныя здымкі ўзяты з архіваў і музеяў. У пераважнай большасці гэта вельмі каларытныя, выдатныя працы, якія зроблены яшчэ да рэвалюцыі і дапамагаюць зазірнуць у мінулае нашага народа, уявіць тагачаснае ягонае аблічча. Тым больш, што апісаны беларусаў, іх вонкавага аблічча, побыту, адзення (гэтыя апісанні, дарэчы, могуць стаць мэтай асобнай цікавай працы) у дарэвалюцыйнай літаратуры даволі супярэчлівыя. Напрыклад, у артыкуле «Беларусы», напісаным у 1891 г. для пятага тома энцыклапедычнага слоўніка Ф. Брокгаўза і І. Ефрона (СПб., 1891 г., с. 233), чытаем:

«По наружности белорус резко отличается от великоруса. Он редко бывает более среднего роста, а часто менее; скорее приземист, чем строен; одуловат; волоса русые; глаза мало открыты, как бы вдавленные, чаще всего серые; лицо круглое. В 40, много в 50 лет белорус выглядит совершенно стариком; женщины уходят весьма рано, хотя в молодости иные из них отличаются свежестью и привлекательностью. Одежда белорусов весьма немноголюдна и отличается первобытной простотой».

Але ў 4-м томе «Вялікай энцыклапедыі», што выйшаў у 1903 г. (СПб., 1903, с. 224) характарыстыка беларусаў ужо іншая: «Неверными оказываются представления о малорослости и слабосильности белорусов. По большей части, физически они сложены вполне хорошо, имеют рост выше сред-

«Беларускае народнае адзенне» фотаздымкі дарэвалюцыйнага часу пераказваюць абвргаючы падобныя недарэчныя меркаванні. Беларускія сяляне і сялянкі на гэтых фотаздымках апрануты вельмі каларытна, вядома, не багата, проста, але з густам — прыгожа, адметна; перад аб'ектывам фотаапарата (а ў тыя часы ён сваёй рэдкасцю не толькі здзіўляў, але мог часам і напалохаць) жанчыны і дзяўчаты (жаночы касцюм у выданні пераважае), хлопцы, старыя трымаюцца нязмушана, нярэдка з усмешкай, з вялікім пачуццём чалавечай годнасці. У непаўторных строях народнага адзення знітаваны пластычныя выразацы і тэкстачына яснасць, рэдкае багацце і разнастайнасць дэкору, тонкая паэзія пластыкі і эпічнага, амаль скульптурнага напружанасць форм.

Меркаванні дарэвалюцыйных аўтараў пра беднасць беларускай культуры нярэдка грунтаваліся на назіраннях над прафесійным мастацтвам, лепшыя помнікі якога (калекцыі карцін, скульптур, унікальныя абразы, рукапісы, старадрукі, пэлыя бібліятэкі) да рэвалюцыі былі вывезены з Беларусі. Народнае мастацтва вывезці немагчыма, яно занадта магутнае; словы А. М. Горкага аб тым, што сапраўдным мастаком, непераўздынным творцам з'яўляецца народ, як нельга лепш стасуецца да беларусаў, дзе ледзьве не кожная сцяпка з'яўляецца ткачыхай (Ды яшчэ якой! Славуція беларускія поцілкі глядзяцца на любым вернісажы) або вышывальшчыцай, а амаль кожны сялянін — ганчар, разьбяр або адмысловы цясляр.

Разглядаючы фотаздымкі альбома «Беларускае народнае адзенне», міжволі захапляешся: які прыгожы наш народ! Колькі ў ім чалавечага гонару, фізічных і духоўных сіл, здароўя, характава; як беражліва ставіцца народ да сваёй спадчыны, даючы ў гэтым прыклад прафесійным дзеячам нашай культуры.

Відаць, менавіта гэтай глыбокай пашанай да сваёй спадчыны тлумачыцца тое, што народ, нягледзячы на ўсе цяжкія выпрабаванні, збярое, захаваў свой непаўторны касцюм і што сёння людзі ўсведамляюць выпрабаванае часам характава народнага адзення, «свайго» адзення.

Праца Раманюка не можа, вядома, прэзэндаваць на вычарпальны ахоп матэрыялаў — такую задачу вырашыць сёння наўрад ці магчыма. Няма сумненняў, што па кожным з ад-

У цэлым жа працу Раманюка «Беларускае народнае адзенне» цяжка перааданіць. Рупліва сабраны таленавітым аўтарам багацейшы фактычны матэрыял дае магчымасць для далейшага глыбокага навуковага аналізу беларускага народнага касцюма, яго нацыянальнай спецыфікі, рэгіянальных асаблівасцей, дэкору, асобных строяў, кампанентаў і г. д. Увогуле, трэба прызнаць, М. Раманюк сёння шмат робіць на ніве культуры. Летас ён прымаў удзел у арганізацыі выставак беларускага народнага адзення ў Парыжы і Ліёне, прычым калекцыя экспанатаў гэтых міжнародных вернісажаў — першых у нашай нацыянальнай культуры — была сабраная пры яго самым актыўным удзеле. У Парыжы выдадзены і падрыхтаваны Раманюком змястоўны каталог «Беларускае народнае адзенне».

Праца Раманюка «Беларускае народнае адзенне» вельмі патрэбна мастакам, якія сёння ўсё больш актыўна звяртаюцца да традыцый народнай творчасці. Асаблівую каштоўнасць мае гэтая праца для мастакоў тэатра, стваральнікаў сцэнічнага касцюма; як неаднаразова адзначалася ў друку, яшчэ не так даўно нават нашы вядучыя тэатральныя калектывы на сцэне скакалі ў сукенках... з парашутнага шоўку. Сёння гэтая хвароба патроху пачынае праходзіць. Але часам на сцэне тэатраў усё яшчэ высюкаюць зухаватыя хлопцы ў чырвоных сарочках і зялёных штанах. Дзяўчаты ж звычайна выходзяць на сцэну без галаўных убораў. І гэта ў той час, як беларускі народны касцюм мае рэдкае багацце самабытных галаўных убораў: намітак, капелюшоў, убораў з кветкамі, рознымі «рожкамі», нават пер'ямі.

Несумненна, таленавітая праца Раманюка будзе спрыяць больш паглыбленаму засваенню народнага касцюма спецыялістамі розных профіляў. Ды, урэшце, ці не звужаем мы значэнне даследаванняў, адра-суючы іх толькі спецыялістам? Думаецца, працы па кардынальных праблемах нацыянальнай культуры — а альбом «Беларускае нацыянальнае адзенне» якраз і ставіць такія праблемы — сёння трэба ведаць кожнаму грамадзяніну. Каб глыбей усведамляць сябе, сваю радаслоўную, нацыянальную глебу, без ведання якой паўнацэннай чалавечай асобы фактычна існаваць не можа.

В. ШМАТАУ.

ПРА БУЛЬБУ, ЧЫПСЫ І КРЭКЕРЫ

(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 4).

неабходны спецыяльныя магазіны, кафэ і сталовыя, дзе можна было б пакаштаваць тую ж варэнікі з бульбай, пюрэ, прыгатаванае з сухога прадукта, і не толькі пакаштаваць, але і атрымаць кансультацыю, як іх згатаваць. Бо спецыялісты б'юцца над тэхналогіяй прыгатавання супага пюрэ, а недаведчаная гаспадыня, у якой пры варцы страва атрымаецца нясмачнай, таму што прыгатавана няправільна, можа зняславіць новы прадукт.

А прадукт гэты не толькі вельмі зручны, але і карысны. Высакаякасны, калі гаварыць мовай спецыялістаў. Якасць яго, у прыватнасці, вызначае адзел мікрабіялагічнага і хіміка-тэхнічнага кантролю і захавання бульбы, дзе мне расказалі таксама

Пра квас і апенькі

— Наша задача, — гаворыць загадчык аддзела І. Аўруцкая, — вызначаць мікрабіялагічныя паказчыкі прадукцыі, яе харчовую каштоўнасць, дабраякаснасць, распрацоўваць метады кантролю і захоўвання сыравіны.

У прыватнасці, у лабараторных умовах на базе саўгаса «Рассвет» адзел вядзе даследаванні, звязаныя з вывучэннем газаво-паветранага асяроддзя, у якім захоўваецца свежая бульба.

Ды ў лабараторыі, куды мяне прывяла Іда Якаўлеўна, я была ўражана не хранометрамі, тэрмометрамі і рознымі іншымі прыборамі, а мноствам слоікаў... з грыбамі. Не падумаўце, што з марынаванымі. Тут, у гэтых слоіках, на адыходах бульбапрадуктаў, а таксама мукамольнай і дрэвапрацоўчай прамысловасці растуць апенькі і вешанкі. Потым іх высушаць і даваць у сухое бульбянае пюрэ.

У цяплячах пад Лагойскам гэтыя грыбы будуць даваць во сем ураджаў у год! Так што развядзенне грыбоў на адыходах — справа перспектыўная. Карысныя грыбныя дабаўкі ў сухое пюрэ можна паставіць на шырокую прамысловую аснову.

Як бачым, адзел вядзе не толькі мікрабіялагічны кантроль новага прадукта, але і садаўнічае яго якасці, уплывае на яе.

На жаль, мне не давялося пакаштаваць пюрэ з грыбной дабаўкай, але мяне пачаставалі ў адзеле... бульбяным квасам, названым «Верасы». Тут распрацавана схема тэхналагічнай лініі па вытворчасці гэтага прадукта (па тыпу «рускага квасу») і атрымана аўтарскае пасведчанне. Аналізы паказваюць, што ў бульбяным квасе захоўваюцца ўсе карысныя рэчывы, якія ёсць у свежай бульбе: вітаміны, амінакіслоты, со-

лі. І смак у яго выдатны! Нездарма яго не купіш так проста. Пакуль што выпускаецца гэты квас у невялікай колькасці як вопытная прадукцыя толькі на Мінскім заводзе шампанскіх він...

Вось якія нечаканасці дзе звычайная бульба!

Ды інстытут займаецца не толькі бульбай, хоць, безумоўна, менавіта бульба вызначае асноўныя напрамкі работы інстытутскіх вучоных. І ўсё ж не хлебам адзіным, у тым ліку і «другім хлебам», жывы чалавек... Таму некалькі слоў пра

«Несцерку», «Арэсу» і «Купалінку»

Яшчэ з тых часоў, калі інстытут займаўся ў асноўным перапрацоўкай садавіны і ягад, у ім засталася лабараторыя, якая і сёння займаецца гэтай справай. Загадчык лабараторыі М. Пашкоўская гаворыць:

— У садава-ягадных він кепская рэпутацыя. Як іх толькі ні называюць! І «чарніла», і «барматухай», і «газай»... Між тым, з вішні, агрэсту, рабіны, яблык можна атрымаць выдатныя вінны. І лабараторыя — група жанчын-энтузіястак — працуе над тым, як зрабіць садава-ягаднае віно высакародным, не горшым за вінаграднае. Тут атрыманы аўтарскія пасведчанні на некалькі яблычных він, напрыклад, «Свіцязь» тыпу «мадэры».

Вядома, што вінаграднае віно, вытрыманае пры пэўнай тэмпературы ў дубовых бочках, «мадэрыцуецца». Тое самае адбываецца і з яблычным. Вытрыманае ў спецыяльных умовах, яно набывае «аксамітныя» таны.

Такія яблычныя вінны, як «Арэса», «Купалінка», ствараюцца па тыпу славуэтага італьянскага вермута. У іх дабаўляюць аер, рамонку, базіліку, саладковы карань і інш. Добрамы якасцямі і тонкім смакам вызначаюцца так званыя купажныя вінны, якія атрымліваюцца з сокаў розных ягад; «Чараўніца», напрыклад, — гэта зброджаны сок рабіны, яблык, ігруш з дабаўкамі цукру і натуральнага мёду. А «Юбілейнае» — гэта чырвоныя парэчкі, чарнаплодная рабіна і маліна. Сакрэт іх вытворчасці — у больш складанай тэхналагічнай схеме, па якой яны вырабляюцца.

Вядзецца ў лабараторыі работа па ўдасканалванні сталовых він — сухіх, паўсухіх і паўсалодкіх, ароматызаваных...

Віно, якое ствараецца жаночымі рукамі, сапраўды становіцца «сонцам у бакале», ізпіткам для цвярозых, культурных людзей.

Разлікі, лічбы, планы

Работу ўсіх аддзелаў і лабараторый інстытута, дакладней, іх перспектыву вызначае адзел эканамічных даследаванняў.

— Асноўная работа аддзела сёння, — гаворыць яго кіраўнік В. Яцкевіч, — распрацоўка ге-

неральнага плана развіцця і размяшчэння прадпрыемстваў па вырабе бульбапрадуктаў на пяцігодку і на будучыню.

Вы ўжо знаёмліліся з картайсхемай, якая падзяляе краіну на тры зоны: зону вывазу бульбы, зону ўвозу і зону самазабеспячэння павінна пашырыцца. Плануецца ўвесці культываваную бульбу ў Магаданскай вобласці, у Прымор'і, у раёне Алма-Аты. Плануецца скачок у павелічэнні валавога збору бульбы на 20 працэнтаў пры адначасовым скарачэнні пасяўных плошчаў на 5 працэнтаў. Рэзка павялічыцца выпуск бульбапрадуктаў. Асабліва гэта тычыцца свежазамарожаных прадуктаў і абсмажаных.

Але на гэтым шляху трэба будзе вырашыць нямала складаных праблем. Тут праблемы і чыста сельскагаспадарчыя (рост вытворчасці бульбы, селекцыя і ўкараненне новых гатункаў, бульбасховішчы), і праблемы транспартныя, прамысловыя. Увязць вырашэнне ўсіх гэтых праблем неабходна з вырашэннем Харчовай праграмы ў цэлым, у прыватнасці, з тым яе пунктам, у якім ставіцца задача стварэння аграпрамысловых комплексаў. Аграпрамысловыя комплексы, калі гаварыць пра бульбу, прадугледжваюць і прамыя сувязі калгасаў і саўгасаў з прамысловымі прадпрыемствамі па перапрацоўцы бульбы, і стварэнне ў саміх калгасах і саўгасах сушыльных цэхаў, цэхаў бульбапрадуктаў, маразільных устаноў і гэтак далей. У рамках аграпрамысловых комплексаў павінны быць створаны рацыянальныя сыравінныя зоны, наладжана спецыялізацыя бульбаводчых калгасаў і саўгасаў, якая дапаможа ўкараніць новыя, найбольш прадукцыйныя гатункі бульбы. Адным словам, работы непачаты край...

І інстытут павінен нястомна і чуйна трымаць сваю руку на пульсе жыцця, каб унесці ўклад у здзяйсненне Харчовай праграмы...

...На гэтым рэпартаж з інстытута падышоў да канца. На развітанне даведлася: у Ганцавічах маніруецца вытворчая лінія, якая будзе выпускаць сухое бульбянае пюрэ ў выглядзе крупкі магутнасцю 1000 кг. у гадзіну.

І зноў падумалася: бульба, якая ўскормлівала яшчэ старажытныя цывілізацыі інкаў і мая, якая неаднойчы ратавала розныя народы ад голаду і нястачы, якая знайшла сваю другую радзіму ў нас на Беларусі, гэты сціплы з выгляду «земляны яблык» сапраўды цудоўны «залаты» дар прыроды. І варта надаць гэтаму цудадзейнаму яблыку новай якасці, зрабіць усё, каб бульба разам з хлебам і мясам забяспечыла багацце ўсенароднага стала...

Р. БАКУНОВІЧ.

Танкавая рота пасля тактычных заняткаў з баявой стральбой спынілася на прывал.

Узлесак, які прадзюмуваўся вярчэннем ветрыкам, напоеным водарам скошаных траў і палых кветак, уяўляўся танкістам сапраўдным райскім месцам. Яны з асалодой расшпілялі вільготныя, прасоленыя ад поту камбінезона, здымалі вайкі, не па сезоне цёплыя танкашлемы, з задавальненнем выцягваліся на шаўкавістай густой траве.

Паказалася аблачынна пылу, з якой вымырнуў «газік». Ён адарваўся ад пыльнага клубна, які з ветрам пакаціўся далей. Машына спынілася непадалёк ад кухні. З-за руля вылез начальнік палігона Азімаў. Таварыш Азімаў, дастаўшы

праз аварыйны люк. У воблаках пылу і выбухаў снарадаў зніпажы суседніх танкаў нас не заўважылі. А вораг нас убачыў. Здавалася, усё. Бачыце, месца роўнае, дзеца няма дзе.

Бачым, да нас паволі паўзе трыццацьчацвёрка. Дзе паўзком, дзе перабегамі, мы кінуліся насустрэчу. Ускочылі на машыну і залезлі ў яе, добра, што люкі былі адчынены. Нікога! — Азімаў так усміхнуўся, нібы адбывалася ўсё гэта зараз. — Я праз унутранае перагаворнае прыстасаванне пытаўся ў механіка-вадзіцеля: — Хто вядзе танк? — Я, Пахомаў. — Дзе зніпаж? — Зніпажа не было, танк паярамонту, вось я яго і павёў у бой, — вінаватым голасам адказаў Пахомаў.

люльку з кішэнні, набіў яе табакі, раскурый, затым, пільна ўглядаючыся ў мясцовасць, сказаў: — Глядзіце, там, дзе цяпер вы атакавалі умоўнага праціўніка, — Азімаў паказаў на поле спелай збажыны, на сады, акаймаваныя кустамі, на цёмную сцяну далёкага лесу, — ішлі цяжкія кровапралітныя баі.

Гэта было ў сорак чацвёртым, мы вызвалілі беларускую зямлю ад фашысцкіх захопнікаў. Мы чакалі папаўненне. Камбат узяў мяне, тады ўзводнага, сустрэкаць танкістаў. Яны пасля разгрузкі сваіх танкаў з чыгуначнага эшалона на раз'ездзе на ўсход ад Оршы згрупаваліся ў гаі і рыхтаваліся да марша. Зніпажы, як і належыць, выстраіліся ля машын. Знаёмімся з імі. Хлопцы ўсякі: «маладнякі», які не нюхаў яшчэ пороху, тыя, што са шпіталью абстраленыя, ну і перакваліфікаваныя з артылерыстаў. Ля адной машыны, глядзім — месца механіка-вадзіцеля пустое. Камбат пытаецца ў камандзіра танка, дзе, маўляў, ваш член зніпажа? Камандзір замест адказаў пачаў зваць: — Гэй, стары, вылазь з машыны!

Ну, думаем, калі стары, значыць — бывалы салдат.

І вось з люка паказваецца галава. Вылез малады хлопец. Глядзім — камбінезон вісіць на ім, быццам на вешалцы, на твары ў маслянх плямах выступіла залацісты пушок, не крануты ні разу бритвай.

— Табе колькі гадоў? — пытаецца маёр.

— Дзевятнаццаць, таварыш камандзір! — не павёўшы вочкам, гучна адказаў механік-вадзіцель.

Пахомава камбат прызначыў у рамонтнікі, хоць і не пагаджаўся хлопец.

А далей вось што адбылося. Гітлераўцы ўсімі сіламі імкнуліся затрымаць нас на гэтым рубяжы і тым самым вырвацца з акружэння. Вунь там у час атакі мой танк быў падпалены. Удалося выратавацца толькі мне і зарадкаючому

Было ясна, што ён спадзяўся з падараць членаў зніпажа з падбітых машын.

Як ні стараўся механік-вадзіцель, а танк рухаўся марудна. У хлопца не хапала моцы, не было навыкаў працаваць са складанымі рычагамі кіравання.

Толькі мы наблізіліся да гаю, як раптам нібы з-пад зямлі выскочыў варожы танк і амаль ва ўпор ударыў бранябойнай па нашай машыне. Яна, як свечка, успыхнула. Я разам з зарадкаючым паспелі пакінуць танк, а Пахомаў застаўся, яго з вялікай цяжкасцю ўдалося выцягнуць з-за люка ледзь жывога і пакласці ў зацішшае месца.

— Павінен вам сказаць, — хмура працягваў Азімаў, — мне давалося шмат чаго бачыць у час вайны. Сам не раз быў урачы, ды і гарэў. Але тое, што убачыў на твары Пахомава, мяне ўразіла да глыбіні душы: амаль сіроч пухіры, з-пад абгарэлых павекаў сцякалі струменьчыкамі крывавае слёзы.

Памаўчаўшы, начальнік палігона хрыпала даваў: — Калі адпраўлялі Пахомава, ён ледзь чутна звярнуўся да нас: «Вось, калі сэрца глядзела, тады і вочы бачылі. Бывайце. Здаецца, цяпер усё, адваіваюся, не ваяваўшы!»

— А пасля вайны, таварыш падпалюнік, вам давялося сустрэцца з Пахомавым?

— Азімаў зірнуў на гадзіннік і кінуў галавой. — Быў я некай у адпачынку на Урале, і мяне аднойчы запрасілі на сустрэчу са школьнікамі ў адным з раёнаў Свядлоўска. Потым я прысутнічаў на іх самадзейнасці.

Адкрылася заслона, у мяне сэрца сціснулася, як убачыў баяніста, што сядзеў наперадзе школьнага хору. Ён быў у цёмных акуларах. У святле рампы былі відаць зацягнутыя раны на твары. Я спытаўся ў суседа: «Што, баяніст сляпы?» Той адказаў: «Так, ён сляпы, такім з вайны вярнуўся».

Далей я ўжо не чуў, што гаварыў сусед, а кінуўся за кулісы. Вось так адбылася пасляваенная сустрэча з маім выратавальнікам, — усміхаючыся, сказаў Азімаў.

НА МАРШЫ. Фотахроніка БЕЛТА.

НА ХВАЛЯХ ЭФІРУ

...Вузкі прамень асвятляе старонкі раскрытай кнігі з выявамі кургана і магутнага дуба. Павольна ўстае з-за кургана сонца, пад яго святлом даліна мяняе свой колер ад вугальна-чорнага да ярка-зялёнага. Гучыць музычны ўступ, пачынаецца дзеянне тэлевізійнага музычнага спектакля «Гусяляр», пастаўленага паводле паэмы-легенды І. Лучанка на вершы Я. Купалы «Курган» (сцэнарyst і рэжысёр Б. Бахціяраў, апэратары У. Андронаў, І. Шчаслівы, мастак Г. Холад). У фінале тэлевізійнай рок-оперы гэтак жа павольна заходзіць сонца, якое ператвараецца ў палаючы шар. Вось яно схавалася за гарызонт, і зялёная даліна сцімнела; ледзьве чарнее на тэлеэкране сілуэт кургана. Напывае асветленая промнем кніга. Павольна, гулка б'юць у цішы звя-

МАГЧЫМАСЦІ ТЭЛЕВІЗІЙНАЙ МОВЫ

ДРАМАТЫЧНЫЯ ПАЭМЫ КУПАЛЫ НА ТЭЛЕЭКРАНЕ

ны, пабліскаваючы золатам на белым фоне. Апошні раз узмахвае сваімі палачкамі міфалагічны Пярц, партыю якога выконвае ўдарнік аркестра А. Дзямешка. Звон замірае...

Такое музычна-пластычнае абрамленне спектакля стварае адчуванне псіхалагічнага пагружэння ў таямніча-чароўны свет народных легенд і паданняў.

Задумаўшы стварыць тэлевізійную версію рок-оперы І. Лучанка, рэалізаванай на сцэне ў выкананні ансамбля «Песняры», аўтары відэафільма распрацавалі сваю канцэпцыю яе вырашэння. Перш за ўсё, паэтыка відовішча была прадумана, зыходзячы з магчымасцей тэлевізійнай мовы. Відэаінжынер М. Белавусаў дапамог скарыстаць розныя спеэфекты: мікшыраванне колеру па градацыі, пераход аднаго колеру ў другі, эффект размытых краёў адлюстравання і г. д. Цэласнае колеравае вырашэнне — каларыстычная партытура тэлеспектакля — будавалася такім чынам: дадатныя персанажы былі зняты ў асноўным у светлых, белых і блакітных тонах, адмоўныя — у чырвона-чорных, «магічныя» сцэны вырашаліся ў чорных, змрочных. Кожны кадр папярэдне нараджаўся на паперы.

Такім чынам, паэтычнае слова Я. Купалы, музыка І. Лучанка, экспрэсіўнае выкананне музычных партый ансамблем «Песняры» пад кіраўніцтвам У. Мулявіна былі цесна знітаваны з пластычным вырашэннем, заснаваным на магчымасцях сучаснай відэатэхнікі.

І яшчэ адзін важны прыпыток пакладзены ў аснову візуальнага рада відэафільма «Гусяляр» — поўная адсутнасць спецыяльна створанага рэжысура, дэкарацыі. Абыгрываліся толькі тыя прадметы, якія маюць адносіны да ансамбля «Песняры» — музычныя інструменты, мікрафоны, клавіятура і г. д. Усе яны пры дапамозе спеэфектаў пераасэнсоўваліся ў кантэксце тэлефільма, ствараючы пэўны мастацкі вобраз. Гэткая строгаць стылю вызначыла тэлевізійную паэтыка-метафарычную трансфармацыю купалаўскіх вобразаў. Усё, што маюць Купала словам, — чароўны свет прыроды, змрочны замак князя — усё гэта паказана на экране ўмоўна, а не натуральна. Тэлевізійнае адлюстраванне адкрыта амбівалентнае — мы бачым адначасова і музыкантаў вакальна-інструментальнага ансамбля «Песняры» з іх інструментамі, і герояў купалаўскай паэмы ў атмасферы вясялля ў белакаменныя княжаскія харамы: Гусяляра (У. Мулявін), Князя (А. Кашапараў), Перуна (А. Дзямешка) і інш. У руках выканаўцаў мікрафоны ператвараюцца ў кубкі, дынамікі раптоўна становяцца крэпасцю, мурам, рукі — варотамі княжаскага замка з бяскошчымі анфіладамі дзвярэй.

Адкрыта ўмоўныя ў тэлефільме і касцюмы, і грим — акцёраў. Вось Гусяляр у выкананні У. Мулявіна. Ніякай сівай баряды, белага і снег, у руках не гуслі-самагуды, а гітара. Моцна сціснуты рот, у поглядзе — рашучасць і смеласць. Відэатэхніка дапамагае стварыць манументальны, эпічны вобраз песняра: вась-

ён «выплывае» з глыбіні кадра, таямніча лунае ў паветры. Пульсация голасу выканаўцы, пульсация музыкі зліваецца з колерамадуляцыяй — і ўсё разам стварае атмасферу таямнічай народнай легенды.

Аўтары перш за ўсё імкнуліся беражліва данесці да тэлеглядача паэтычны вобраз твора Купалы. Літаратура—музыка—эстрада — тэлебачанне — усё тут было сугучным.

І яшчэ адзін цікавы прыклад тэлевізійнага працятання ліра-эпічнай спадчыны народнага песняра — відэафільм «На куццю», створаны паводле аднайменнай паэмы Я. Купалы (сцэнарyst Д. Падбярэзскі, рэжысёр Н. Арцімовіч, апэратар У. Хромаў, кіна-апэратар А. Кручкоўскі, мастак А. Шкаева, мастак па касцюмах Н. Рудзіна, відэаінжынеры Б. Красноў і Ф. Бабкоў). Пабудаваная па законах рамантычнага мастацтва, паэма пераносіць нас у свет старадаўняй легенды: напярэдадні новага года, на куццю, у зруйнаваным замку збіраюцца цэні тых, хто жыў тут раней — князь, княжна, дружныя. Яны балуюць, а князь пасылае трох ганцоў у розныя канцы краіны давесці, як жыць яго народ, ці здабыў ён шчасце. Ганцы адказваюць, што народ жыць пад прыгнётам, але дух яго няскораны. Напісаная ў 1911 годзе, паэма бліжэйшая па танальнасці і стылі да драматычных паэм «Сон на кургане», «Безназоўнае», «Магіла льва», «Бандароўна».

Артыстываючы менавіта на такую стылістыку, заснаваную на паэтычным пераасэнсаванні фальклорна-паэтычных матываў, аўтары тэлефільма «На куццю» відуюць расказ як своеасаблівы тэлевізійны рэпартаж з месца казачных падзей. Вобраз паэтычнага расказчыка ўвасабляе ў тэлефільме Вядучы (У. Шалестаў). Апынуўшыся ў ваколіцах старога замка (здымкі вяліся на натуре ў Мірскім замку), расказчык нібы фантазіруе, бачыць унутраным поглядам карціны легендарнай мінуўшчыны. Гучыць музыка Пендэрэчкага — таямнічая, адпавядаючая настрою чароўных мар. Муры старога замка ажываюць, і васьмь мы ўжо разам з вядучым у асветленай габеленай зале, дзе за дубовым сталом сядзіць князь з княжой і дружнай. Гэта ўжо «цуды» відэатэхнікі, якая дазволіла пры дапамозе рэльефнага відэамакішэра ўзнавіць на тэлеэкране залу рэальнага замка.

Выразныя партрэты князя (Г. Маляўскі) і асабліва княжны (Г. Доля) вырашаны ў высакароднай карычнявата-зялёнай гаме і нагадваюць старадаўнія фамільныя партрэты. Стылістыка іх адлюстравання ідзе ад паэтыкі народных паданняў з іх рамантызуючым князем як увасаблення духоўнай і фізічнай прыгажосці. Наогул стылявое вырашэнне тэлефільма «На куццю» строга вытрымана; відэатэхніка тут дапамагае стварыць своеасаблівы відэажывіт з тонкай колеравай градацыяй, з гарманічным спалучэннем танюў. Тонка выкарыстана і святло — а гэта неабходна, каб увагою на экране метафарычны сэнс купалаўскіх радкоў пра трох ганцоў князя. Сапраўды, тры ганцы — увасабленне праўды, дабра, святла — пададзены ў паэме ў рамантычнай манеры, і менавіта такім малююцца іх экранныя вобразы акцёрамі, мастакамі і апэратарамі. Першы ганец (А. Ткачонак) — вучоны, лепіспіс — «гэткі светлы быў, як небам сланяны праменні». Другі ганец (А. Жук) — «як гром з жывымі перунамі». Трэці ганец (А. Франкевіч) — паэт, лірнік, самы складаны для зрокавага увасаблення вобраз: «трэці быў і раб, і цар, і слаб, і дух ва ўсякім дзеле, як вечнасць, молад быў і стар, меў гуслі — на грудзях вісел».

Як рэфрэн гучаць словы Вядучага, падхопленыя расказчыкамі: «Я абышоў іх тройчы раз і відзеў, што яны ўсе жывы...». Так, вечна жывы будзе народ, які хоча сонца, песні. Князь дае наказ сваім ганцам:

Гусялямі, лукам і святлом

Будзіце, клічце і сьвяціце,

І так спануйце іхнім сном,

Каб сон іх счэз і ўсталі жыці.

Спрэчным, на нашу думку, з'яўляецца воблік Вядучага, «апрунутага ў сучаснае адзенне, які ўносіць новыя акцэнты ў расказ. Уся лексіка купалаўскай паэмы, яе стыль, вобразы, настрой дакладна пазначаны датай яе стварэння — 1911 годам, часам цяжкага прыгнёту народа, чаканняў лепшай долі. Таму, відаць, лепш было б надаць Вядучаму прыкметы чалавека пачатку XX стагоддзя, а не яго другой паловы. У цэлым жа тэлефільм «На куццю» — тэлевізійны твор высокай мастацкай культуры.

Абодва тэлефільмы — і «Гусяляр», і «На куццю» створаны ў эксперыментальнай студыі «Эфір» Беларускага тэлебачання. Вопыт іх пастаноўкі яшчэ раз пацвярджае неабходнасць далейшага засваення магчымасцей відэатэхнікі. На жаль, яшчэ далёка не ўсе творчыя работнікі валодаюць відэатэхнікай так, каб свабодна карыстацца ёю. А відэамова — гэта тэлевізійная мова сённяшняга, а тым больш заўтрашняга дня тэлебачання. І добра, што на Беларускім тэлебачанні паступова ідзе плённы працэс вывучэння і выкарыстання гэтай мовы.

Вольга НЯЧАЙ.

З НОВАЙ ДУМКАЙ, З НОВАЙ ПЕСНЯЙ...

Цікавай і натуральнай была ў свой час задума літаратурна-драматычнай рэдакцыі БТ экранізаваць усе паэмы Янкі Купалы. Першая — паводле паэм «Курган» і «Бандароўна» — пастаноўка адбылася ў 80-м годзе. Дзве апошнія — «Адплата каханьня» і «Безназоўнае» выйшлі ў эфір нядаўна. Пра іх і пойдзе размова.

Паэма «Адплата каханьня» мае і другую назву — «Выпадак з сапраўднага жыцця». Вядома, гэта не азначае, што паэма аб няшчасным каханні панскай дачкі і сялянскага парабка — дакументальная. Іншая справа, што трактаваць яе рэжысёр мае права і як рэалістычную (у асноўным), і як рамантычную, бо элементы і таго і другога яна тут прысутнічаюць і нават цесна ўзаемадзейнічаюць. Таму рамантычна-змрочная і разам з тым напружана-драматычная манера чытання (У. Шалестаў) зусім адпавядала твору, нескладаны сюжэт якога, дзякуючы таленту Купалы, разгортваецца нахшталт няёмкай спружыны. І гэты дынамізм у цэлым выразаюць падкрэслены і рэжысёрам (Н. Арцімовіч) і выканаўцам. Нагітанню змрочнай атмасферы спрыяе і ўмела падабранае гукавое афармленне (гукарэжысёр — Т. Аразаліева).

Аднак, відаць, не трэба шукаць у творы таго, чаго ў ім няма. Таму сімвалічна-ўмоўнае, залішне ўскладнёнае мастацкае афармленне, якое да месца ў якім-небудзь сучасным «авангардным» спектаклі, у адносінах да паэмы, па сутнасці, пазбаўленай абстрактнай сімволікі, успрымаецца як чужое. Недарэчы былі і пантамімічныя эцюды на бледна-ружовым фоне. Дзіўна было назіраць, як вытанчана «пакутуюць» на экране ЕН і ЯНА. Балетныя ўстаўкі адразу нібы аблегчылі змест, знізілі ўзровень успрыняцця паэмы — вынік, яўна супрацьлеглы таму, якога дама-

НАШ КАЛЯНДАР

8 верасня — 75 гадоў з дня нараджэння народнага артыста БССР І. М. Балоціна. Вядомы саліст беларускай оперы, ён скончыў музычны тэхнікум у

Мінску і адразу заняў вядучае становішча ў маладым тэатры, выконваючы галоўныя тэноравыя партыі ў асноўным рэпертуары. Ролі, якія прынеслі яму прызнанне, вымагалі ад артыста выразных галасавых дадзеных, тэхнічнай дасканаласці і майстэрства ў сцэнічнай абмалёўцы вобразаў. Сярод іх — Саўна («У пушчах Палесся»), Кандрат («Кветка шчасця»), Сёмка («Алеся»), Ленскі («Яўгеній Анегін»), Дамазы («Страшны двор»), Герцаг («Рыгалета»). Выбіраўся дэпутатам Вярхоўнага Савета БССР 2—4 скліканняў. Памёр у 1961 г.

27 верасня спаўняецца 80 гадоў з дня нараджэння беларускага савецкага кампазітара і харавога дырыжора С. У. Палонскага. Вучань вядомых кампазітараў В. Залатарова і М. Равуцкага, ён пісаў музыку для хору, сімфанічнага аркестра, камерных твораў, песні і раманы. Аўтар такіх шырока вядомых песень, як «Вечарынка ў калгасе», «Як у лесе заціталі», «Каб была я перапёлнай» на словы Я. Купалы, «Пера-

можны май» і «На лузе» (вершы Я. Коласа), «Дарогі нашы дальнія» і «Светлы дзень» (тэкст А. Астрэйкі), «Ходзіць

дзеўчына па воду» і «Дзяўчынка-чараўніца» (словы А. Русака). Быў мастацкім кіраўніком Беларускага ансамбля песні і танца. Памёр у 1955 г.

І ВЯРТАЕЦЦА ГОЛАС...

На жаль, мы не ведаем імёнаў тых, хто ўзводзіў Мінскі касцёл Святога Роха ў 1861—1864 гг. на высокім месцы горада — Залатоў Горцы. Але можна пазнаёміцца з тымі, хто вяртае сёння сапраўднае аблічча аднаму з самых маладых помнікаў архітэктуры Мінска, што знаходзіцца па вуліцы Назлова побач з Палацам мастацтваў. (Аўтар праента рэстаўрацыі — начальнік аддзела Рэспубліканскіх спецыяльных навукова-рэстаўрацыйных вытворчых майстэрняў А. Малахоўскі).

Але спачатку вернемся на сто дваццаць год назад. Тады на ўсходняй Мінска па дарозе на Барысаў стаяла драўляная капліца. Паданне гаворыць, што сюды была перанесена скульптура Святога Роха, які быццам выратаваў горад ад эпідэміі халеры...

У 60-я гады мінулага стагоддзя тут быў узведзены новы каменны касцёл. Пашыраўся горад. Былі пракладзены вакол новай вуліцы — Захар'еўская,

Даўгабродская, Сляпянская, Малахоўская...

Захаваліся апісанні касцёла і фотаздымкі таго часу. Яны і дапамаглі рэстаўратарам, якія працуюць над яго аднаўленнем з 1976 года. Доўгі час у будынку касцёла размяшчалася кіна-сховішча. А ў гады Вялікай Айчыннай вайны касцёл Святога Роха быў знічаны: застаўся толькі ніжні ярус вежы, якім завяршаўся галоўны заходні фасад, у інтэр'еры захаваліся толькі фрагменты арнаментальнай размаляўкі. Пазнейшыя збудаванні закрылі касцёл, і ён апынуўся ў акружэнні жылых дамоў...

Касцёл збудаваны ў стылі несапраўднай готыкі, які ўзніў у Англіі ў XVIII—XIX стст., калі паэтызацыя сярэднявечча прыходзіць у літаратуру, музыку, архітэктуру. Стыль несапраўднай готыкі быў прызначаны ўзорным для будаўніцтва каталіцкіх і пратэстанцкіх цэркваў.

— Дакладней назваць гэты стиль рамантызмам, — гаворыць А. Малахоўскі, — Рамантызм як рэакцыя на класі-

гаўся рэжысёр. Падвяло імкненне «зрабіць прыгожа». Гэтага б, напэўна, не адбылося, калі б стваральнікі перадачы шукалі прыгажосць і сэнс у самой паэме, а не па-за яе зместам.

І ўсё ж невялікая — на дваццаць хвілін — тэлепастаноўка «Адплата каханню» робіць уражанне сустрэчы з пошукам, эксперыментам.

Тэлепастаноўка «Безназоўнае» (аўтар інсцэніроўкі — В. Нікіфаровіч, рэжысёр — В. Карпілаў, кампазітар — Г. Вагнер, гукарэжысёр — Л. Стэцкая, вядучы аператар — Л. Акулаў) па сутнасці, спектакль, займае амаль сорак хвілін экраннага часу. У яе ўвайшлі ўрыўкі з дзвюх паэм — «Безназоўнае», «Над ракою Арэсай» і вядомыя вершы: «Сын і маці», «Арлянятам», «...О, так. Я — пралетар!», «У лесе» і інш. — амаль уся паслякастрычніцкая паэзія Купалы (хаця і гэта — задача не з лёгкіх: адабраць і вылучыць галоўнае). Асобна хочацца сказаць пра яе таму, што ў гэтай пастаноўцы глядач сустраўся з Паэзіяй тварам у твар.

Душой спектакля, яго асновай, якая аб'яднала ў адно цэлае ўсю фрагментарную структуру спектакля, стаў яго галоўны герой — Паэт у выкананні артыста Фамы Варанецкага. Глядач не сумняваецца, што менавіта такім і быў Купала. І справа тут не ў знешнім падобстве — поўнага падобства няма і не павінна быць. Справа ў меры спасціжэння ўнутранага стану героя. Адбываецца цуд — раптоўная і безумоўная «пазнавальнасць».

Як гэта атрымаецца і чаму — не бяромся тлумачыць. Хай гэта застанеца акцёрскай і рэжысёрскай «тайнай». Можна толькі выказаць здагадку: вершы, якія чытае акцёр, — ужо не толькі купалаўскія, але і яго самога. Іх «падача» настолькі сугучная зместу, што іншы раз робіцца не па сабе, калі глядзіш у гэтыя цёмныя вочы з сапраўдным пякучым болем.

Можна падацца незразумелым гэты боль у вачах паэта, які не сціхае нават тады, калі паэт — на калгаснай вечарыцы, куды «прышлі Сцёпкі, Пецькі, Васі, прыйшлі Зосі, Стасі, Касі», нават калі да яго «ў гасці з прывітаннем шчырым прыйшлі», з шанаваннем і песнямі калгаснікі, калі ён складае цудоўны лірычны верш «Калі на сэрцы мне маркотна» («У лесе»).

Мы бачым Купалу не проста ў той ці іншай умоўна-паэтычнай або жыццёвай сітуацыі. Мы бачым паэта яго ж уласнымі

вачамі праз яго ўспамін. Так задумаў рэжысёр.

Узнікае патрэба і глядачу ўспомніць: апошнія дні Купалы — гэта чэрвень 42-га года. Над Беларуссю — чорная ноч акупацыі. Ці можна ўявіць сабе Купалу — не стомленага, не адчушага цяжару пражытых гадоў і прынятых рашэнняў, не пакуючага ад разлукі з радзімай, са сваім народам?

Паэзія — вось што, на думку рэжысёра, звязвае песняра з яго народам, яна вядзе паэта праз пласты часу. Цесныя сцены пакоя ў гасцініцы рассяваюцца пад магутнасцю Паэзіі, і паэт крочыць праз гісторыю да нас.

Такое ўражанне падмацоўвае ўдала падобраная кінахроніка — унікальныя кадры даваеннага Мінска, з якой добра стасуюцца многія радкі з «Безназоўнага». Прычым, кадры кінахронікі не спыняюць дзеяння, наадварот, па волі рэжысёра кінастужка ўвесь час прысутнічае на экране ў выглядзе фрагментаў і асколкаў, так што дух гісторыі нібы ўрываецца ў дзеянне, пераплятаецца з купалаўскімі вершамі, і ўжо нельга адарваць Гісторыю ад Паэзіі.

Паэт ніколі не здраджваў паэзіі, і яна заўсёды была яму падтрымкай. Гэтая думка матэрыялізавалася ў спектаклі ў асобе Галіны Доў — актрысы Рускага тэатра БССР імя Горкага. Яна выконвае адразу тры ролі, якія сімвалізуюць Паэзію, Рэвалюцыю і Лёс.

У выкананні актрысы верш Купалы — асабліва рэвалюцыйны — набывае набатную сілу. Паэтычныя радкі звяняць іншы раз як высакародны пругкі метал. Так гучаць «Дыктатура працы» і, асабліва, пераклад «Інтернацыяналу».

Можна было б гаварыць пра гэты спектакль яшчэ. Скажаць і пра музыку, якая арганічна ўлілася ў структуру тэлеспектакля. І пра ўдала знойдзенае афармленне, у якім дэкарацыі — рыштванні новабудулі 30-х гадоў, пра жывыя дыялогі, зробленыя на падставе купалаўскага паэтычнага тэксту. Варта было б спыніцца і на асобных хібах — заўважыць, напрыклад, залішні натуралізм у сцэне смерці Барысенкі (з паэмы «Над ракою Арэсай»), празмерную мазаічнасць кадра. Але галоўнае — спектакль пераконвае, што паслярэвалюцыйны перыяд творчасці паэта быў надзвычай плённы. «О так! Я — пралетар!» — выдатна прачытаны Ф. Варанецкім. Гэты і іншыя вершы напісаны «крывёю сэрца» — у гэтым пераконвае задума і мастацкі лад тэлепастаноўкі.

Д. РЫМАР.

У ПОЛЬСКИХ ЧАСОПИСАХ

цызм, які панаваў доўгі час у архітэктуры.

Здраецца, іншым разам, што аднасьць помніка архітэктуры з наваколлем парушае новае збудаванне. Але на гэты раз рэстаўратары ўлічвалі суседства з Палацам мастацтваў.

Рэстаўратары аднавілі знешні архітэктурны воблік касцёла амаль дакладна. Толькі «перанеслі» браму. А на тэрыторыі ахоўнай зоны помніка (0,3 га) размесцілі пастаянную выстаўку сучаснай скульптуры пад адкрытым небам.

Рэстаўратары аднаўляюць інтэр'ер касцёла: вінтавая лесвіца, ажурныя рашоткі, новыя вітражы, чатыры люстры... Пакойчыкі побач са сцэнай будуць артыстычнымі, падвалы — гардэробам. Каля 150 глядачоў размесціцца на драўляных лаўках...

У свой час пры касцёле Святога Рохы існавала школа арганістаў. Прыйдзе дзень, і спецыяльна зроблены для гэтага касцёла арган верне помніку мінулага стагоддзя яго голас. Але архітэктура «загучыць» ужо ў гэтым годзе — тут адкрыецца зала камернай музыкі. Г. САЧАНКА.

У адным з апошніх нумароў польскага часопіса «Пшыязнь» змешчаны артыкул Ежы Каспшынскага пра Вінцэся Каратынскага. У сваім матэрыяле аўтар спасылкаецца і на артыкул Адама Мальдзіса і яго кнігу «Падарожжа ў XIX стагоддзе».

Артыкул праілюстраваны архійнымі здымкамі.

У. СТРУМІЛА.

НА АБСЯГАХ КУЛЬТУРЫ

У Мінску шмат памятных мясцін, адзначаных мемарыяльнымі дошкамі. Але шкада, што мы не ведаем аўтараў большасці з іх. Снажам, не ведаем мы прозвішча аўтара і мемарыяльнай дошкі, якая ўстаноўлена на сцяне аднаго з будынкаў па вуліцы Янкі Купалы ў Мінску. Ланічны, як заўсёды ў падобных выпадках, тэкст: «У гэтым доме з 1969 па 1976 г. жыў і працаваў народны пісьменнік Беларусі, лаўрэат Ленінскай прэміі Іван Паўлавіч Мележ». З правага боку дошкі — барэльеф пісьменніка. Іван Паўлавіч у задумнай прытуліўся да барозні. Правай рукою трымаецца за падбародак, вочы задумныя, адчуванне таное, што ў думках І. Мележ перанёсся ў роднае яму Палессе, туды, дзе

вопытных педагогаў, але В. Папову асабліва пашанцавала — яго настаўнікам быў вядомы савецкі скульптар М. Манізер. Гэта ён адкрыў перад сваім вучнем сакрэты майстэрства, навучыў яго настойлівасці і працавітасці, без якіх у мастацтве, як і ў любой галіне чалавечай дзейнасці, немагчыма.

«Ткачыха» — так называюць сваю дыпломную работу малады скульптар.

Натхнёна працаваў В. Папоў, вярнуўшыся ў Мінск. З лепшымі работамі яго тых гадоў мы сустракаемся часта, і не ведаем, што аўтар іх — ён, Папоў.

Напрыклад, кампазіцыя «Слава працы» на франтоне Палаца культуры прафсаюзаў. Яна вобіць той сваёй завершанасцю, калі ўсё, здаецца, прадумана да дробязей. Шэць постачай сімвалізуюць розныя галіны чалавечай дзейнасці. Есць тут скрыпачка, студэнт, фізкультурніца, вучоны. У цэнтры ж — рабочы і калгасніца. Кампазіцыя гу-

Помнік Махтумкулі ў Ашхабадзе.

...Ідзіце наперад РАДАСЦЮ

Курані, дзе жылі ягоныя Ганна, Васіль, іншыя героі «Палескай хронікі».

Над гэтай дошкай з натхненнем працаваў скульптар Віктар Папоў. Перачытваў старонкі «Людзей на балочы» і «Подыху навалыніцы», гартаў часопіс «Польмя», у якім былі надрукаваны раздзелы з новага рамана пісьменніка «Завей, снежань...» Сустракаўся з літаратарамі, якія добра ведалі Івана Паўлавіча, сябравалі з ім. Да таго часу В. Папоў паспеў ужо многае здзейсніць. Працавала лёгка, упэўнена. Прышло творчае задавальненне, упэўненасць у сваю справу, падсвядомае спадзяванне, што і гэтая новая работа ў яго творчасці стане пэўным крокам па той нялёгкай, няпростай і па сутнасці

чыць своеасаблівым гімнам чалавечу-працаўніку, чалавечу-творцу. Адзін з аўтараў яе — В. Папоў.

Почырні В. Папова ўгадваецца тансама ў афармленні Мінскага суворыйскага вучылішча, гарадскога Палаца піянераў, Рэспубліканскага тэатра юнага глядача. Прайшоў час, змяніліся накірункі ў мастацтве, але лепшае са створанага па-ранейшаму хвалюе і радуе.

Аднак сапраўдны творчы поспех В. Папова напаткаў тады, калі быў аб'яўлены Усеагульны конкурс на праект помніка класіку туркменскай літаратуры, яе пачынальніку, выдатнаму мысліцелю ўсемнаціцатага стагоддзя Махтумкулі Фрагі, які павінен быў быць устаноўленым у Ашхабадзе. У гэтым

ідэй свайго часу. Ён ствараў «свайго» Махтумкулі такім, якім бачыў яго сам і якім хацеў бачыць увасобленым у помніку. Праект на конкурсе быў прызнаны лепшым. І беларускі скульптар едзе ў Туркменію, каб ажыццявіць сваю задуму.

Дзесьць гадоў правёў В. Папоў у Ашхабадзе. Па-ранейшаму шмат клопатаў заняла праца над помнікам, якой і жыў ён увесь гэты час. Была створана творчая група, у якую, акрамя В. Папова, увайшлі ашхабадскія архітэктары У. Высоцін і В. Кутмаў. На праспекце Свабоды, у скверы, што знаходзіцца непадалёку ад музея вывучэнчых мастацтваў, паступова ствараўся складаны архітэктурны ансамбль, у які ўвайшлі басейн з фантанам, масток і шырокая сцяжына, высланая мазаічнымі плітамі, паабалал якой кветніцы. У цэнтры гэтага ансамбля — помнік Махтумкулі. Славуты Фрагі, разлучаны прыгнятальнікамі са сваім народам, нарэшце змог адчуць сябе па-сапраўднаму шчаслівым. Задумлены, з кнігай у руках, прасіў ён у цэнтры Ашхабада, бы чакуючы, калі збяруцца людзі, каб пазвесці з імі гаворку аб роўнасці і брацтве, аб свабодзе, аб неабходнасці жыць адной, вялікай і дружнай сям'ёй.

Памяць аб сабе ў рэспубліцы, што стала для яго назаўсёды дарагой і блізкай, В. Папоў пакінуў не толькі помнікам Махтумкулі. Ён аўтар і помнікаў Уладзіміру Ільічу Леніну, якія ўстаноўлены ў Ашхабадзе і Небіт-Дазе, на шклозаводзе ў Ашхабадзе і ў некастрычных гаспадарках рэспублікі, некалькіх мемарыяльных дошак, скульптурных кампазіцый у музеях.

Вярнуўшыся ў Мінск, В. Папоў па-ранейшаму шмат працуе над ленінскай тэмай, звяртаючыся да неўміручага вобраза правадыра чалавечтва. Асабліва поспеху ён дасягае пры рабоце над помнікам, што ўстаноўлены ў Чашніках, Мінашэвічах. Па-свойму цікавы і бюст-партрэт У. І. Леніна, які мастак выканаў для клуба калгаса імя 2-й пяцігодкі Чэрынаўскага раёна.

Над чым бы ні працаваў В. Папоў, ён доўга і старанна выношваў задуму, ждаючы, каб кожны новы твор не паўтараў папярэдні, каб дазваў ён будучым глядачам прастору для роздуму аб часе і чалавечу, каб актывізаваў чалавечую думку.

На жаль, мы вымушаны гаварыць і пісаць пра В. Папова ўжо ў мінулым часе. У канцы лістапада леташняга года скульптара не стала. Многае не паспелі ён ажыццявіць, увасобіць у творах. Але тое, што паспел зрабіць, па-ранейшаму дорчы нам радасць. Праходзіць дзень, у якім жыў Іван Паўлавіч Мележ, ля Дома піянераў ці будынка Сувораўскага вучылішча, наведваючы Палац прафсаюзаў і тэатр юнага глядача, успомнім заўчасна пайшоўшага ад нас таленавітага скульптара. Памяць гэтую ён заслужыў сваімі творами.

Алесь МАРЦІНОВІЧ.

Мемарыяльная дошка на доме, у якім жыў І. Мележ.

бяснонцай дарозе, што вядзе кожнага творцу да майстэрства.

...Ці задумаўся ён у далёкія перадавенныя гады, што сваё сапраўднае мастакоўскае прызвание знойдзе менавіта ў скульптурных жанрах? Хутчэй за ўсё, не. Проста яшчэ ў школе любіў малюваць і ўвесь вольны час аддаваў малюванню. А потым была вучоба ў Віцебскім мастацкім вучылішчы. Нядоўга яна працягвалася — пачалася Вялікая Айчынная вайна. Семнаццацігадовы Віктар Папоў, як і многія яго ровеснікі, ірвецца на фронт, жыве адным жаданнем — быць фашыстам.

У ваенкаме паралі пачаўся. Была эвакуацыя ў Сібір, праца качагарам на паравозе, памочнікам машыніста... І па-ранейшаму жыло жаданне трапіць на фронт. Прасіўся ў лёгкія часці, стаў пехацінцам. У першых баях мужнеў і стаў у характар. Сіла волі, стойнасць спатрэбіліся, калі пачаў камандаваць ротай. Вайну закончыў з раненнямі і двума ордэнамі — Чырвонай Зоркі і Айчынай Вайны II ступені, са шматлікімі медалямі.

Жаданне прысвяціць сваё жыццё служэнню мастацтву н гэтым часу ўжо выспела канчаткова. Шляхам да мэты стала вучоба ў Маскоўскім інстытуце прыкладнага і дэкаратыўнага мастацтва. Шмат працывала там

творчым спаборніцтве ўдзельнічалі многія скульптары краіны. Сярод іх быў і В. Папоў.

Смеласць, з якой узяўся ён за распрацоўку праекта помніка, найлепш перадаць адным словам — творчая апантанасць. Цяжкасці былі, прытым і аб'ектыўныя. В. Папоў у Ашхабадзе ніколі не бываў, слаба ведаў нацыянальныя традыцыі, звычкі, а без гэтага, вядома, нялёгка ствараць помнік нацыянальнаму класіку. І ўвогуле, якім павінен быць партрэт Махтумкулі? Пры жыцці Фрагі яго ніхто не мог нават асмеліцца малюваць — Каран жорстка б пакараў адступніка!

Дапамаглі кнігі Махтумкулі, звесткі пра яго, што захаваліся ў пісьмовых крыніцах. І, канечне ж, вялікая творчая інтуіцыя, што дапамагае сапраўднаму мастаку пераносіцца ў думках у іншую эпоху, бы прадугадваць падзеі, якія адбываліся тады. Пакрысе нараджаўся партрэт выдатнага творцы і мысліцеля. Спачатку ў гліне, потым у гіпсе. Фрагі — у перакладзе на беларускую гучыць прыкладна так: разлучаны са шчасцем. Так, Махтумкулі пры сваім жыцці сапраўднага шчасця не меў, але ён верыў у яго, як верыў і ў чалавека.

Ствараючы скульптурны партрэт Махтумкулі, В. Папоў і хацеў паказаць паэта-мысліцеля, як носіцеля лепшых, перадавых

На Брэстчыне жыве і працуе шэраг мастакоў, творчасць якіх прыемна ўражае, выклікае глыбокі роздум як звычайнага аматара жывапісу, так і падрыхтаванага, дасведчанага гледача. Да гэтых прызнаных майстроў пэндзля можна смела далучыць і члена Саюза мастакоў СССР Язэпа Крупскага — надзвычай тонкага і цікавага жывапісца, які даўно знайшоў сваю сцяжыну ў сапраўдным мастацтве.

Перадусім — колькі слоў з біяграфіі мастака пра тое, што мы называем «пачатак».

Нарадзіўся Язэп Крупскі

сказаць, яна не згубілася сярод мноства твораў маладых, куды больш сучасных за яе па тэме і па пісьме. Вось што напісаў пра карціну мастацтвазнавец Уладзімір Бойка ў сваёй кніжцы з'яодаў «Беларуская палітра дваццатага стагоддзя»:

«Бігучыя хлопчыкі» Іосіфа Крупскага — бы ўспамін аб маленстве.

Трывожна бягуць хлопчыкі. Яны толькі што, відаць, пакрыўдзілі птушку. — у іх руках, здаецца ў шапцы, яйкі з птушынага гнязда. І — міжволі нараджаецца

самае лепшае з напісанага, таму атрымалася па-сапраўднаму цікавай. Увагу наведвальнікаў перш за ўсё забіралі жанравыя карціны. Выстаўлена іх было не шмат, але яны выяўлялі новыя, нечаканыя грані мастакоўскага таленту Крупскага. Вельмі свежа, хораша прагучала на выстаўцы тэма непаўторнасці і незваротнасці маленства, той дзіўнай, крышку шчымлівай часіны, калі чалавек, нібыта птушка, вольны, і ў ім толькі-толькі пачынае выплываць пачуццё адназначнасці. За самога сябе, за свае ўчынкi. Нарэшце — за гэты вялікі, але безбаронны свет.

Сюжэт карціны «Юнацтва», што пазначана 1968 годам, на першы погляд прости: на бераг рэчкі (рэчка з «адтуль», з дзяцінства) выходзіць прыгожы хлопец

скай крывёю, іх з'яднаў грамадзянскі абавязак, а найперш — вялікая любоў да Бацькаўшчыны. Ахвяруючы сабой, уласным жыццём, яны падняліся насустрач невіднаму ворагу. Адчуваецца: сілы няроўныя. Ды адступачка няма куды — далей родная зямля.

А за спіною, як страла, ляціць у бясконцу трывожную даль чыгунка.

Карціна напісана дынамічна, у ёй адчуваецца напружанасць і нават трагічнасць моманту. Аднак агульнае гучанне твора аптымістычнае. Папраўдзе: шчаслівая тая зямля, якая мае гэтых верных і нязломных духам сыноў і дочак.

Зусім у іншым ключы напісана карціна «Невядомыя салдаты». Перад ёй нельга не спыніцца, яна прымушае сцішыцца, застыць у маўчанні.

На прыэднім плане, тварама да гледача, ляжыць на стаптанай зямлі малады чырвоначырвоны, а за ім — клубы дыму і постаці ягонных сяброў, што ідуць у атаку. Углядаецца ў дзіцячы шчэ твар хлопца і міжволі пачынаеш верыць: ён жа проста прылёт і заснуў. Так-так, заснуў! Аднак на памяць нечакана прыходзіць радкі з верша Міколы Сурначова:

Ляжыць ён, як віцязь,
У стоптаным жыцце,
Маці спаткаецца —
Ей не кажыце.

Карціна напісана прыглушанымі, нявіднымі фарбамі. Яны і ствараюць ціхую, працяглую, знаёмую з дзяцінства мелодыю калыханкі. Гэта спявае маці-зямля, Невядомаму салдату. Роднаму сыну.

Мы спыніліся ў асноўным на жанравых творах мастака. Актыўна ён працуе і ў жанры партрэта. Тут у яго таксама ёсць пэўныя здабыткі. Крупскі, працуючы над партрэтамі, намагаецца стварыць вобраз нашага сучасніка, блізкага яму па сваіх паміненнях і душэўных перажываннях.

Лепшыя партрэты мастака, такія як «Маці», «Настаўніца», «Аўтапартрэт», — выклікаюць жаданне даведацца як мага больш пра напісаных на палатне людзей. Урэшце, так і павінна быць, бо знаёмішся з жывым чалавекам, а не з халодным ягонным адлюстраваннем.

У апошнія гады Язэп Крупскі вельмі актыўна і плённа працуе ў жанрах нацюрморту і з'яодаў. Галоўнае пачуццё, якое застаецца пасля знаёмства з такімі творами, як «Пралескі», «Бэз», «Нацюрморт з мёдам», — гэта тое, што названыя рэчы не існуюць, а жывуць на палатне.

«Магу толькі тады пісаць, — прызнаецца мастак, — калі адчую мелодыю колеру, калі ён захопіць мяне, усхваляе... Усё, што ў мяне на душы, я паказваю менавіта праз колер, каларыт твора. Хочацца верыць, што часам мне шанцуе запісаць гэтую дзіўную песню, што яднае нас з роднай зямлёю, з яе абліскамі, рэчамі і лясамі...»

«Маё знаёмства з творами Іосіфа Крупскага, — гаворыць мастак з Брэста П. Данеля, — было для мяне радасцю адкрыцця. Было радасна бачыць своеасаблівае ўспрыманне мастаком навакольнага свету, трапяткую ўлюбённасць яго ва ўсё жывое, здольнасць расказаць пра гэта жывапіснымі сродкамі. Яго своеасаблівае як жывапісца ідзе ад яго непарыўнай сувязі з роднай зямлёй, роднай Беларуссю».

З апошняга свайго падарожжа, якое было выклікана не прагай дарогі і экзотыкі, а хваробай, з далёкай Ялты, Язэп Крупскі прывёз з'яодаў усім нам дарагой магілы Мансіма Багдановіча. Эцюд, сціплы памерамі, напісаны на адным дыханні. Аднак у ім, як і ў лепшых творах, адчуваецца руна майстра і — душа грамадзяніна.

У. ЯГОУДЗІК.

3 13 па 19 верасня
16 верасня, 20.40
ПЕСНІ НА ВЕРШЫ М. ТАНКА У ВЫКАНАННІ БЕЛАРУСКІХ АРТЫСТАУ.
17 верасня, 20.05
«ПЕСНІ ШЧОДРАГА СЭРЦА».
У перадачы, прысвечанай 70-годдзю народнага паэта БССР Максіма Танка, прымаюць удзел пісьменнікі І. Чыгрынаў, У. Някляеў, А. Сулянаў. Вы ўбачыце рэдкія архіўныя матэрыялы аб падпольнай дзейнасці М. Танка ў віленскі перыяд, пачуецца песні і раманы на вершы паэта ў выкананні В. Скорабагатава і вакальна-інструментальнага ансамбля «Песняры». Вядучая — народная артыстка БССР М. Захарэвіч.

18 верасня, 12.05
«СЛОВА — ПАЭЗІЯ».
Выступленне лаўрэата Дзяржаўнай прэміі РСФСР А. Чапурова.
18 верасня, 16.30
ІГРАЕ РУДОЛЬФ БЯЛОУ.
У праграме — творы Рахманінава, Моцарта, Цыганкова.

18 верасня, 22.40
«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАЦІ».
Музычная праграма з удзелам маладоўскага вакальна-інструментальнага ансамбля «Арызонт».
19 верасня, 13.15
«ЛЯ РАСКРЫТАЙ ПАРТЫТУРЫ».
Прагучыць «Рэв'юем» Вердзі ў выкананні народных артыстаў СССР А. Абрацовай і М. Біешу, Дзяржаўнага акадэмічнага хору Латвійскай ССР. Запіс зроблены ў час фестывалю мастацтваў «Беларуская музычная восень».

19 верасня, 15.30
«РОДНЫ БЕРАГ ПЕСНЯРА».
Да 100-годдзя з дня нараджэння Яківа Коласа. Перадача працягвае цыкл пра надбярэньскія мясціны паэта. На гэты раз вы пабываеце ў леснічойцы Ласток, дзе ён правёў сваё маленства.
19 верасня, 16.15
«НЯНАВІСЦЬ».
Спектакль Святлоўскага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра драмы па п'есе А. Шайкевіча.

19 верасня, 17.40
ПЕСНІ І. ЛУЧАНКА.
Выконвае — заслужаны артыст БССР Л. Барткевіч.
19 верасня, 20.15
«ПА ВАШЫХ ПРОСЬБАХ».
Музычная праграма.

К. АКСАКАУ, І. АКСАКАУ. Літаратурная крытыка. На рускай мове. М., «Современник», 1982. — 3 р. 30 к.
ДРАМАТУРГІЯ УЛАДЗІСЛАВА ГАЛУБКА. Мн., «Навука і тэхніка», 1982, — 65 к.
В. ЖУРАУЛЕУ, М. ТЫЧЫНА. Магчымасці рэалізму. Мн., «Навука і тэхніка», 1982. — 1 р. 70 к.
В. РАГОЙША. Кантакты, Мн., «Мастацкая літаратура», 1982, — 60 к.

на песеннай Пружаншчыне, якая дала Беларусі Шырму і Забайду, у вёсачцы Куплін. Першыя чатыры гады вучыўся ў роднай вёсцы, потым — у недалёкім раённым цэнтры. Ад маленства, колькі сябе памятае, малюе і, як прызнаецца, да сённяшняга дня любіць і даражыць мацней за ўсё простым алоўкам і звычайнай сціралнай гумкай.

Першапачатковае уяўленне пра складаныя законы жывапісу прыйшло пад час вучобы ў сярэдняй школе. Настаўнік Мікалай Андрэевіч Манюк, які ў свой час вучыўся ў Акадэміі мастацтваў у Ленінградзе, наколькі мог «паставіў» руку здольнага хлопчыка і параіў паступаць у Мінскае мастацкае вучылішча.

Пасля вучылішча, якое было скончана паспяхова, Крупскі працягвае адукацыю ў Мінскім тэатральна-мастацкім інстытуце.

«Шчаслівы гэта быў час, — успамінае мастак, — бясконцае наведванне карцінных галерэй, мастацкіх музеяў, вучоба ў такіх вопытных педагогаў, як Надзея Галоўчанка, Альгерд Малішэўскі, Мікола Тарасінаў... А ўлетку, у час студэнцкіх вакацый — вандровкі па любімай Беларусі. І толькі пешшу. Напрыклад, ад Мінска да самых Пружан. Праз Мір, Слонім, Ружаны... Часцей за ўсё ўдзух з Валодзем Угрыновічам хадзілі».

Дыпломнай работай Крупскага з'явілася карціна «Бігучыя хлопчыкі». І трэба

ца пачуццё пратэсту супраць такога іх учынку. Але можна разважаць па-іншаму. А можа, яны ратуецца гняздо ад нападу якой іншай птушкі?.. Так ці інакш гэта «сюжэтная завязка», не досыць акрэслена актыўна, уведзіць нас усё ж у свет маленства — у атмасферу няпростых перажыванняў. А навокал пануе прастора — нябёсы, зямля. На сонцы адкрытыя целы хлопчыкоў — ударных, загаралых, — поўныя гукі прыўзнятай (і, як бачым з «сюжэта», — не без элементаў трывогі) мелодыі...

Ён, мастак, ведае свет сваіх герояў глыбока і здолеў сказаць істотнае як аб яго трывогах, няпростых, часам, канфліктах, так і аб яго прыгажосці».

Пасля размернавання Крупскі вяртаецца на родную Брэстчыну, пачынае працаваць у майстарнях абласнога цэнтры. «Можна было паехаць і ў другі горад, — усміхаецца Язэп Рыгоравіч, — ды я пабаяўся, што не змагу пісаць. Не ведаю, як каму, а мне — толькі дома пішацца...»

Пятнаццаць год мінула пасля заканчэння інстытута. Можна падвесці і пэўныя вынікі. Такія першыя аглядзіны Крупскі зрабіў у 1977 годзе, калі ў выставачнай зале абласной арганізацыі Саюза мастакоў была разгорнута ягона персанальная выстаўка.

Экспазіцыя была загадзя прадумана, увабрала ў сябе

з рыбінай у руцэ... Адразу мушу зазначыць: вершы жонку янонаму руху. І гэтай адкінутай убок, не адвыклдай ад вады правай руцэ, і расслабленаму, але пераможнаму павароту галавы да зарослай плыткай рэчкі. Хто з нас не адчуваў сябе такім пераможцам? О, гэтая сэрбная жыва рыбіна ў руцэ, рыбіна ўдачы і адкрыцця! Тады не думаеш, што хутка яна будзе снулаю, і зноўку, як хвароба, забярэ неспякой і незадаволенасць самім сабою. На шчасце, інакш і не можа быць у юнацтве...

Крупскі па складзе свайго таленту лірык, лірык у жывапісе. Такія ягоныя карціны, як «Вёсна майго дзяцінства», «Вясна», «Ваколіцы Брэста» і іншыя — гэта хвалючае сыноўняе слова прародны дарагі край, пра светлы і жарошы людзей яго, якія жывуць з працы рук сваіх, а яшчэ з песень, што носяць у сэрцах.

Але пісаць пра дзень сённяшні і не памятаць пра дзень учарашні — немагчыма. Таму не выпадкова на творчым шляху Язэпа Крупскага, маленства якога, які ўсіх ягоных аднагодкаў, было апалена і забрана вайной, з'яўляюцца творы, прысвечаныя Вялікай Айчыннай. Адзін з іх — карціна «Абарона Брэсцкага ваяска» — у свой час экспанавалася на ўсесаюзнай выстаўцы ў Маскве.

На прыэднім плане група вайскоўцаў і цывільных. Тут, на паваротку дарогі-брукаванкі, палітай нявіннай люд-

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР. Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 15434 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП. Мінск, вул. Захарава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзнака сакратора — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-24-62, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва — 33-22-04, аддзела культуры — 33-19-65, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і машынапіснага бюро — 33-44-04, фоталабараторыі — 33-24-62, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65, карэктарскай — 32-20-64.

Рэдакцыя прымае і разглядае апаўданыя, нарысы, артыкулы — да 12 старонак, рэцэнзіі, інтэр'ю, карэспандэнцыі, нататкі — да 6 старонак, вершаваныя творы — не больш як 150 радкоў. Матэрыялы прымаюцца надрукаваныя на машынацы ў двух экзэмплярах. Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Аляксей ЖУК.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксей АСІПЕНКА, Ефрасіння БОНДАРАВА, Барыс БУР'ЯН, Мікола ГІЛЬ (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Канстанцін ГУБАРЭВІЧ, Васіль ІВАШЫН, Віктар КАВАЛЕНКА, Ігар ЛУЧАНКО, Уладзімір НЯФЕД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Міхаіл САВІЦКІ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМЯЖОН, Юрый СЕМЯНЯКА.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.